BS
202
BRABANT STRIP MAGAZINE
WER UP!
KS

Stripwinkel Adhemar
Kammerstraat 25, 9000 Gent

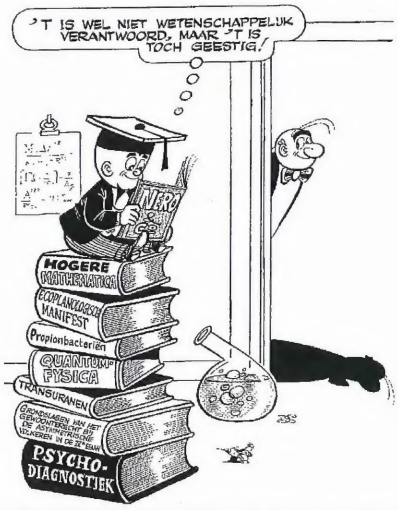

HET BESLOTEN LAND

STRIPS-COMICS-COOL MEDIA

Parijsstraat 16 Leuven
016-225840
info@hbl.be
www.hbl.be

Stripwinkel TISTJEN DOP
www.tistjendop.be

Patersstraat 96 - 2300 Turnhout
0475.379968 - info@tistjendop.be

Ruime keuze in Engelstalige strips:
graphic novels, klassiekers, manga, humor
en underground.

De Striepclub

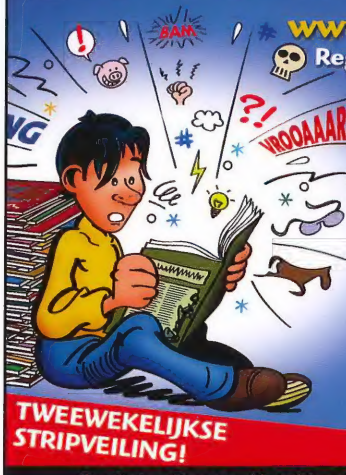

www.striepclub.be
Regelmatige updates met een stripveiling, promoties, acties, activiteiten, speciale uitgaven, posters en prentkaarten, enkel te verkrijgen in of via De Striepclub.

Schrijf je in op onze wekelijkse nieuwsbrief via info@striepclub.be

TWEEWEKELIJKSE STRIPVEILING!

De Striep Brugge, Katelijnestraat 42, 8000 Brugge
De Striep Oostende, Paulusstraat 36, 8400 Oostende

STRIPWINKEL WONDERLAND

wonderland productions

Paardsdemerstraat 19
3500 HASSELT
✆ 011/22 82 00

Gilbert Declercq
'50 jaar kunstenaarschap'
STRIPPAKKET
sept. 2012

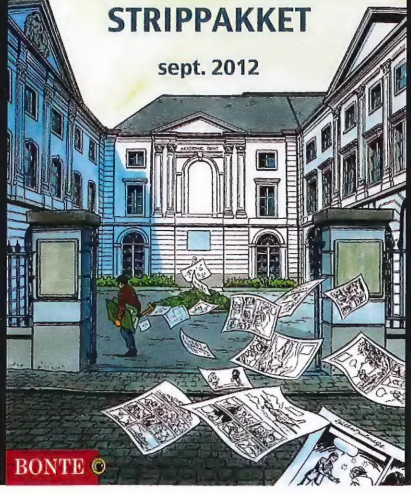

BS
BRABANT STRIP MAGAZINE

nr 202 (4) van 17/11/2014

Gratis voor leden van Brabant Strip vzw, vereniging van stripliefhebbers van 9 tot 99, en van de Reclame-stripclub. Wordt niet los verkocht.

Bestuur
Joeri Delamane, Etienne Hauwaerts, Yves Kerremans, Jean Smits

Werkgroep
Joppe Broeckhoven, Marc de Lint, Kurt Morissens, Philippe Mouvet, Hendrik Neyts, Jozef Peeters, Roger Philippot, Yves Pieters, Bertrand Van Herp, Johan Van Ransbeeck, Peter Vermaele

Redactie en medewerkers
Gert Bussens, Felix Dekeye, Léon den Hartog, Jeroen Denters, Martin Floré, Willem Gay, Jean-Pierre Legein, Ivan Moerman, Chris Mouton, Robin Schouten, David Steenhuyse, Marc Van Lint, Ine en Martin van Meenen, Tom Vermeeren

Eindredactie
Kurt Morissens

Lay-out
Jeroen Denters

Cover
Kristof Spaey

Auteursrechten
Overname van artikels of illustraties, zelfs gedeeltelijk, is niet toegelaten zonder uitdrukkelijke toestemming van de uitgever. Copyright van afbeeldingen of foto's berust bij de diverse auteurs en uitgeverijen. Alle Kuifjeafbeeldingen: copyright Hergé/Moulinsart 2014

Lidgeld
Lidgeld 2014 B & NL: 28 euro
Rest van de wereld: op aanvraag
(B): 001-2980926-95
BIC GEBABEBB
IBAN BE76 0012 9809 2695
(NL): Giro 7616528
(altijd deze naam gebruiken: Brabant Strip vzw)

Verantwoordelijke uitgever
Brabant Strip vzw, Dewandelaerstraat 8, 1930 Nossegem

NIEUW E-MAILADRES
brabant.strip@gmail.com

www.brabantstrip.be

Oplage
1.400 exemplaren

Professioneel afscheidsnemer

Geen idee of iemand dit voorwoord ooit wel eens leest en wees gerust, erg zou ik het niet vinden. Gewauwel, gekrabbel en meestal geschreven net voor het magazine naar de drukker gaat. Veel mist een mens er niet aan. Als lezer blader je liever meteen verder naar de interviews en artikels die de gepassioneerde redactieleden van het magazine in elkaar boksen. En gelijk hebt u. Met veel plezier heb ik de afgelopen jaren 18 magazines als hoofdredacteur met die plezante bende mogen samenwerken. Onuitblusbare passie voor het stripverhaal, die ieder van hen op een eigenzinnige manier toonde. En ik genoot. Mijn passie groeide mee maar mijn tijd niet. Tijdsgebrek dat ik professioneel negeerde tot het was opgegroeid tot een onhandelbaar beest dat bij tijd en wijle me een uppercut van jewelste gaf. Totaal verdiend. Maar pijnlijk om vast te stellen. Toen pijnlijke momenten te snel op elkaar volgden, besliste ik de handdoek in de ring te werpen. Tegen mijn zin. Rationeel. Terugkijkend met een beetje trots deel te mogen uitmaken van de rijke geschiedenis van Brabant Strip. Met de glimlach neem ik dus afscheid. En dat er nog veel magazines zullen verschijnen, daar ben ik alvast zeker van.

Uw afscheidnemende hoofdredacteur

Kurt Morissens

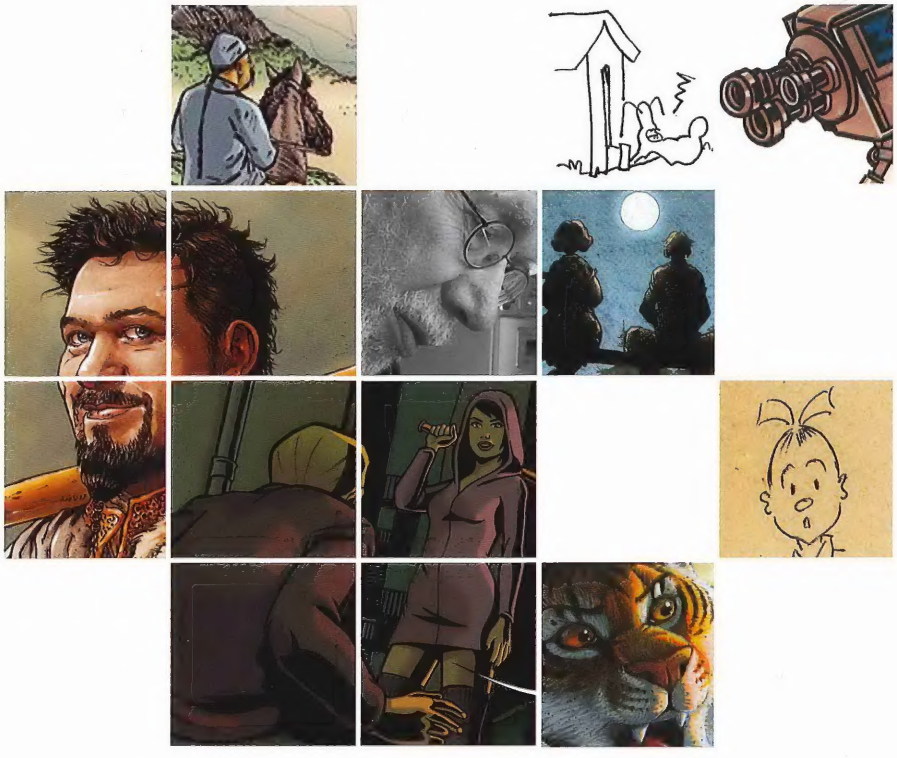

Inhoud

4 Schijnwerper
6 Anders
17 Dédicace
18 Loisel en Tripp
30 Martin Lodewijk
40 Nesme
47 Straatman
56 Tillier
64 WO I in strip
65 Nero
75 BS Nieuws
78 Thibirine
79 Agenda

25 JAAR

ELGISCH STRIPCENTRUM

Op 3 oktober 1989 werd het Belgisch Stripcentrum ingehuldigd door koning Boudewijn en koningin Fabiola. 25 jaar later trekt het Brusselse Stripmuseum 200.000 bezoekers, krijgen de Smurfen en hun geestelijke vader Peyo een permanente ruimte cadeau, viert Pieter de Poortere de 15de verjaardag van zijn Boerke met een eigen plekje in het museum en kan je het museum een virtueel bezoek brengen via Google online.

DOOR **KURT MORISSENS** (FOTO COPYRIGHT **DANIEL FOUSS**)

Maar er is meer. Een nieuwe tijdelijke tentoonstelling "Beeldig Brussel" neemt je mee voor een wandeling door Brussel aan de hand van strips waarin de stripauteurs Brussel als decor hebben verkozen. Via de meer dan 130 originele documenten zie je bekende plekken zoals het De Brouckèreplein en het Noordstation opduiken in het beeldverhaal.

Het Brusselse Stripmuseum steekt ook de grens over. Meer bepaald naar het Franse Caunes-Minervois waar binnen drie jaar een bijhuis wordt geopend. Bedoeling is dat ook daar tentoonstellingen worden gepresenteerd.

Meer goed nieuws viel er zeker te rapen. Zo heeft de kleindochter van de Vlaamse stripauteur Georges van Raemdonck, bekend van *Bulletje & Bonestaak*, besloten om 8.000 originele platen te schenken aan het jubilerende Stripcentrum. Een verjaardagscadeau dat kan tellen. Tegelijkertijd een zeer logische keuze als je weet dat het Belgisch Stripcentrum ook een bewaarplaats is voor originele werken en publicaties.

Overigens is het museum met zijn 25 jaar het oudste Stripmuseum ter wereld. Inmiddels werden er meer dan 180 tentoonstellingen georganiseerd en steeg het aantal bezoekers gestaag. Dat het museum internationaal hard wordt gewaardeerd bewijzen de cijfers. Waar bij de start van het museum vooral Belgen en in mindere mate Nederlanders en Fransen het stripmuseum bezochten, zijn het nu vooral de buitenlanders (80%) die het Horta-gebouw in de Zandstraat bezoeken.

Tegenwoordig moet je zelfs je luie zetel niet uit om het museum te bezoeken. Het Stripmuseum is immers het eerste Belgische museum dat je virtueel kan bezoeken via Google Street View. Al is het uiteraard de bedoeling dat mensen juist zin krijgen om naar Brussel af te zakken en het museum ook in levenden lijve te bezoeken.

Ter gelegenheid van zijn 25ste verjaardag stelt het Belgisch Stripcentrum een nieuwe permanente ruimte voor die gewijd is aan Peyo, de geestelijke vader van de Smurfen, en aan zijn werk. De blauwe dwergen van de Brusselse stripauteur, die in 1992 overleed, waren uiteraard voor deze expo al hun plaats in het museum maar door hun toenemende internationale populariteit krijgen ze nu een ruimte die drie keer zo groot is dan vroeger.

Op een andere plek, het auditorium dat naar Pieter De Poortere genoemd werd, kunnen de bezoekers kennismaken met zijn 15-jarige creatie Boerke. Het gezellige salon, dat gevuld is met Boerke-platen, oude Vlaamse schilderijen waarin Boerke telkens zijn verschijning maakt en leuke animatiefilms met 3D-effecten, wordt een plek waar vele bezoekers lang zullen toeven.

Meer info: stripmuseum.be

"Het Stripmuseum is het eerste Belgische museum dat je virtueel kan bezoeken."

"OF HET NU GOED OF SLECH
OVER ONZE STRIP ZAL GESPROKE

INTERVIEW KRISTOF SPAEY EN BART VAESSEN OVER 'ANDERS'

Met de nieuwe stripreeks *Anders* bewandelt Kristof Spaey een nieuw pad. Na zijn trilogie *Misschien/Nooit/Ooit*, die hij tekende op scenario van Marc Legendre, gaat hij nu in zee met Bart Vaessen, een onbekende in de stripwereld maar in de tv-wereld bekend als scenarist van o.a. jeugdsitcoms zoals *W817*. Het resultaat is een *coming of age* verhaal waarin de lezer uiteindelijk zal geconfronteerd worden met een Vlaamse superheld. Een gesprek over spreektaal, superhelden, geduld hebben en 'hoe het allemaal begon'.

DOOR **KURT MORISSENS**

Hoe is de samenwerking ontstaan?
Bart Vaessen: Eigenlijk komt het er op neer dat Kristof fan is van mijn werk. Hij kwam al zappend op Ketnet terecht, zag daar Click-ID, een van de fictiereeksen die ik heb gemaakt, en hij werd – zoals we Kristof kennen – weer maar eens verliefd op een hoofdfiguur (*lacht*).
Kristof Spaey: Ik kwam midden in een scène terecht waarin een conversatie aan de gang was tussen Bas – een slungel – en Aiko, een aantrekkelijk, alternatief meisje. Door een misverstand – zo gaat dat wel vaker in televisieseries – dachten ze van elkaar dat ze verliefd waren op elkaar en dat waren ze aan het uitpraten. Elkaar aan het dumpen, zonder elkaar pijn te doen. In die scène zat alles wat ik leuk vind en ik was meteen helemaal verkocht. Op dat moment was ik aan het werken aan *Misschien Nooit Ooit* (striptrilogie op scenario van Bronzen Adhemar-winnaar Marc

IS,
WORDEN"

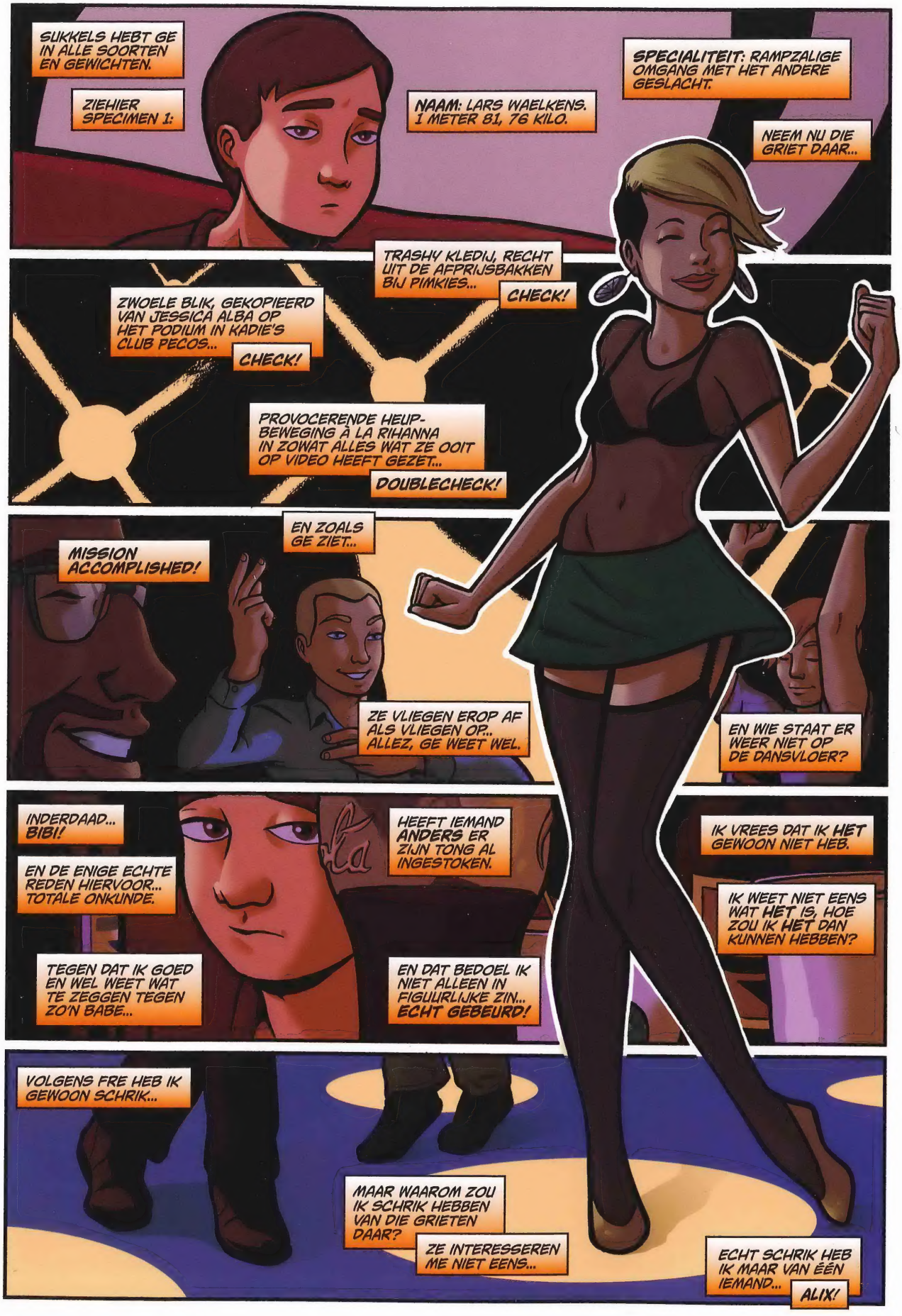
SUKKELS HEBT GE IN ALLE SOORTEN EN GEWICHTEN.
ZIEHIER SPECIMEN 1:
NAAM: LARS WAELKENS. 1 METER 81, 76 KILO.
SPECIALITEIT: RAMPZALIGE OMGANG MET HET ANDERE GESLACHT.
NEEM NU DIE GRIET DAAR...
TRASHY KLEDIJ, RECHT UIT DE AFPRIJSBAKKEN BIJ PIMKIES...
CHECK!
ZWOELE BLIK, GEKOPIEERD VAN JESSICA ALBA OP HET PODIUM IN KADIE'S CLUB PECOS...
CHECK!
PROVOCERENDE HEUP-BEWEGING À LA RIHANNA IN ZOWAT ALLES WAT ZE OOIT OP VIDEO HEEFT GEZET...
DOUBLECHECK!
EN ZOALS GE ZIET...
MISSION ACCOMPLISHED!
ZE VLIEGEN EROP AF ALS VLIEGEN OP... ALLEZ, GE WEET WEL.
EN WIE STAAT ER WEER NIET OP DE DANSVLOER?
INDERDAAD... BIBI!
EN DE ENIGE ECHTE REDEN HIERVOOR... TOTALE ONKUNDE.
TEGEN DAT IK GOED EN WEL WEET WAT TE ZEGGEN TEGEN ZO'N BABE...
HEEFT IEMAND ANDERS ER ZIJN TONG AL INGESTOKEN.
EN DAT BEDOEL IK NIET ALLEEN IN FIGUURLIJKE ZIN... ECHT GEBEURD!
IK VREES DAT IK HET GEWOON NIET HEB.
IK WEET NIET EENS WAT HET IS, HOE ZOU IK HET DAN KUNNEN HEBBEN?
VOLGENS FRE HEB IK GEWOON SCHRIK...
MAAR WAAROM ZOU IK SCHRIK HEBBEN VAN DIE GRIETEN DAAR?
ZE INTERESSEREN ME NIET EENS...
ECHT SCHRIK HEB IK MAAR VAN ÉÉN IEMAND...
ALIX!

Legendre) dat een redelijk zwaar boek is en ik had zin om iets luchtigers te maken. De dagen erna ben ik Click-ID blijven volgen. Na een aantal dagen besloot ik de twee scenaristen via Facebook te benaderen. Een van de twee had een account en dat was dus Bart. Ik heb hem een berichtje gestuurd en me voorgesteld.
Bart: Ik kreeg dat bericht en neen, dat vond ik niet verbazingwekkend. Wat waren mijn passies vroeger? Film, televisie, computerspelletjes en natuurlijk ook strips. In mijn achterhoofd heb ik me altijd voorgenomen ooit een stripscenario te schrijven. Als er zich dan iemand aanbiedt dan ga je hem opzoeken en bekijk je of het klikt of niet. Los van het feit dat ik vroeger een groot stripliefhebber was, is de strip als scenarist een plek waarin je gewoon je ding kan doen. Als scenarist voor TV ben je zeer beperkt door het budget. In een strip heb je die grenzen niet. Als we een gebouw willen laten exploderen dan doen we dat gewoon.

Was je onder de indruk van Kristofs werk?
Bart: Ik kon me meteen vinden in zijn werk. En wat ik nu zie in *Anders* vind ik nog prettiger om naar te kijken dan – met alle respect – zijn trilogie.

Je stijl is inderdaad veranderd tegenover je trilogie, Kristof.
Kristof: Mijn tekenstijl aanpassen aan het verhaal heb ik altijd al gedaan. Nu, dat werkt in twee richtingen. Je hebt iets in gedachten en je zoekt een verhaal dat er bijpast. Ik zou dit niet kunnen tekenen in realistische stijl. Wat me aantrok in Barts scenario waren de spitse dialogen en de humor. En dat kan je moeilijk brengen met realistische personages. Je moet vrij zijn om dat iets te overdrijven. Dat maakt het vrolijker.

Het is een toegankelijkere stijl. Je gokt ook op een breder publiek?
Bart: Ik denk inderdaad dat je hiermee een jonger publiek kunt bereiken.
Kristof: Ik vind dat altijd moeilijk om in te schatten. Ik maak gewoon wat ik goed vind en heb nogal een brede smaak. Mijn vorige albums waren voor lezers vanaf 16 jaar.

Die lezen toch geen strips?
Kristof: (*lacht*)
Bart: Het is waar. Ik ben expert ter zake. Op een zeker moment moet je dingen laten vallen. Dan komen er vrouwen in het spel en dan stop je met computerspelletjes en strips. Daarna pik je alles wel terug op. Bij mij kwam dat door Kristof die me de impuls gegeven heeft om terug in strips te duiken. Sindsdien koop en lees ik terug strips. Hij heeft me terug verslaafd gemaakt. Al stuurde hij me wel in de richting van de Amerikaanse comics.
Kristof: Ik heb hem met opzet die richting uitgestuurd. Hij had nog nooit een stripscenario geschreven dus wilde ik hem net die comics laten lezen die in dezelfde vertelstijl lagen van wat ik voor ogen had. Bij Marc (Legendre) heb ik dat toen ook gedaan. Veel gebabbeld over boeken die ik goed vond. Het is belangrijk dat je elkaar daar in vindt. Het is altijd moeilijk te omschrijven wat er nog niet is dus is het altijd handiger om bestaande zaken aan te reiken en te zeggen welke elementen je belangrijk vindt. We zijn eigenlijk redelijk lang bezig geweest vooraleer we gewoonweg nog maar gestart waren. Zeker anderhalf jaar.
Bart: Het heeft zelfs even stilgelegen. Hij was bezig met zijn trilogie en ik met een project. Dan hebben we dat op een gegeven moment terug opgepikt en zijn we beginnen brainstormen.

Het enige dat jullie wisten was dat jullie gingen samenwerken? Er was nog geen verhaal?
Bart: Die eerste maanden waren we op zoek naar een klik. We hebben veel heen en weer gemaild en gepraat maar toen is er niet echt iets uit gekomen. Wanneer die klik er dan is gekomen, dat weet ik niet meer.
Kristof: Wat ik me nog herinner is dat ik iets wou doen met grappig, spitse dialogen en romantiek. En hij wou groots, episch... (*lacht*) Ik zou het al knap gevonden hebben dat we 48 pagina's af krijgen maar Bart riep dan dat hij honderden pagina's wou maken. Het was even zoeken. Ik was naar hem gegaan omdat ik fan was van zijn schrijfwerk voor TV terwijl hij net iets wou maken wat hij nog niet gedaan had. (*tot Bart*) Ik herinner me dus vooral dat jij tijdens het brainstormen vooral de nadruk legde op dat grootse terwijl mij dat juist afschrikte.
Bart: Ja, dat is zo.
Kristof: Terwijl ik daar eigenlijk helemaal geen schrik voor moest hebben want al de elementen die ik er wou in steken, zouden er sowieso in zitten.
Bart: Het enige dat ik me – voor ik Kristof leerde kennen – had aangeschaft van strips was *Bone* (Jeff Smith). Ik vond dat mindblowing. Dit was het gewoonweg! Dat was mijn referentiepunt. Dus als hij dan komt vragen om een strip te maken dan zeg ik enthousiast ja maar dan moet het groots zijn...
Kristof: *Bone* begint trouwens ook klein, romantisch... (*lacht*)

Dus *Anders* wordt nog episch?
Bart & Kristof: Ja.

Maar het wordt wel omschreven als een coming of age-verhaal.
Kristof: Dat is mijn grote fascinatie, het volwassen worden. Het is de boeiendste periode uit je leven waarin de grootste veranderingen gebeuren.
Bart: Het gegeven van de misbegrepen jongen die nergens bijhoort komt veel in mijn werk voor. De outsider is veel interessanter dan de populaire Jos. De outsider die niet weet hoe hij met de meisjes

'T IS NET OMDAT WIJ VRIENDEN ZIJN DAT IK U DAT MOET KUNNEN ZEGGEN.
ELLA IS GEWOON TE HOOG GEGREPEN VOOR U.
DIE SPEELT IN DE CHAMPIONS LEAGUE. EN GIJ...
GIJ SPEELT IN DE LOSERS LEAGUE.
DIE BESTA NIET
M DIE

moet praten, die amper vrienden heeft, die zich moeilijk staande kan houden in de wereld is veel fascinerender om naar te kijken. Ik kon me in dat gegeven dus wel vinden, al bleef het in mijn achterhoofd zitten dat we hiermee op termijn iets episch moesten maken. We hebben dat dus kunnen combineren – al zie je dat niet meteen in het eerste album – maar wij weten wel wat er allemaal gaande is achter het gordijn. Al gaan we dat nu niet zeggen, natuurlijk.

Laten we het dan even hebben over de plotse wending op het einde van het verhaal die best wel straf is.

Bart: Dat is heel bewust gedaan, natuurlijk.

Kristof: Scott Pilgrim zit ook zo in elkaar. De helft van het boek is gewoon jongen is verliefd op meisje, dat moddert een beetje aan om dan te veranderen in een videospel en enorm veel actie.

Bart: De vraag die we ons gesteld hebben is hoe we een de Europese strip met de Amerikaanse comic kunnen combineren.

Kristof: Jamaar, we mogen dat gerust zeggen. We bouwen op naar een soort van Vlaamse superheld.

Bart: We hadden echter schrik dat als we Lars op de cover zouden zetten met bijvoorbeeld een cape, je meteen een stempel krijgt en zodoende een deel van het publiek niet aan de strip zou willen beginnen. We wilden dus de de lezer in een bepaalde sfeer krijgen zodat ze ook blijven lezen als die sfeer helemaal omslaat.

Is de nerd als hoofdfiguur gebruiken dan ook een soort herkenningseffect creëren?

Bart: Bij dit album zal die herkenning zeker meespelen. En bij het tweede album zouden ze moeten dromen dat iets dergelijks hen ook overkomt (*lacht*). Natuurlijk is het wel zo dat we die geek een heel groeiproces laten meemaken. Ik vind het vooral frustrerend als scenarist dat het allemaal zo lang duurt.

Kristof: (*proest het uit*)

Bart: (*kijkt naar Kristof*) Je weet wat ik ga zeggen. Ik ...

Kristof: ... heb geen geduld. (*lacht*)

Bart: Het tweede scenario is zo goed als af. Daar wordt al heel wat meer onthuld en er rijzen nieuwe vragen op. Al is het niet de bedoeling dat het op een bepaald moment alleen maar superheldengedoe wordt.

Kristof: Dat is ook de reden waarom in het eerste deel het relationele breed wordt uitgesmeerd. Dat blijft de bovenhand halen

in het verhaal. Het fantastische element is er over 'gesprinkeld'.
Bart: Ik heb voorgesteld om de spandex achterwege te laten tot boek 20 of zo... (*lacht*)

Gaat het trage uitgeefritme geen stokken in de wielen steken?

BAMBI-OOGSKES.
UW HAAR IN EEN ZIJSTREEP.
DE MEEST TERIGE OUTFIT IT UW KAST.
EN EEN STRATEGISCH GEPLAATST BASILICUMRESTJE TUSSEN DE TANDEN.

Kristof: We moeten daar realistisch in blijven. We leven in België, ik werk halftijds en al mijn vrije tijd steek ik in in de strips. Voorlopig komt er 1 boek per jaar uit. In België je brood verdienen met strips zit er niet in. Zeker als je een eigen boek wilt maken en niet gewoon een spin-off voor een uitgeverij wil maken. Dat zijn keuzes maken in het leven.

Is er een verschil tussen het schrijven van een scenario voor een strip en een tv-serie?
Bart: Er zal wel een verschil zijn maar daar trek ik me niets van aan. Ik dacht niet tijdens het schrijven dat het een scenario voor een strip was. In het scenario van *Anders* staan niet meer aanwijzingen dan in een scenario van de tv-reeksen die ik geschreven heb. Dat is waarschijnlijk de reden dat hij nog trager werkt als anders. Ik heb gelezen hoe 'echte' stripscenaristen werken, dat is heel gedetailleerd. Maar dat heb ik aan hem overgelaten.
Kristof: Dat is het werk dat ik het liefst doe: decoupage, layouten, werken met opbouw. Hij zegt nu wel dat het daardoor trager ging maar dat is niet waar. Eigenlijk ging het sneller. Het was vooral door de stijlverandering dat het langer duurde...
Bart: En omdat hij getrouwd is.
Kristof: Ja, dat ook (*lacht*). Maar dat decouperen ging heel snel. Ik kreeg de dialogen van Bart en kon zelf bepalen waar ik grote en waar ik kleine prenten zou gebruiken.
Bart: Nu moet ik weer complimenten geven. Ik was eigenlijk tevreden toen ik zijn werk zag. Het was heel plezant om te zien hoe zo'n strip wordt gemaakt.

Opvallend in *Anders* is het gebruik van 'ge' en 'gij's'. Waarom niet de jij-vorm gebruiken?
Bart: Daarvoor moet ik 15 jaar terug in de tijd gaan toen mijn medeschrijvers en ik beslisten om niet met 'je' en 'jij' te werken maar met de 'ge'. Want wie zegt er nu in spreektaal 'je'? De Nederlanders wel maar hier toch niet. We hebben daar voor moeten vechten op de VRT, de taalpuristen kwamen van hun oren maken. Ik kan gewoon niet in de je-vorm schrijven. Omdat ik

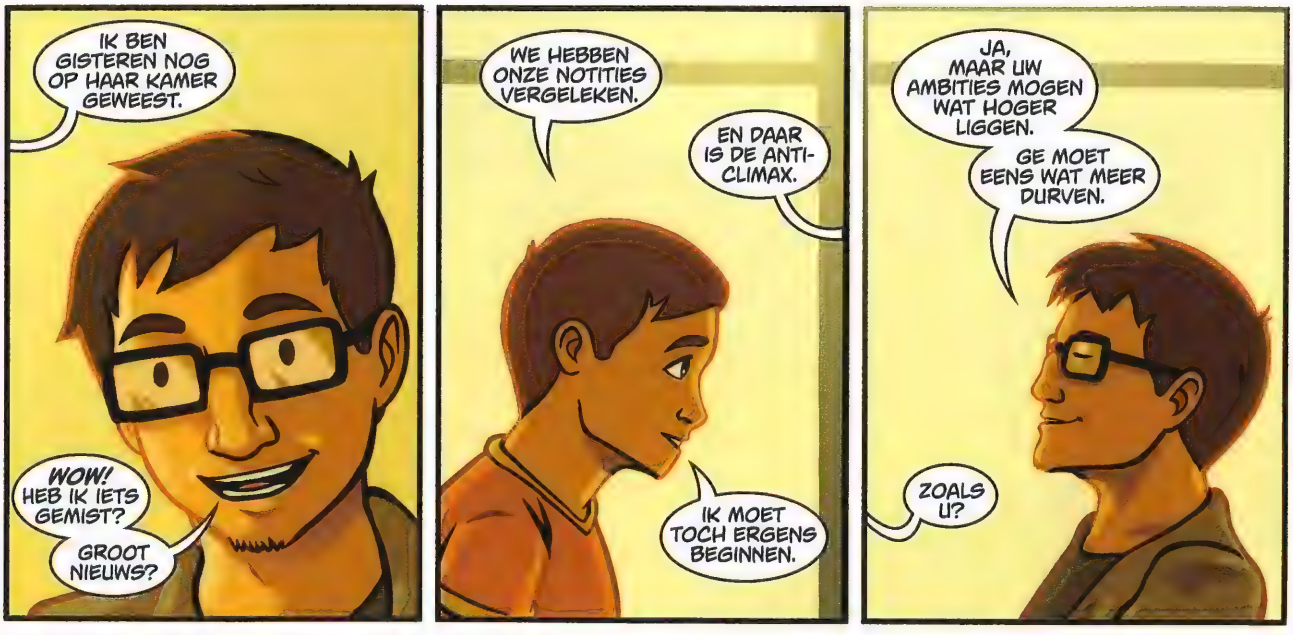
IK BEN GISTEREN NOG OP HAAR KAMER GEWEEST.
WOW! HEB IK IETS GEMIST?
GROOT NIEUWS?
WE HEBBEN ONZE NOTITIES VERGELEKEN.
EN DAAR IS DE ANTI-CLIMAX.
IK MOET TOCH ERGENS BEGINNEN.
JA, MAAR UW AMBITIES MOGEN WAT HOGER LIGGEN.
GE MOET EENS WAT MEER DURVEN.
ZOALS U?

wist dat die vraag gesteld ding worden, heb ik eens een scène in de je-vorm omgezet. Je verandert dan echter niet alleen de 'ge' maar meteen ook heel de zinsstructuur. Toen ik die scène las, kon ik dat niet lezen. Ik werd daar zot van.

Kristof: Het was een bewuste keuze. Wat mij vroeger stoorde bij het striplezen was dat alle strips vertaald werden in het Hollands. Een stom voorbeeld: ik heb nooit geweten wat 'nou moe' betekende in de *Guust Flater*-albums. Ik dacht dat dat een of andere uitgevonden term was. Ik heb pas een paar jaar geleden ontdekt dat het een bekende term was in Nederland. Terwijl dat boek zich in Brussel afspeelt! Daar heb ik me altijd ongelooflijk aan geërgerd. Ze zeggen dat het Nederlands is maar dat is het niet, het is Hollands. Bij mij remt die taal altijd een beetje af. Dat opgekuiste.

Bart: Ik heb vroeger ook veel strips gelezen en vreemd genoeg hebben die je's me nooit gestoord. En ook in de recente strips stoort het me niet. Maar wel als ik het zelf schrijf. Dan kan ik mijn tekst niet meer brengen. Dat zijn mijn woorden niet meer, dat is niet hoe ik zou spreken.

Kristof: Bij mij is de klik zes jaar geleden gekomen toen ik de oude Suske en Wiske-albums heb gelezen. Daarvoor kende ik alleen de herwerkte versies. Die vond ik toen ok maar niet geweldig. De oorspronkelijke versies waarin Antwerps gepraat wordt, vind ik subliem. En dat komt vooral door de taal. Het gevoel dat nonkel Vandersteen naast u zit terwijl je in bed ligt en een verhaal aan het vertellen is. En dat komt door die sappige dialogen. Dat is de ziel van het boek. In die herwerkte versies hebben ze de ziel uitgehaald.

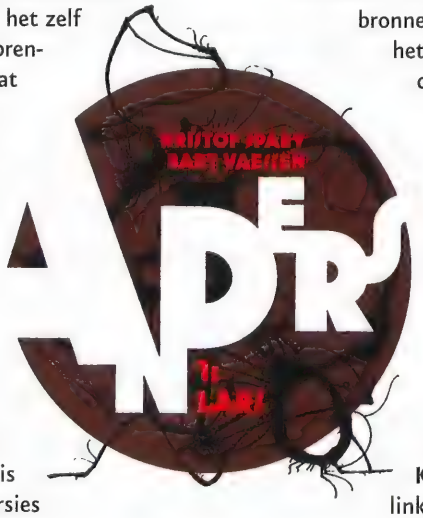

Maar de Nederlandstalige stripmarkt is al klein en nu sluit je onze noorderburen een beetje uit.

Bart: Ik heb het al laten lezen aan een Nederlander die het charmant vond. Het is een beetje Vlaamse onderdanigheid. Als er een album in het Hollands geschreven is dan wordt daar niet moeilijk over gedaan. Ik wil wel benadrukken dat *Anders* niet in het dialect geschreven is. Alleen de 'ge'-vorm wordt gebruikt. Je kan daar verder in gaan maar dat hebben we niet gedaan. Met het gebruiken van de 'ge' en 'gij' leven de dialogen meer, worden ze spitsvondiger.

Er steekt ook veel dialoog – voor een Europese strip – in *Anders*.

Bart: Weer een manier om ons te onderscheiden. Goh, of het nu goed of slecht is over onze strip zal gesproken worden. Over 'ge' of 'gij' en misschien ook dat het afwijkt van de gewone Europese strip. Het is anders dan anders, hé (*lacht*).

Kristof: Het is ook mijn evolutie. Mijn grote inspiratiebronnen zitten zowel in Amerika als in Europa dus is het logisch dat wanneer je een boek maakt dat je daar iets van jezelf insteekt.

Ook over het logo is nagedacht.

Kristof: Ja, elk element in het logo heeft een achterliggende reden die na een aantal albums duidelijk zullen worden. Er zit een link in naar het verdere verloop van het verhaal. Nu lijkt het een cirkeltje met toffe lettertjes maar er zit een heel concept achter dat het verhaal nog gaat verstevigen.

Bart: We hebben het ook gedaan om op te vallen.

Kristof: En het was een leuke manier om de link te leggen met de superhelden.

Waarom heb je het logo door Rian Hughes laten maken en het niet zelf gemaakt?

Kristof: Wie zegt dat ik er niet aan ben begonnen (*lacht*)? In elk

album dat ik maak, probeer ik mezelf nieuwe dingen aan te leren. Ieder verhaal is een nieuw leerproces. Dit is het eerste boek bijvoorbeeld dat ik zelf inkleur. Toen ik de trilogie *Misschien/Nooit/Ooit* maakte, kon ik dat nog niet. Wat doe je dan? Je zoekt iemand die het wel kan. Met het logo is dat ook zo. Ik zou een logo kunnen maken maar zou dat zo goed zijn als dit? Neen. Ik werk graag samen met mensen. Dat zijn geschenkjes voor mezelf. Bij de trilogie waren de geschenkjes mijn zwartwit pagina's ingekleurd terugkrijgen. En bij *Anders* is dat het logo van Rian.
Bart: Het is ook niet zo dat we gewoon een logo gevraagd hebben. Neen, dat is echt een interactie geweest, heen en weer gemail, ... We hebben wel iemand gepakt waarvan we vermoedden dat ie echt mee wilde werken en denken aan de strip. Zelfs nu staat Rian nog steeds ter beschikking om ideeën te geven en mee te werken.

En hoe bevalt het inkleuren?
Kristof: Het gaat beter en beter. Per scène werk ik met een overheersende kleur. Dat geeft onbewust bij het lezen veel sfeer, dat bepaalt zoveel dat je eigenlijk niet veel meer moet doen nadat die kleur er op staat. Wat schaduwtjes zetten, wat elementen er laten uitspringen maar het grote werk is al gedaan door die sfeer van die gloed. Zo is de nachtclubscène in een paarse gloed, de pittabarscène in een viesgroene gelige kleur...
Bart: Daar heeft hij een maand over zitten nadenken. Dat meldt hij me dat hij de volgende pagina gaat inkleuren en zit ik elke

IK ZET ELKE MORGEN MIJN WEKKER.
ONS VROEGSTE LESUUR IS 9...
EN GIJ STAAT OP OM 5?
ALS IK OM 7 UUR OPSTA, ZOU ER AL TE VEEL VOLK OP STRAAT ZIJN.
IK HOU VAN WILDPLASSEN, LARS...
NIET VAN OPGEPAKT WORDEN.

dag mijn mailbox te checken. Na een maand krijg ik dan uiteindelijk een ingekleurde pagina te zien (*glimlacht*) Gewoon een kleur kiezen, Kristof, kan dat zo moeilijk zijn (*lacht*)?

Het valt op dat ook aan de details veel aandacht wordt besteed.

Bart: Ze zijn belangrijk ja. Maar uiteindelijk is het de bedoeling dat je een plezante strip aan het lezen bent. Een lekker verhaaltje met leuke dialogen, ...

Kristof: Mooie meisjes...

Bart: Mooie meisjes, mooie mensen zelfs. Zelfs de seut is een mooi 'manneken'.

Kristof: Dat is een lieve, hé. Een schattige... Eerlijk gezegd, dat daar een lelijke madam tussen zat was op vraag van Bart in het scenario.

Bart: (*lacht*) En zelfs zij is niet zo lelijk.

Kristof: Ik ben me bewust dat ik alle zaken mooier voorstel. Bij het modeltekenen vroeger waren de modellen vaak geflatteerd als ze naar hun portretten kwamen kijken. Ik heb dat dus altijd wel gehad. Als ik mensen graag heb, teken ik ze altijd mooi.

Bart: Het is een strijd geweest. Als het van hem afhing ging het alleen over schoon madammen. Het feit alleen al dat de hoofdrol een jongen was, was moeilijk voor hem. Hij vond ook dat hij lang moest wachten vooraleer hij schoon madammekes mocht tekenen. Die komen er pas na 12 pagina's.

Kristof: In al mijn vorige boeken was het hoofdpersonage een vrouw dus ik heb me daar even tegen verzet. Ja, ik teken graag schoon meisjes maar dat is de feminist in mij ... Vroeger waren strippersonages allemaal mannen. Vrouwen bestonden niet. Om daaraan tegengewicht te geven wil ik graag een meisje als

WAT WILT GE?
DE ZWOELE BLIK VAN NATASHA ROMANOFF...
DE WULPSE LOKKEN EN SPEELSE SPROETJES VAN MARY JANE...
DE UITNODIGENDE LIPPEN VAN SARA PEZZINI...
EN DE ABSURD LANGE BENEN EN HEMELSE BORSTEN VAN CAITLIN FAIRCHILD.
#1 COLLECTOR'S ITEM
SCARLET
THE SAGA BEGINS HERE!

hoofdpersonage. Ik word graag verliefd op mijn personages. Ook op de mannelijke.

Bart: Ben je dan verliefd geworden op Lars?

Kristof: Absoluut ja. Heb je mijn covertekening niet gezien? Dat kan alleen met veel liefde gemaakt zijn, hé.

Bart: Eigenlijk is hij zelf een beetje Lars, hé.

Kristof: Ik herken mij eigenlijk in iedereen. Lars is wie ik vroeger was en Fré is wie ik nu ben. Alex is zoals het meisje waar ik verliefd op was toen ik 15 was en Ella het meisje waarop ik verliefd was toen ik 16 was.

Bart: Ik heb dus de eer Pepijn te zijn. (*Hilariteit*) Er zitten nog een paar lijken in mijn autokoffer dus...

Haal ze er op tijd uit. Na verloop van tijd kunnen ze best hard beginnen stinken.

VERTROUWT GE ME NIET MET DE LARS ALLEEN OP MIJN KAMER?
TOCH WEL. HIJ HEEFT MIJ NET NOG VERTELD DAT HIJ U HELEMAAL NIET ZIET ZITTEN, DUS...

De stripspeciaalzaak waar beweging in zit!!

• 160 m² winkelruimte met speelhoek voor de kleinste bezoekers

• Zeer ruim aanbod aan nieuwe strips

• 20% korting op alle nieuwe strips (inclusief luxe-edities) met onze klantenkaart.

• Maandelijks signeersessies met tekenaars uit binnen- en buitenland

• Verzorgd antiquariaat aan betaalbare prijzen

• Groot aanbod aan 2de hands strips aan de beste prijzen.

• Uitgaven in eigen beheer: op regelmatige basis brengen wij in samenwerking met striptekenaars en hun uitgevers producten in een kleine oplage uit.

Het pad van Jessica - delen 1,2 en 3
Hardcover: 21,95 € - luxe: 59.95 €

Jeremiah - delen 29 en 30
Hardcover: 21,95 € - luxe: 59.95 €
(deel 29 uitgeput, deel 30 zéér beperkt leverbaar)

Konvooi delen 0 t.e.m. 10 18.95 €
De jeugdjaren van Nävis delen 1,2,3 18,95 €

Albums met exlibris: o.a: Bernard Prince 18, Kruistocht, Largo Winch, Antares, De Havik, e.a

• Limited Edition Club (L.E.C): Eén door ons opgerichte club waarbij de leden in ruil voor een jaarlijkse leden-bijdrage genieten van tal van voordelen. Gratis prenten bij aankoop van bepaalde strips, originele en exclusieve clubuitgaven, kortingen en/of andere voordelen op uitgaven in eigen beheer.

Openingsuren:
Maandag t.e.m. vrijdag: 12u00 – 18u00
Zaterdag: 10u00 – 18u00*
*Tijdens de maanden juli en augustus is de winkel zaterdag open vanaf 11u00

GITSCHOTELLEI 143
2600 BERCHEM
TEL: 03/236.25.40

BS DE FAVORIETE DÉDICACE VAN...

In deze rubriek tonen we een favoriete tekening die een striptekenaar voor een verzamelaar of stripfan heeft gemaakt, een dédicace.

Rob van Eijck (1948) interviewde voor *Stripschrift* alle groten van het Europese beeldverhaal, schreef het interviewboek *Beeldspraak* (1978) en publiceerde artikels over het werk van Hans G. Kresse. In 2014 ontving hij de Rob van Eijckprijs, naar hem vernoemd dankzij zijn jarenlange inzet voor de Nederlandse strip. Van Eijck blijft bovenal een groot stripliefhebber.

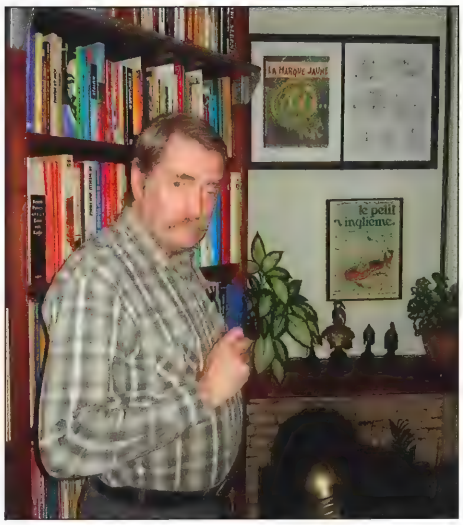

Rob van Eijck, 17/04/2014 (Foto Robin Schouten)

DOOR **ROBIN SCHOUTEN**

"Mijn favoriete dédicace, dat is een lastige vraag. Ik heb er meer die me dierbaar zijn. Nou ja, dan toch maar die van Willy Vandersteen, gemaakt bij het allereerste interview dat ik schreef voor *Stripschrift* (nummer 13, januari 1970). Met Nico Noordermeer en Hans Matla ging ik eind 1969 bij Vandersteen op bezoek, die ons uiterst vriendelijk ontving en ons mee uit eten nam naar een behoorlijk chique restaurant. Een ontvangst die voor mij, als jong onnozel stripliefhebbertje, een wereldschokkende belevenis was. En hij was dan ook nog bereid om een tekeningetje te maken in het album dat ik had meegebracht. "Ah, ge hebt 'm!" sprak hij, toen hij zag dat ik hem mijn gehavende exemplaar van *Rikki en Wiske* voorlegde. Wiske tekende hij vlot, voor Rikki moest hij toch even binnen kijken hoe die er ook weer uitzag.
Aan dat album was ik gekomen omdat ik me na mijn middelbare schooltijd herinnerde dat er ooit, in de tweede klas, een medeleerling een paar *Suske & Wiskes* mee naar school had genomen, waaronder één album dat ik niet kende. Heel vreemd, want ik was er van overtuigd dat ik alle albums kende. Een vijftal jaar later telefoneerde ik hem en vroeg of hij die oude *Suske & Wiskes* nog had. "Jazeker," zei hij, "een doos vol. Wil je ze hebben?". Tien minuten later stond ik bij hem voor de deur. Hij wilde ze gratis meegeven, maar dat vond ik te ver gaan voor een doos waarin een dertigtal heel oude *Suske & Wiskes* zaten: de eerste albums, in het Vlaams natuurlijk, allemaal in eerste druk, inclusief de blauwe reeks. Voor een luttel bedrag heb ik die doos toen meegenomen. En daarin vond ik toen ook dat exemplaar van *Rikki en Wiske*. Weliswaar stukgelezen, maar dat deed niets af aan het intense geluksgevoel dat de bevlogen stripverzamelaar bevangt bij een dergelijke vondst. En na mijn eerste interview ooit stond er ook nog een tekeningetje van de auteur zelf in. U begrijpt, die dag kon niet meer stuk."

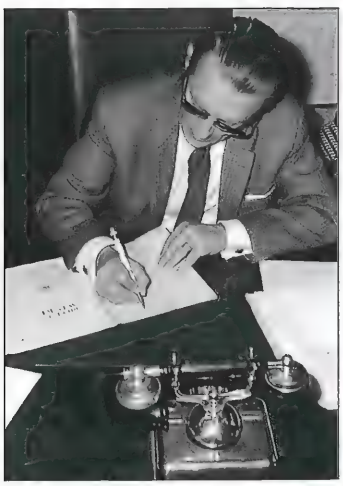

INTERVIEW JEAN-LOUIS TRIPP

Jean-Louis Tripp vormt sinds 2006 met Régis Loisel het brein achter een van de meest verrassende stripreeksen van de laatste jaren: *Magasin General*. Wat begon als een trilogie over het leven van Marie Ducharme en het reilen en zeilen in het dorp Notre-Dame-des-Lacs groeide uiteindelijk uit tot een reeks van negen albums. We strikten Jean-Louis Tripp voor een uitgebreide babbel in zijn vroegere atelier in Auvers-sur-Oise nabij Parijs. In de schaduw van het kerkhofje waar Van Gogh begraven ligt, spraken we met een bijzonder goedgeluimde rasverteller.

DOOR **TOM VERMEEREN** EN **GERT BUSSENS**

"IK NOEM MEZELF EEN BIOSCOOPTEKENAAR EN RÉGIS IS EERDER EEN THEATERTEKENAAR."

We bevinden ons hier in de artiestenwijk in Auvers-sur-Oise. Hoe is het om hier te werken?
Oh, ik heb het hier altijd naar mijn zin gehad. Alles wat je hier aan kasten, planken en ornamenten ziet, heb ik zelf in elkaar geknutseld. Ik kan dus meer dan tekenen, hé!? *(glimlacht)* Ik kom hier nog af en toe terug als ik op bezoek wil komen bij mijn oudste zoon. Hij woont hier nog altijd in de buurt met mijn ex-vrouw. Telkens ik in dit atelier terugkeer, voel ik me op mijn gemak. Het is ook leuk om met andere artiesten van gedachten te wisselen. Hier hangt dan ook cultuur in de lucht. Grote schilders als Corneille, Cézanne en Vincent Van Gogh hebben hier jarenlang gewoond en gewerkt. Vooral Van Gogh was in dit dorp heel creatief. Hij maakte maar liefst zeventig schilderijen tijdens zijn verblijf in Auvers-sur-Oise en op een vijfhonderdtal meter van dit atelier ligt hij begraven naast zijn broer Theo. Voel je de inspiratie niet opborrelen? *(gulle lach)*

Sinds onze vorige ontmoeting in 2008 in Brussel is er veel veranderd...
Zeg dat wel, wie had er toen durven zeggen dat er uiteindelijk negen albums van *Magasin General* zouden komen? Ik in ieder geval niet! *(lacht)*

Voel je ook dat het tekenen van het laatste album vlotter gaat dan bij het begin van dit project?
Oh, weet je, tekenen is voor mij nog altijd hard werken. Ik heb nog altijd schrik voor het witte blad. Gelukkig moest ik voor *Magasin General* nooit vertrekken van een witte pagina maar kon ik vertrekken van Loisels tekening. En vertrekken van iets dat al bestaat, daar ben ik wel goed in. Ik geef toe dat ik eigenlijk nog altijd zoekende ben naar wat nu eigenlijk mijn persoonlijke tekenstijl is. Ik ben niet dat type tekenaar dat hele dagen zit te tekenen. Ik hou ook van veel andere vormen van expressie. Tus-

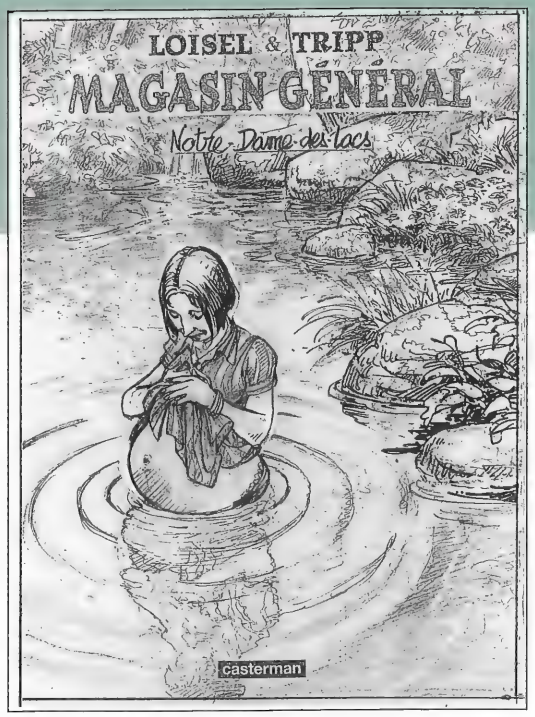

Twee potloodontwerpen voor de cover van Magasin General 9

sen 1987 en 1989 schreef en tekende ik vier albums van *Jacques Gallard* (verschenen bij Casterman, nvdr.). Die albums hebben echt het uiterste van mij gevraagd. Totaal uitgeput heb ik het wereldje van de strips jarenlang links laten liggen en mij op beeldhouwen en schilderen gestort. Ik stel mezelf nog altijd in vraag. Het probleem is dat mijn standaard binnen de stripwereld mannen als Moebius en Hermann zijn. Als je streeft om hun niveau te bereiken, dan keer je vaak ontgoocheld terug en kijk je vaak neer op je eigen werk. Was ik maar beginnen tekenen in tijden waar de standaard het werk van mensen als Trondheim zou zijn, dan zou ik best wel tevreden kunnen zijn over mijn eigen tekeningen, hé? *(bulderlach en veelbetekenende knipoog)* Eigenlijk voel ik me meer op mijn gemak als ik illustraties maak. Dan kan ik in volledige vrijheid mijn gevoelens of ideeën uitdrukken. Daar ligt voor mij het echte plezier. Ik ben dus misschien meer illustrator dan volbloed striptekenaar.

Hoe belangrijk was het om voor dit project een atelier te delen met Régis Loisel?
Bij aanvang van *Magasin General* was dat heel belangrijk. Vanaf het vijfde album was het niet meer nodig dat we voortdurend dicht bij elkaar aan het werk waren. Scenario's bespraken we

De uiteindelijke cover (links) en potloodpagina uit Magasin General 9 (rechts)

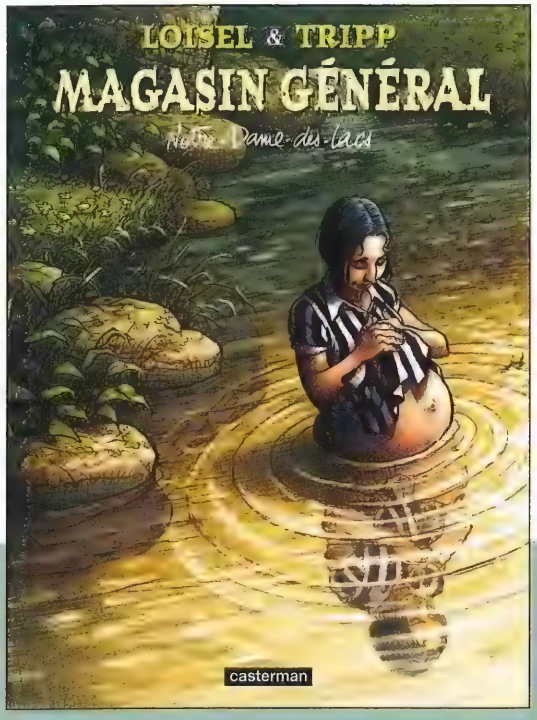

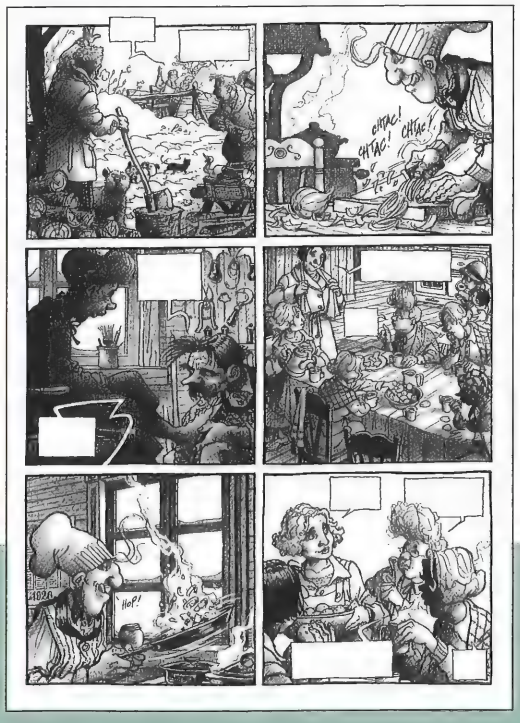

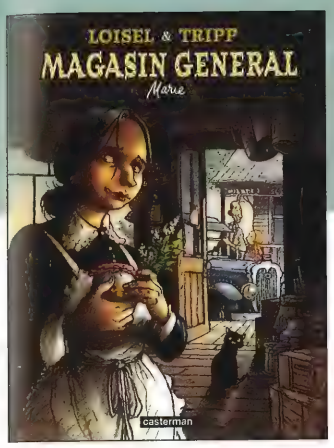

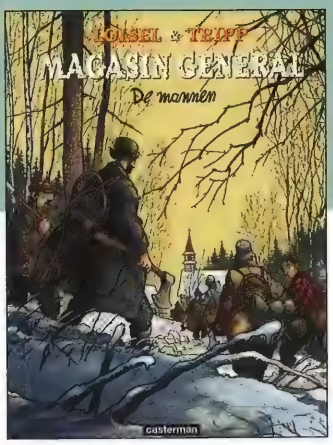

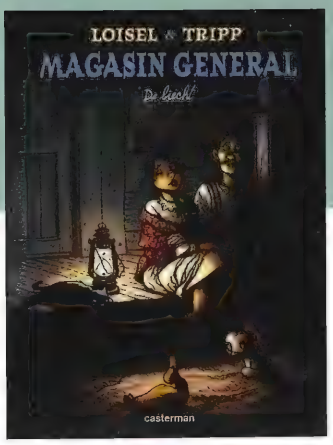

uiteraard wel nog samen maar het uiteindelijke tekenwerk doen we nu al enkele jaren op verschillende locaties. Als er dan toch probleempjes opduiken mailen of bellen we wel vaak naar elkaar.

Stond het van bij het begin vast dat er geen inkten aan te pas zou komen?
Uiteraard. We moesten wel werken met potloodtekeningen. Ik wilde niet het etiket 'inkter van Loisel' krijgen. Dat was totaal niet de bedoeling. Het tekenwerk moest van ons allebei komen. We spraken van bij de start wel een aantal zaken af. Je kan het een soort register noemen. Dat gaat over kleine dingen maar wel belangrijke zaken als het tekenen van neuzen, wenkbrauwen, brillen, kapsels, blaadjes aan bomen... Dit soort details bepalen de sfeer van een verhaal. Het is toch wel belangrijk dat we op dat vlak gelijkaardig werkten. Ik hernam het tekenwerk van Régis Loisel en transformeerde die naar mijn manier van tekenen. Ik nam mijn eigen grafische code en nam Loisels stijl over in mijn manier van werken. Wie goed kijkt bij exposities waar je zowel mijn plaat als die van Régis kan zien, zal merken dat we zeker niet dezelfde manier van tekenen hebben. Ik noem mezelf een bioscooptekenaar en Régis is eerder een theatertekenaar.

Euh... pardon?
Ik voel me het best in het mijn vel bij het tekenen van intimistische en emotionele scènes. Als ik iemand teken die aan het wenen is, gebeurt dat op een meer ingetogen manier dan wanneer Régis dat zou doen. Hij zal sneller emoties uitvergroten. Bij hem zouden de tranen van de gezichten spatten alsof hij voor een volle theaterzaal staat en er zeker wil van zijn dat ook de mensen achteraan in de zaal het verdriet zien. Ik hou het liever wat meer bescheiden. Voor mij mogen emoties best wat ingetogen zijn.

Voel je je nu al meer Canadees dan voor het begin van *Magasin General*?
Ik voel me al Québécois voor ik met Régis begon aan *Magasin General*. Ik was al een zevental keer naar Québec gegaan nog voor er sprake was van *Magasin General*. Ik had zelf al een volledige winter in Québec doorgebracht. En geloof me die winters zijn lang, heel lang. Het is niet de koude die zo zwaar is om te dragen maar vooral de lengte van de winter. Maandenlang bijna geïsoleerd zitten terwijl je al 'skypend' ziet hoe de bloesems hier in West-Europa aan de bomen komen... Het is niet altijd even leuk. Régis was nog maar één keertje in Québec geweest. Oorspronkelijk zou *Magasin General* zich ook niet in Canada afspelen maar ergens in Frankrijk. Ik had die suggestie gedaan om de setting naar Québec te verplaatsen. Ik ben echt gek op Québec. Ik ben er helemaal van doordrongen. In de Franstalige versie van *Magasin General* wordt dan ook Québécois gemengd met gewoon Frans. Daarvoor had ik hulp gezocht en gevonden bij een goeie vriend en taalkundige Jimmy Beaulieu. In het begin had ik voor quasi alle dialogen zijn hulp nodig. Nu durf ik te zeggen dat ik mij voor 80 % alleen kan redden.

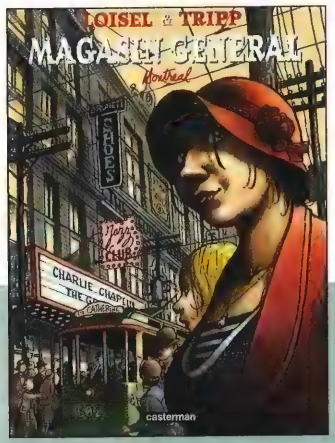

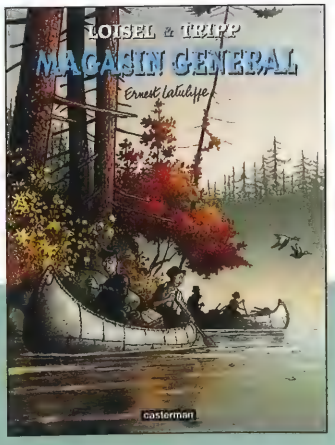

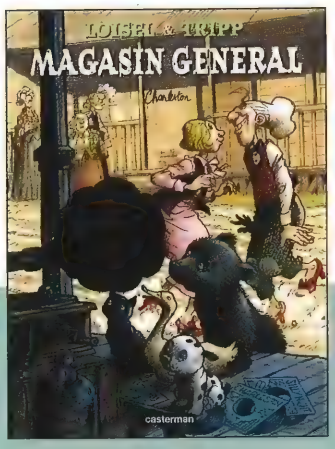

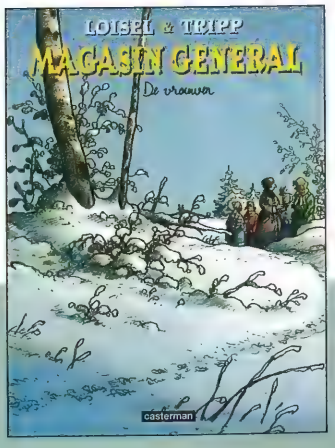

Van links naar rechts: Inspiratiebron voor plattegrond, kassa, telefoon, de winkel, de winkelinrichting en brugje

Zitten er knipoogjes in *Magasin General* die de inwoners van Québec wel snappen maar West-Europeanen niet?
(brede glimlach) Uiteraard is er het taaltje dat we in de originele Franse versie hanteren. Vooral de vloekwoorden zijn typisch voor de Québecois. In Frankrijk en België hebben bijna alle vloekwoorden een seksuele connotatie. In Québec verwijzen veel vloekwoorden naar religieuze aspecten als tabernakels en hosties *(lacht)*. Ook het centrale thema van de emancipatie van de vrouw is voor de Québecois heel herkenbaar. Marie Ducharme die zich afscheurt van een maatschappij vol regeltjes en verboden. Een hypergesloten leefomgeving waarin weinig van buitenaf doordringt. Tot de dag dat Serge in het dorp aankomt en Marie en de rest van het dorpje wakker schudt. Hij laat hen voelen dat er véél meer te beleven valt in de échte buitenwereld. Deze periode van bewustwording staat in Québec bekend als de zogenaamde 'révolution tranquille'. Dat thema is voor de lezers in Québec héél erg duidelijk. Zij hebben die emancipatiegolf pas véél later beleefd dan in Europa.

Is het dorpje Notre-Dame-du-Lac waar alles zich afspeelt gebaseerd op een bestaand dorp?
We hebben ons voor de plattegrond die in elk album zit gebaseerd op het dorpje Frelichburg in de Amerikaanse staat Vermont. De ligging van het kerkje en het kerkhof en de manier waarop de huizen gebouwd zijn ten opzichte van de dorpskern hebben we voor onze setting overgenomen. De decoratie en indeling van het winkeltje van Marie is ook gebaseerd op de grootste ruimte van de lokale 'magasin general' van Frelichburg.

Welke muziek zou je aanraden om te beluisteren terwijl je *Magasin General* leest?
Hmm, dat is een moeilijke. Ik zou kiezen voor traditionele muziek uit Québec. Veel traditionele instrumenten. Heel ritmisch en je danst er een soort van charleston op. Ik zal het even demonstreren. (Tripp veert op, roffelt met zijn handen op de tekentafel en begint een rondedansje in het atelier, nvdr.)

Voelde je bij aanvang van dit project dat je met *Magasin General* een stripgenre creëerde dat nog maar zelden aan bod was gekomen?

Ik wil niet de pretentie hebben om te zeggen dat wij een nieuw genre hebben uitgevonden. Waar we wel in geslaagd zijn is om in een mainstream-strip dit soort verhaal te brengen. Je zou het kunnen vergelijken met Steven Spielberg die een film maakt samen met Eric Rohmer (Franse regisseur van nouvelle vague-films, nvdr.). Meestal zijn het grafische novelles die dergelijke thema's behandelen. Wij hebben voor een veel groter lezerspubliek een verhaal gebracht dat normaal voorbehouden blijft voor een beperkte groep lezers. Eigenlijk is *Magasin General* een graphic novel maar in verschillende hoofdstukken verdeeld. Ik droom soms hardop van het bundelen van alle negen albums tot één dikke stripproman. Dat zou voor mij perfect haalbaar zijn. Alleen vrees ik dat uitgeverij Casterman daar puur uit commercieel oogpunt niet zo over denkt *(lacht)*.

FOTO: MARIANNE LAROCHETTE

In het allereerste album gebeurt op vlak van verhaal heel weinig. Besefte je dat dat een risico was om een nieuwe reeks zo te starten?

Tja, dat risico was er inderdaad. Maar Régis en ik hebben bewust gekozen om in het eerste deel de sfeer te scheppen. *Magasin General* moet het vooral van de sfeer hebben. We wilden het dorp in al zijn facetten laten zien. De dagelijkse routine van de mensen in Notre-Dame-des-Lacs in beeld brengen, daar draaide het om. En dat daar geen spectaculaire actie bij te pas kwam, dat was dan maar zo. We hebben ook heel bewust de intrede van Serge uitgesteld tot het allerlaatste plaatje. Als cliffhanger kon dit wel tellen, hé.

Waren er tijdens het maken van *Magasin General* momenten waarop jullie op een dood spoor zaten? Obstakels in het scenario die moeilijk waren om te overwinnen?

Als je persoonlijke ruzies bedoelt waarbij er woorden zijn gevallen, dan kan ik volmondig nee antwoorden. Régis en ik hebben bij aanvang van *Magasin General* heel resoluut gezegd dat we onze ego's aan de kant zouden schuiven. We vonden allebei dat enkel het verhaal, het eindresultaat belangrijk is. Anders kan je een project als dit nooit meer dan zeven jaar volhouden. Het verhaal is altijd op de eerste plaats gekomen. Wie welk idee had bedacht, is nooit belangrijk geweest. Dat was de sleutel van onze succesvolle samenwerking, denk ik. Bij veel samenwerkingen is het net op dit punt dat het schoentje wringt. Op vlak van scenario's zijn er wel een paar obstakels geweest. We wisten van bij het begin dat Marie zwanger zou worden. We wilden dan ook zoveel mogelijk pistes open laten over wie de echte vader zou zijn. Probleem was dat er niet veel potentiële mannen in het dorpje van Marie rondlopen die mogelijke 'daders' zouden kunnen zijn.

VERVOLG OP PAGINA 26

DEEL 1 P. 9 EN 12 :

Zijn de namen op de grafzerken bestaande familienamen?
Absoluut. We hebben bewust Fransklinkende familienamen gebruikt die in Canada vaak voorkomen als Bernier en Roberge. Je kan het vergelijken met Nederlands klinkende familienamen die ook in Zuid-Afrika voorkomen als Declercq.

WELNU, DE ZORG VOOR ONS ZIELENHEIL MAG DAN ONAFBAAR ZIJN, HET IS OOK BELANGRIJK OM TIJDENS ONS VERBLIJF OP AARDE GEZOND EN WELVAREND TE ZIJN, DOOR TE ETEN, TE SLAPEN, TE WERKEN..

DEEL 1 P. 42:

We zien hier heel prominent de cover van een boek in beeld, getiteld *Le bateau de Bouchon*. Is dat een bestaand boek?
Toch wel. Het was het favoriete boek van Régis Loisel toen hij nog een kind was. Hij was er echt gek op. Toch was hij het boek kwijt geraakt. Ik heb het voor hem onlangs teruggevonden en hij was er zeer tevreden mee. Het verhaal gaat over een klein jongetje dat op reis vertrekt in een notendop. En dat hebben we op de cover ook weergegeven.

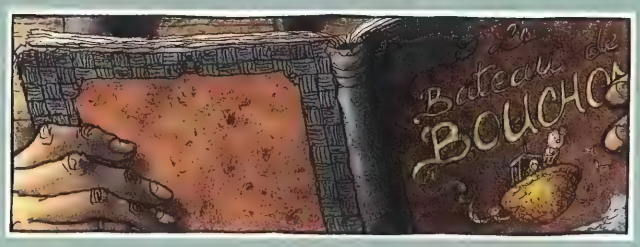

DEEL 1 P. 57:

Hebben jullie dat lied zelf bedacht?
Nee hoor. Dat is een bestaand volksliedje. Het is een volksdans waarbij een zogenaamde 'caller' roept wat het dansend publiek moet doen. Leuk trouwens dat ze in de Nederlandse versie deze

woorden niet hebben proberen te vertalen. Dat wist ik zelfs helemaal niet!

DEEL 2 P. 13:

Serge leest in de roman *Le Loup des Mers* van Jack London. Waarom kozen jullie om dit boek in beeld te brengen?
Ten eerste wilde we Serge als een geletterd iemand tonen. Een man die houdt van literatuur. Dat op zich was voor een dorp als Notre-Dame-des-Lacs al uniek op zich. En we hebben dan gekozen voor de avonturenroman *The Sea Wolf* van Jack London uit begin 20ste eeuw omdat het een bestseller is geworden en meermaals verfilmd werd nadien.

DEEL 3 DANKWOORD:

In het dankwoord van deel 3 spreek je over de 'echte' Serge-Brouillet voor zijn medische info. Kan je dat eens uitleggen?
Heel wat namen van personages uit *Magasin General* zijn gebaseerd op familieleden of kennissen van ons. Marie Ducharme is genoemd naar 'rue ducharme' waar ons gemeenschappelijk atelier gelegen was. En er bestaat ook een echte Serge Brouillet. De echte Serge werkt als spoedarts. We konden dus altijd bij hem terecht als we met medische vragen zaten die van belang waren voor ons verhaal. Bij de bevallingsscène van juffrouw Alice in deel 3 vroegen we hem om raad. We wilden dat de bevalling vlot zou verlopen en dat de baby gezond en wel ter wereld zou komen maar dat er toch nog verwikkelingen zouden zijn. De echte

RAL IN DETAIL

Serge suggereerde dat een bestaande complicatie bij dit soort bevallingen het achterblijven van de placenta in de baarmoeder is. We hebben dat dan ook zo in ons scenario verwerkt.

DEEL 5 P. 41 / P. 66 – 67:

We zien veel details in de straten van Montréal als Marie er haar intrede doet. Hoe historisch correct is dat allemaal?
Zoals ik al zei, ken ik Montréal vrij goed. Ik vond het dan ook een plezier om ervoor te zorgen dat veel details in de gebouwen en de decors ook effectief kloppen. Zo bestonden de jazzclubs *Commodore* en *Blue Sky* ook echt in die tijd. Je ziet ook in een scène een brugje dat er nu niet meer is maar toen wel. Op basis van oud fotomateriaal heb ik dat zo nauwkeurig mogelijk weergegeven. Ik houd ervan om mezelf grondig te documenteren voor een strip. Régis is daar minder mee bezig. Ik mocht zelf naar hartenlust dit soort details toevoegen. De film die ze tonen in de lokale bioscoop is *The Gold Rush* van Charlie Chaplin. Wel, ik heb opgezocht welke films op dat moment in Montréal vertoond werden. En die Chaplinfilm was er een van. Het zijn misschien details maar ze kloppen wel.

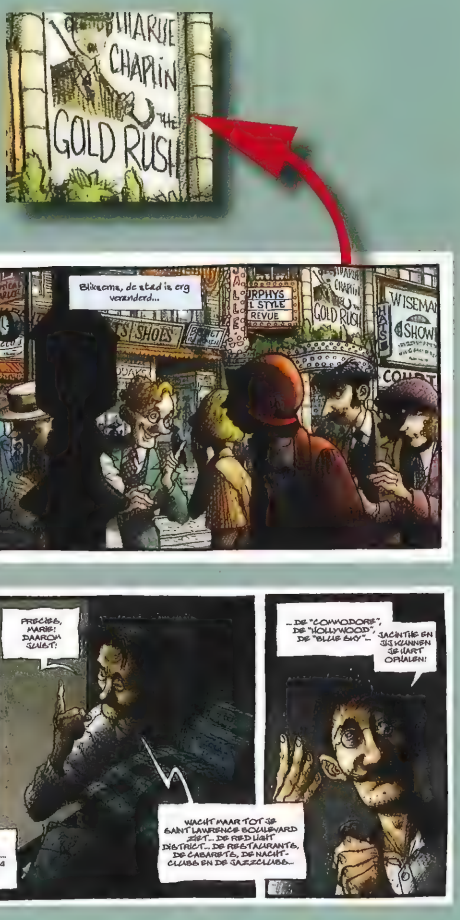
CHARLIE CHAPLIN
THE GOLD RUSH
Bikkoma, de stad is erg veranderd...
MURPHY'S STYLE REVUE
WISEMAN SHOW!
PRECIES, MARIE! DAAROM GAAT!
...NAAR... NAAR MONTREAL!
...MAAR MONTREAL... IS HEEL ERG GROOT!
...DE "COMMODORE", DE "HOLLYWOOD", DE "BLUE SKY"... JACHTIES EN JIJ KUNNEN JE HART OPHALEN!
WACHT MAAR TOT JE SAINT LAWRENCE BOULEVARD ZIET... DE RED LIGHT DISTRICT... DE RESTAURANTS, DE CABARETS, DE NACHTCLUBS EN DE JAZZCLUBS...

DEEL 5 P. 51:

Marceau roept hier 'Ailloille!'. Is dat een vertaling die over het hoofd is gezien?
(lacht) Nee hoor. In Québec roepen ze 'Ailloille!' als ze pijn hebben. Het is misschien iets waar niet vaak bij stil gestaan wordt maar elke taal heeft zo zijn eigen woord als uitroep van pijn. De Fransen zeggen 'Aïe!', de Engelsen houden het op 'Ouch!'. Wel, in Québec roepen ze 'Ailloille!' Wat zeggen jullie als je ergens pijn hebt?

Wij houden het op 'Auw'.
Voilà, zie je wel? Elke taal heeft zijn eigen manier van uitingen. Toch interessant, hé!?

"Als het aan Casterman lag, mochten we eindeloos doorgaan."

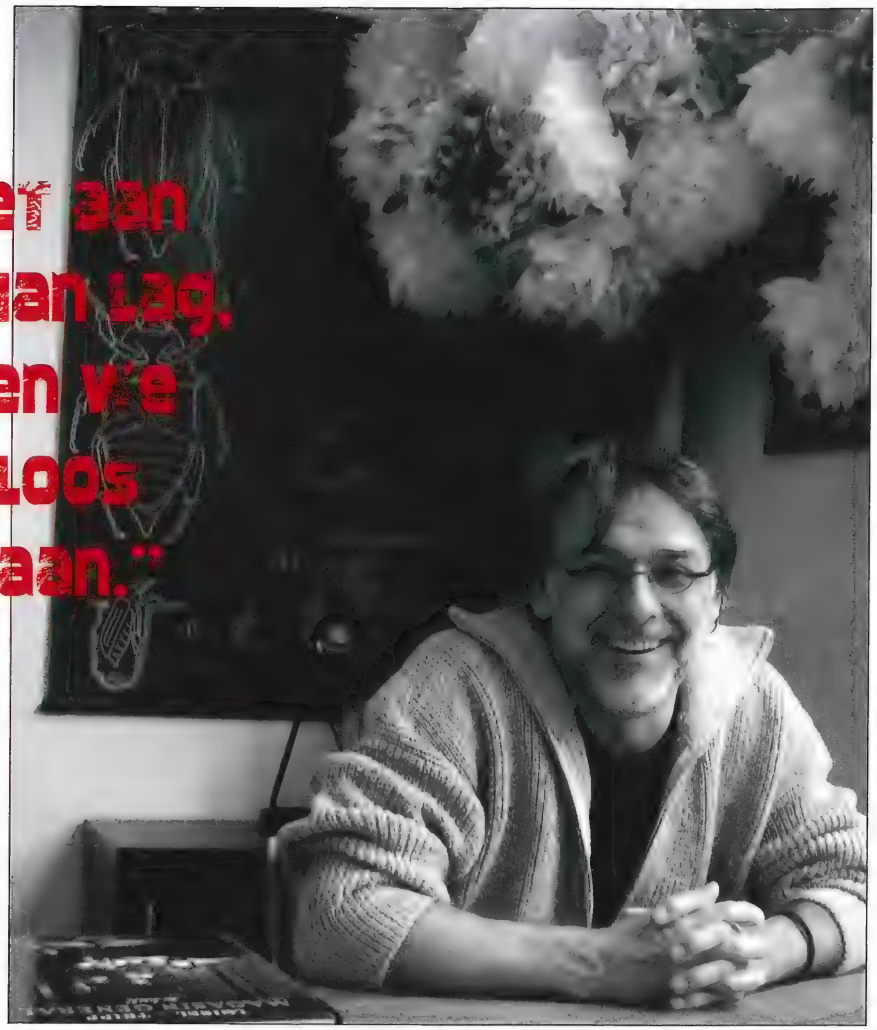

We vonden dat de spanning omtrent Maries zwangerschap tot op het einde erin moest blijven. Ik herinner me ook nog dat we compleet vastzaten bij het vijfde album toen Marie besloot naar Montréal te vertrekken. Er was een bepaald element in het verhaal waar Régis en ik tegengestelde meningen over hadden. Wat het precies was, houd ik tussen hem en mij maar we hebben twee weken zitten praten om tot een aanvaardbaar compromis te komen. Zonder scheldtirades of lange stiltes. We zijn altijd blijven praten. En uiteindelijk zijn we er dan toch uitgeraakt *(glimlacht)*.

***Magasin General* werd aangekondigd als een trilogie, dan uitgebreid naar zes delen en uiteindelijk zijn het er negen geworden. Was het niet moeilijk om Casterman keer op keer te overtuigen om het contract aan te passen?**

Oh nee, helemaal niet. De reeks sloeg vanaf deel 1 aan bij de lezers. Dus als het aan Casterman lag, mochten we eindeloos doorgaan. *(gulle lach maar gaat dan plots op een ernstige toon verder)* Maar waar ik niet tegen kan is de vaak gehoorde kritiek dat Régis en ik uit puur winstbejag albums hebben toegevoegd aan de reeks. Dat klopt helemaal niet! Dat wil ik hier toch echt wel benadrukken. Toen we in 2006 startten met het uitschrijven van het scenario wisten we heel goed waar we zouden vertrekken en waar we met Marie naartoe wilden. Wat we niet konden voorspellen was dat we zelf zo zouden opgaan in het verhaal en dat het bont allegaartje van nevenpersonages hun eigen leven begonnen te leiden en dat veel verhaalpistes te interessant waren om niet verteld te worden. Om ons hoofdverhaal te 'dienen' hebben we bewust nevenpersonages een belangrijkere rol toebedeeld dan aanvankelijk gedacht. Zo groeide het verhaal van Marie stilaan uit tot het relaas van een volledig dorp. Wat ook voorzien was van bij de start was dat er een breuklijn in het verhaal moest zitten. Een gebeurtenis waardoor Marie haar vertrouwde omgeving zou verlaten. Die breuk lag dus al vast maar hoe we dat zouden opvullen, was nog niet beslist bij de start. Ik was het die de suggestie deed om Marie naar Montréal te doen vertrekken. Jaren voordien had ik een historische studie gemaakt over Montréal. Montréal bekleedde in die tijd een unieke positie. Daar mocht wél alcohol gedronken worden, daar hing een Hollywoodiaanse losse sfeer van plezier maken, dans en jazzmuziek. Marie naar Montréal laten reizen... dat zou de ultieme cultuurshock zijn. Een ware openbaring voor haar. Ver weg van pottenkijkers. Deze breuklijn in het verhaal is ons uiteindelijk zo goed bevallen dat we het tot bijna anderhalf album hebben laten duren. Want er is niet alleen het verslag van de reis zelf, maar ook en misschien vooral de gevolgen ervan voor het verdere leven van Marie eens ze naar het dorp terugkeert. We wilden oorspronkelijk stoppen bij deel acht. Maar toen we Casterman vertelden dat het dan wel ruim 130 bladzijden zou tellen, stelden ze ons voor om het slot toch over twee albums

... IK...
KOM BINNEN! OMA ZAL ZO BLIJ ZIJN OM JULLIE TE ZIEN!
OVER BEN PAAR DAGEN...
TOE, IK WEET WAAR IK HET OVER HEB.. EN 'T IS GOED ZO.
IK BEN HELEMAAL NIET VERDRIETIG.
ACH TOE, LOUISE! WAAR HEB JE HET OVER?
JE BENT 'N BEETJE MOE, MEER NIET.
JE WEET HET TOCH, MARIE... MENSEN ZOALS WIJ HEBBEN HET NIET ALTIJD MAKKELIJK GEHAD..
OOO JA...

Rechts: sterfscène Louise in deel 5 van Magasin General

Onder: Jazz in Montréal

te spreiden. Zo vermeed Casterman dat een album plots meer zou kosten dan de andere. Dus herschreven Régis en ik het scenario een beetje en kwamen dan toch tot een achtste album van 64 bladzijden en een negende van ongeveer 115 bladzijden.

Wat is jouw favoriete album uit de hele reeks?
Moeilijk te zeggen. Voor mij springen er drie albums uit. Ik vond dat mijn tekeningen in het derde deel hun maturiteit hadden bereikt. In de twee eerste delen kan je zien dat ik nog aan het zoeken was naar de perfecte manier van werken. Op vlak van scenario vind ik deel vijf waarin voor Marie een totaal nieuwe wereld opengaat in Montréal het beste. Ik heb veel van mijn opzoekingswerk in dat album kunnen stoppen. En in het achtste album vond ik het leuk om te tonen hoe de andere vrouwen na Maries terugkeer uit Montréal ook beginnen beseffen dat hun leven best anders kan verlopen. Eindelijk denken ze eens na over hun leven, hun man, hun relatie en hun gezin. Heerlijk toch!

Zijn er ook bepaalde scènes die je nog heel lang zullen bijblijven?
In deel vijf is er de scène waarin Louise sterft. Ik herinner me nog alsof het gisteren was hoe die scène ontstaan is. Régis en ik zaten elk achter onze computer op de trein tussen Pau en Toulouse. We zaten elk apart de dialogen voor deze scène uit te

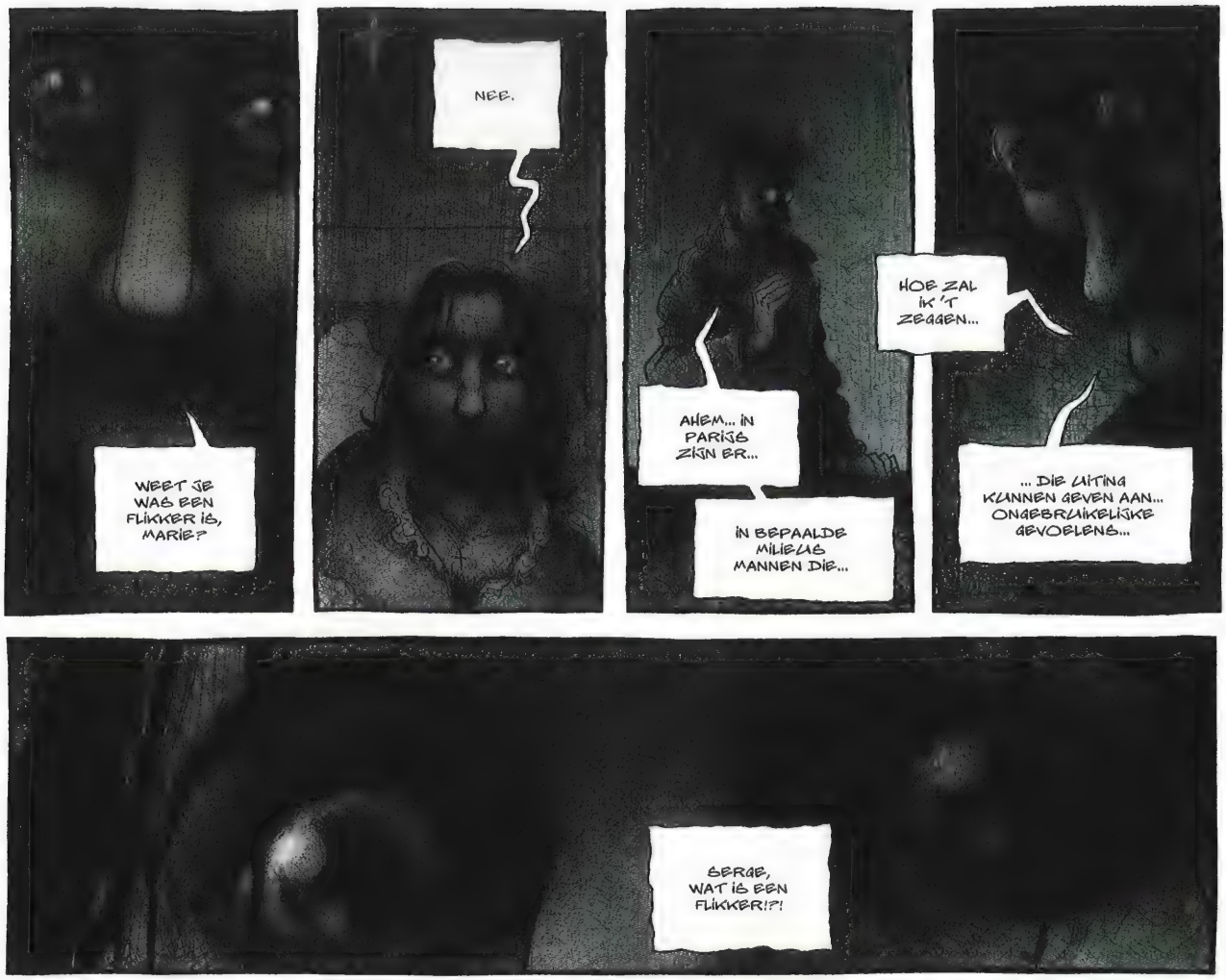
WEET JE WAS EEN FLIKKER IS, MARIE?
NEE.
AHEM... IN PARIJS ZIJN ER...
IN BEPAALDE MILIEUS MANNEN DIE...
HOE ZAL IK 'T ZEGGEN...
... DIE UITING KUNNEN GEVEN AAN... ONGEBRUIKELIJKE GEVOELENS...
SERGE, WAT IS EEN FLIKKER!?!

schrijven. Toen we plots naar elkaar opkeken, zaten we allebei te wenen. En ook de dialogen die we erbij hadden bedacht, waren zo goed als identiek. Dat is toch heel straf, hé? En uiteraard is er de coming out van Serge in deel 3. Die scène is bewust heel donker gehouden. Ik ben er zeker van dat Serge nooit in volle daglicht zou hebben durven vertellen dat hij homoseksueel was. Die avondlijke scène waarbij je niet verplicht bent om elkaar recht in de ogen te kijken, was hier echt wel nodig.

Wat zal je het meest missen als het laatste album van *Magasin General* helemaal af is?

Oh, heel veel. Ik mag er niet te veel aan denken. Ik heb echt schrik om het plezier van het maken van *Magasin General* te verliezen. De samenwerking met Régis is zo uniek en onze vriendschap is zo intens geworden. Ik heb in al die jaren dat we aan *Magasin* General hebben gewerkt geen enkel vakje opnieuw moeten tekenen. Geloof me, dat was in de tijd dat ik *Jacques Gallard* helemaal alleen maakte, wel anders. Dat we op grafisch vlak tot een complementair geheel zouden komen, dat bleek al snel. Maar dat die osmose ook op vlak van het scenario zou plaatsvinden, was voor ons beiden een heel aangename verrassing. We vullen elkaar dan ook heel goed aan op vlak van het scenario. Régis is een meester in het uitstippelen van de vertelling zelf, de hoofdintrige en de nodige ellipsen om van punt a naar punt b in het verhaal te gaan. Ik ben dan weer beter in het bedenken van de meer intieme scènes en het uitschrijven van de dialogen. Tekenen is zowel voor mij als Régis nog altijd echt werken. Iets dat moeite kost. Scenario's schrijven daarentegen gaat veel vlotter.

Dus in de toekomst mogen we nog een nieuwe samenwerking van jullie verwachten?

Dat denk ik wel. We hebben nu al ideeën om samen een nieuw scenario te schrijven. Maar het zal wel niet door ons getekend worden. Op vlak van tekenen liggen er meerdere pistes open. Ik zou meer de richting kunnen uitgaan van illustreren. Maar ik vertel nu eenmaal ook heel graag verhalen. Dus zou ik ook fulltime scenarist kunnen worden of een roman gaan schrijven. Een langlopende reeks met albums van 48 bladzijden met een bepaald hoofdpersonage... nee, dat

Jacques Gallard

zie ik niet meer zitten. Toen ik *Jacques Gallard* maakte, werkte ik soms tot 12 uur per dag. Deze reeks heeft me zo uitgeput dat ik jarenlang niets meer met strips wilde te maken hebben. Ik zou wel nog graag dikkere albums maken van 200 of 300 bladzijden maar als ik die ook zelf wil tekenen, zal ik genoodzaakt zijn om opnieuw een nieuwe manier van werken te bedenken. En als mensen dan de Tripp verwachten van *Magasin General*, zouden ze wel eens ontgoocheld kunnen zijn. Maar ja, misschien moet ik dat commerciële risico dan maar nemen. Het zou hoe dan ook een hele tijd duren om mezelf een nieuwe tekenstijl bij te brengen. Soms ben ik wel eens stiekem jaloers op collega's die een herkenbare stijl hebben. Die heb ik nog steeds niet. Ik blijf mezelf heruitvinden en op zoek gaan.

In het zevende album zegt Serge dat er een unieke band tussen hem en de inwoners van het dorp ontstaan is. Ook wij hadden dat gevoel als lezer.

Régis en ik vinden de kracht van deze reeks dan ook dat je als lezer de tijd krijgt om je in het verhaal onder te dompelen en je langzaam te identificeren met de verschillende karakters. Ik ben dan ook verzot op recente tv-reeksen van HBO. Een televisie heb ik niet maar ik verslind volledige tv-reeksen op mijn laptop. De voorbije jaren maakte HBO schitterende reeksen die rustig de tijd nemen om over meerdere seizoenen karakters uit te diepen. Daar ben ik echt gek op. In een film ben je als regisseur gelimiteerd in tijd en ruimte om je verhaal te vertellen. Dat heb je niet in tv-reeksen. Bij oneshots in strips heb je ook dat probleem. Je heb maar een beperkt aantal pagina's om je verhaal in beeld te brengen. In tv-reeksen hoeft er niet in elke episode iets spectaculairs te gebeuren. Het vertelritme ligt totaal anders dan bij films.

Welke zijn je favoriete tv-reeksen?

Ik ben vooral gek op *The Sopranos*, *Danton Bay* en *Six Feet Under*. In series sta je als maker veel dichter bij de kijkers. We hebben dat ook met *Magasin General* geprobeerd. We hebben de tijd genomen om de juiste sfeer te scheppen en onze lezers te laten voelen waar we naartoe willen met ons verhaal. Geen overhaasting. Geen spectaculaire plotwendingen op elke pagina. Dat vind ik juist de kracht van de strips de laatste jaren. Alle genres krijgen tegenwoordig kans om verteld te worden. Politieke, humoristische strips als *Quai d'Orsay* (waarvan twee gelauwerde albums die nooit vertaald werden verschenen bij Dargaud, nvdr.) zouden pakweg tien jaar geleden nooit verschenen zijn. Daar zou simpelweg geen enkele uitgever op ingegaan zijn. Nu kan dat allemaal. En dat kan ik alleen maar toejuichen!

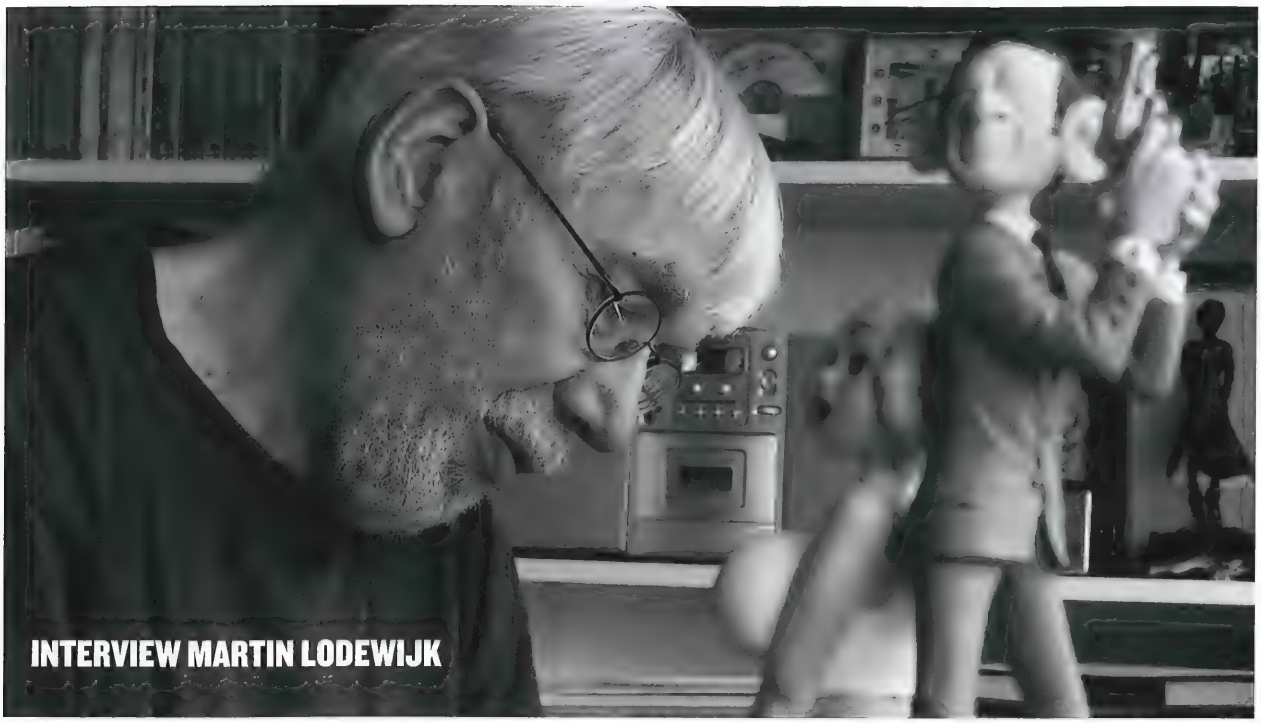

© Koert Davidse, 2014

"Eén van Hergés fouten was dat

Een uitgebreide introductie van Martin Lodewijk is overbodig. Behalve striptekenaar, scenarioschrijver, reclametekenaar, Stripschapsprijswinnaar, bluegrassgitarist en ridder is Lodewijk een aanstekelijk verteller over zijn vak. Dat hij veel te vertellen heeft, blijkt uit de vele befaamde internationale striptekenaars die hij in zijn meer dan vijftig jaar durende carrière heeft ontmoet. Liefhebbers kunnen zich vergapen aan originelen van deze coryfeeën die de wanden van zijn Rotterdamse appartement bedekken. Zelfs een origineeltje van Hergé uit *Le Petit Vingtième* ontbreekt niet.

Martin Lodewijk vergezelde Jan Kruis in 1964 naar de tekenaar in Brussel die toen hoofdredacteur was van weekblad *Kuifje*. Kruis wilde van Hergé weten of hij iets zag in plaatsing van het gagstripje *Gregor*, waarvan hij een proefpagina bij zich had.

"Hergé vond de lijnvoering van Jan erg leuk", aldus Lodewijk. "Dat kraslijntje. Hij vond dat nieuw. En ook de Engelse humor sprak hem aan. Niet verwonderlijk want Hergé is door Amerikaanse en Engelse tekenaars beïnvloed."

Een jonge Martin Lodewijk en Jan Kruis dromen van een grootse carrière. Stripje van Martin Lodewijk uit de Jan Kruis Glossy, 8-10-2013

Martin Lodewijk is een hartstochtelijk liefhebber van de zwart-wit Kuifjes. In tegenstelling tot veel Kuifje-adepten die de albums uit de Studio-periode van Hergé tot de hoogtepunten van zijn oeuvre rekenen, bewondert Lodewijk het vroege werk van de tekenaar uit de jaren dertig, inclusief de nevenreeksen *Jo, Suus en Jokko* en *Quick en Flupke*, uiteraard in zwart-wit.
Het idee was om het met hem te gaan hebben over de hertekening van *De Zwarte Rotsen*, het zesde – maar tegelijk ook 21ste album – in de Kuifjereeks. Al snel tijdens het interview bleek dat dit een veel te beperkt uitgangspunt was. Het gesprek verbreedde zich naar onderwerpen als de definitie van de klare lijn, Hergés slimme absorptievermogen, zijn inspiratiebronnen, de Studios Hergé en collega's als Paul Cuvelier, Jacques Martin en Edgar P. Jacobs.

hij **Kuifje** z'n broek uittrok."

Onbevangen traden de twee jonge Nederlanders Hergé tegemoet die toen al de meeste albums van Kuifje had getekend en een beroemdheid was. Lodewijk en Kruis stonden nog aan het begin van hun carrière en wilden in de voetsporen treden van de grote Amerikaanse illustrators uit die tijd. Dezelfde droom die Hergé zo'n dertig jaar daarvoor wellicht koesterde.

DOOR **JEROEN DENTERS**

Hergé schaamde zich later voor zijn beginwerk. Datzelfde geluid hoorde je ook bij tekenaars als Toonder en Vandersteen. Hoe komt het dat ze niet meer in de gaten hadden dat hun vroegere werk wel degelijk grote kwaliteit had?
Het verschrikkelijke van Hergé is, denk ik, dat hij niet in de gaten had wat zijn kwaliteiten waren. In zijn begintijd niet en later ook niet. Hergé was één van de grootste kunstenaars van de vorige eeuw. Wereldwijd. Misschien vond hij dat zelf ook wel, maar niet om de goede reden. Hij was een groot kunstenaar in de tijd dat hij zich te pleuris werkte aan reclame, illustraties en strips; soms twee, drie tegelijk. In de jaren dertig had hij nauwelijks tijd om na te denken. Hij tekende maar door. Het zijn stuk voor stuk meesterwerkjes.
Hergé begon met vallen en opstaan. Hij was een goedwillende amateur maar had een enorm inzicht, misschien niet zozeer in zichzelf, maar wel in waar hij mee bezig was. En in de oorlog werd hij ineens een gesetteld man. Ik ken verhalen dat hij vrachtwagens met wijn en lekker eten uit Portugal als betaling voor zijn strips kreeg aangevoerd. In een tijd dat de 'bezette' Brusselaar op een houtje moest bijten.
Mensen gingen voor hem werken. Edgar P. Jacobs ging achtergrondjes voor Hergé 'bijwerken' toen de albums in kleur werden uitgevoerd. Die gaf hem verkeerde raad. Jacobs probeerde hem realistischer te maken. Hergé hoefde alleen nog maar een beetje te denken en te krabbelen. Zijn assistenten namen het vuile werk over. Ik overdrijf een beetje maar daar is hij niet meer van losgekomen.

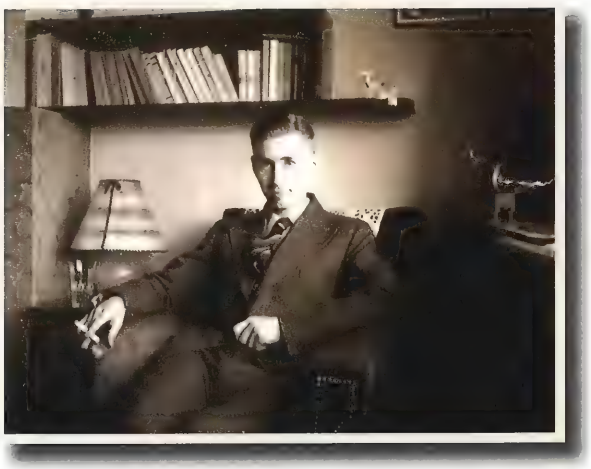

Hergé in 1937

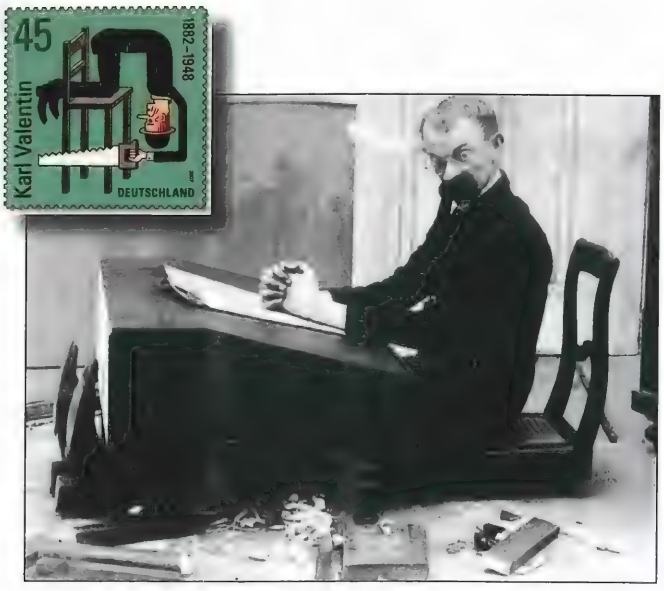

Inspiratiebron: Fragment uit de film Der neue Schreibtisch (1913) met de Duitse acteur Karl Valentin

264 DE ENGELBEWAARDER

Ziezo, die karwei is klaar. Nu de bloemvaas weer op z'n plaats. Moeder zal tevreden zijn.

Ik vrees er ook voor.

Lustig fluitend stapt Jopie weg. Hij denkt : dat is voor mekaar. Onze meester heeft gelijk als hij zegt : Wie volhoudt wint.

Maar de kleine timmerman vergeet er bij te denken, dat meester ook altijd zegt :

Jongens, als je iets gaat doen, denkt dan eerst 'ns goed na, dan haal je zeker geen domme dingen uit.

Had Jopie daaraan gedacht, dan had hij waarschijnlijk vader het zaakje wel laten opknappen, en dan had hij kunnen helpen.

A.

Afbeelding uit De Engelbewaarder (1937), de eerste Quick en Flupke-gag in het Nederlands (waarin 'Quick' werd omgedoopt tot 'Jopie')

Bedierf dat ook een beetje het plezier in het tekenen bij Hergé?

Misschien had hij zichzelf opgetekend. Dat zou ook best kunnen. Een soortgelijk geval is de Belg Fernand Cheneval. Een jongen van een jaar of 19. Ik spreek nu over (voor ons Nederlanders) het einde van de oorlog. De Amerikanen waren in Brussel en hadden comics bij zich. Cheneval verslond die comics. Daardoor geïnspireerd maakte hij zelf een stripblaadje, *Heroic Albums*. Wekelijks in het Frans en tweewekelijks in het Nederlands. Dat schreef en tekende dat jochie helemaal vol. Zowel karikaturaal werk als realistisch. Hij zorgde dat het uitgegeven werd in twee talen. Fantastisch. Cheneval heeft zich in twee, drie jaar tijd helemaal leeggetekend. Je ziet de kwaliteit omhoog gegaan in die twee jaar en daarna wegzakken. Veel van de later beroemde tekenaars, zoals Tillieux, Tibet, Greg, Craenhals en Funcken zijn voor Heroic Albums begonnen. Daarna opende hij een reclamebureau en heeft nog korte verhaaltjes getekend voor *Robbedoes* en *Kuifje*. Maar hij was geen schim meer van de power die hij als jochie had. Mijn theorie is dat Cheneval zich helemaal heeft leeg getekend. Het was op. Hij werd een automaatje.

Die automaat zou bij Hergé de Studio zijn geweest?

Voor mij is de Studio een ramp geweest voor Hergé. Ze hebben hem van het zware werk verlost. Hij hoefde alleen nog maar te denken. En ging steeds langer nadenken. Het was niet zomaar beginnen en weer twee pagina's produceren. Hij kon rustig doordenken, drie, vier, vijf jaar. Ik heb dat ook een beetje gehad omdat ik mijn reclamewerk ertussendoor deed. Dat komt de zaak ten slechte. Mijn mooiste jaren zijn de jaren voor de krant. Iedere dag een halve pagina. Ik moest wel. Gewoon iedere dag,

Inspiratiebron: Logo van Monet & Goyon (ontwerp jaren '20), Frans motor- en rijwielfabrikant

Teaser (Le Petit Vingtième, 30-7-1931) voor Tintin en Amérique dat op 3 september 1931 in LPV van start ging

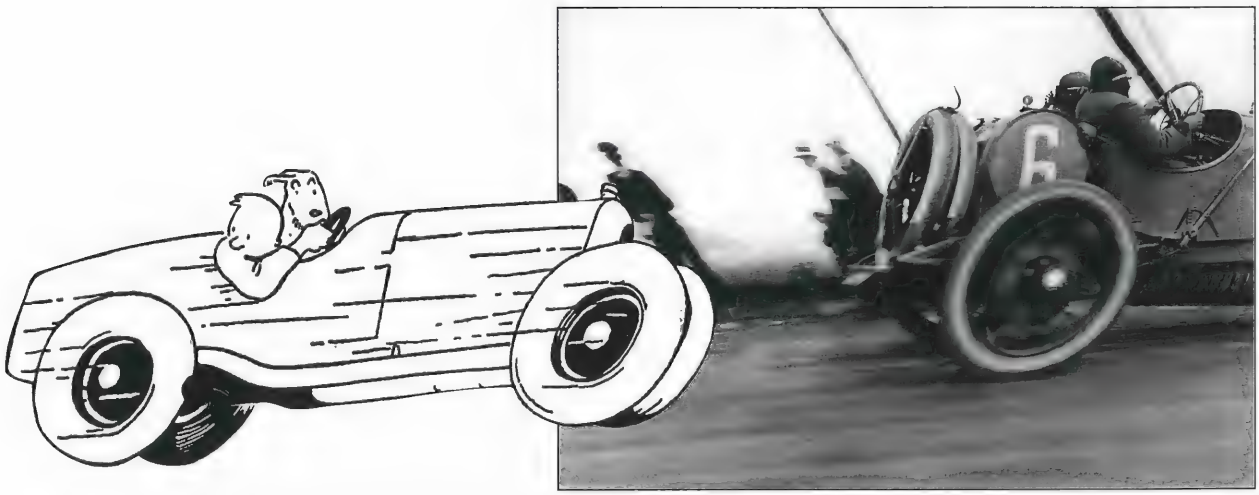

Inspiratiebron: Racewagen, Delage type F, gefotografeerd door Jacques-Henri Lartigue (1912)

zes dagen in de week verzinnen, schrijven, tekenen en naar de krant brengen. En dat was bij Hergé ook. Hij had ontzettend veel ijzers in het vuur en maakte fantastisch werk. Zijn reclame- en typografisch werk is ook geweldig. En die man wist waar hij naar moest kijken. Hij had een flink brede belangstelling. Hergé heeft niet gejat maar heeft zich door alles wat hij mooi vond, laten beïnvloeden. Dat vind je terug in zijn werk.
Hergé begon aanvankelijk gewoon aan een verhaal. Hij had wel vrienden aan wie hij raad vroeg. Maar die hebben ook een hoop verziekt. Hij vroeg er natuurlijk wel zelf om. Hergé vond (net als ik) documentatie gewoon leuk! Hij ging te veel in de documentatie zitten. Dan zit je jezelf in de hoek te denken. Daar word je helemaal gek van. Zelfs in zijn argeloosheid is *Kuifje in het land van de Soviets* een meesterwerk. Hij laat zich door allerlei dingen inspireren zoals die bekende foto van Lartigue, de racewagen met de ovalen wielen die snelheid suggereren. Hij ziet dat en denkt: dat is leuk. Hergé had daar oog voor. Als een ekster graait hij alles bij elkaar en bouwt er een prachtig nest van. Dat is niet stelen maar het beste van de wereld om je heen opzuigen.

Er is nog wel eens misverstand over wat onder de klare lijn moet worden verstaan, de naam waaronder Hergé school heeft gemaakt.
Wat Hergé bedoelde met klare lijn gaat naar mijn mening niet over het penlijntje maar over het vertellen, het beeld. Hergé tekende duidelijk. Hergé zei 'klaar', omdat hij Brussels sprak. Als hij 'heldere lijn' had gezegd dan denk ik dat het anders was geïnterpreteerd. Wim Noordhoek (Nederlands radiomaker en journalist, nvdr) heeft dat uitgelegd als de lijn die hij met zijn pen trok. Maar het gaat veel verder dan dat. Morris, Jijé en Franquin

Hergé ontwierp als typograaf o.a. de lettertypes van zijn albums en van de serie Zien en Weten

zijn óók klare lijn. Terwijl Raymond Reding, die ook zo'n penlijntje had, niet in de buurt komt van de klare lijn. Het gaat om het geheel. Hergé had een instinct waardoor hij zich kon laten leiden door zichzelf. Het is een soort compleetheid: Beeldvoering, paginaindeling, kadrering, verhaal. Het is compleet, ook al staat niet alles erop.

Hergé vatte de essentie zowel in tekeningen als in verhaal. Er staan geen overbodigheden in. Bedoel je dat?
Ja. Om te beginnen had hij gewoon geen tijd voor overbodigheden. Ik heb het over de eerste 15 albums. Dat is de grote Hergé voor mij. Die iedereen beïnvloed heeft tot en met Warhol toe. Jijé en Franquin, allebei zijn ze beïnvloed door Hergé. Franquin is klare lijn als de neten, terwijl het lijntje wel degelijk dik-dun is. Ik denk dat Franquin via Jijé is beïnvloed door Hergé. Franquin was in het begin veel meer tekenfilm. Net als Morris. Dat zie je ook aan zijn (pre-*Robbedoes*) cartoons en illustraties. Karikaturen en zo. Daar zit helemaal geen Hergé in. Door Jijé heeft Franquin geleerd wat duidelijkheid is, wat klare lijn is. Met de klare lijn bedoel ik die compleetheid.

Veel klare lijn-navolgers focussen zich op de stijlkenmerken van de jaren vijftig. De auto's, de kleding, gebruiksvoorwerpen, gebouwen. Waarom is dat?
Het punt is dat, door zich zo te focussen op die stijl, ze een heleboel kunnen tekenen en verbergen dat ze niks te vertellen hebben. Dat er geen duidelijkheid is. Of dat die duidelijkheid schijn is. Het ontbreekt aan inzicht. En dat heb je of je hebt dat niet. Waarom heeft iemand als Jacques Martin dat niet, behalve toen hij door Hergé werd geregisseerd? Denk aan *Het vervloekte eiland* en *Het sein staat op rood*. Bob de Moor had dat in het begin absoluut maar is door die Studio-periode van het pad geraakt. Die ging zich daar op een gegeven moment tegen afzetten en *Cori* tekenen en *Balthazar*. Afzetten tegen die Studio. Afzetten tegen de klauwen van Hergé.

Wat vind jij de grootste invloeden die Hergé op zijn beurt heeft ondergaan, afgezien van het bekende rijtje Saint-Ogan, McManus en Rabier?
Hergé is duidelijk beïnvloed door tekenaars van *Simplicissimus*[1], en door Amerikaanse illustratoren als Gluyas Williams, Ralph

"Het gebroken oor is te eenvoudig"

Hergé legt aan Joost Swarte uit wat er schort aan *Het gebroken oor*. Swarte bezocht met Ernst Pommerel en Piet Schreuders Hergé in april 1977 om hem te interviewen. Op de vraag van Pommerel of er plannen waren nog albums te hertekenen, antwoordde Hergé in een mengelmoes van Brussels en Frans: "Peut-être *L'oreille Cassée*. Die tekeningen zijn te eenvoudig hè, ils sont tellement peu. (...) De personages zullen zo blijven maar hier zal ik misschien een klein stukske toevoegen, een plint hier, zo kleine dingskes, en surtout die pagina (pag. 52), dat is onmogelijk, dat mag niet zo blijven."

Joost Swarte wilde nog weten hoe snel Hergé aan een pagina werkte in die tijd. Volgens de tekenaar was dat "twee dagen ongeveer, direct schetsen, direct inkten."

Weheen goen stom erikos! Kemahal onerdeco 's s' ch proporos rabarokh.
Hoe heb ik 't in m'n hoofd gehaald hen 't golfspel te leren? Ze zullen toch nooit behoorlijk kunnen spe- len!
!
Maar... om op 't beeldje terug te komen; de oudsten van de stam, zo zei ie me, herinneren zich nog de expeditie Walker. Ze weten dat aan Walker, ten teken van vriendschap, een beeldje geschonken werd, toen hij te midden der Arumbaya 's leefde. Toen de ontdekkingsreizigers echter het land hadden verlaten...

Het gebroken oor, strook 4, pagina 52

1

2

HERE RUPERT OUTLINES HIMSELF TO EDNA MAY

1. Nicolas Bentley, illustratie uit More Biography (1929) van naamgenoot Edmund Clerihew Bentley

2. Ralph Barton, illustratie uit Heart in a Hurricane van Cherles G. Shaw (1927)

3

4

INDUSTRIAL CRISES

The International Sundial Company Gets an Order for an Instrument, Daylight Saving Time. 1930

3. Karl Arnold, Wunder der Technik, 1928

4. Gluyas Williams, Industrial Crises, The New Yorker, 1930

5

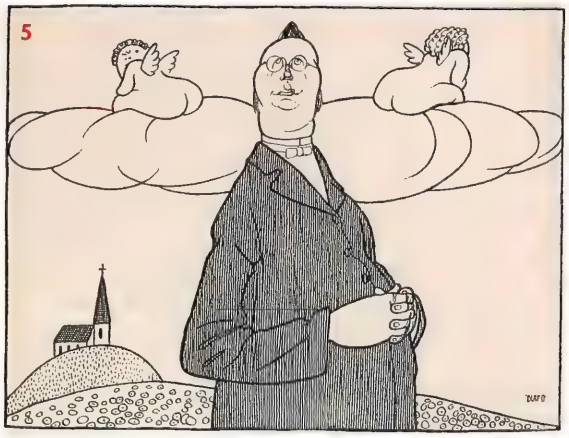

6

5. Olaf Gulbransson, illustratie uit Simplicissimus, 1904

6. 'The best of Gluyas Williams' op de tekentafel van Hergé

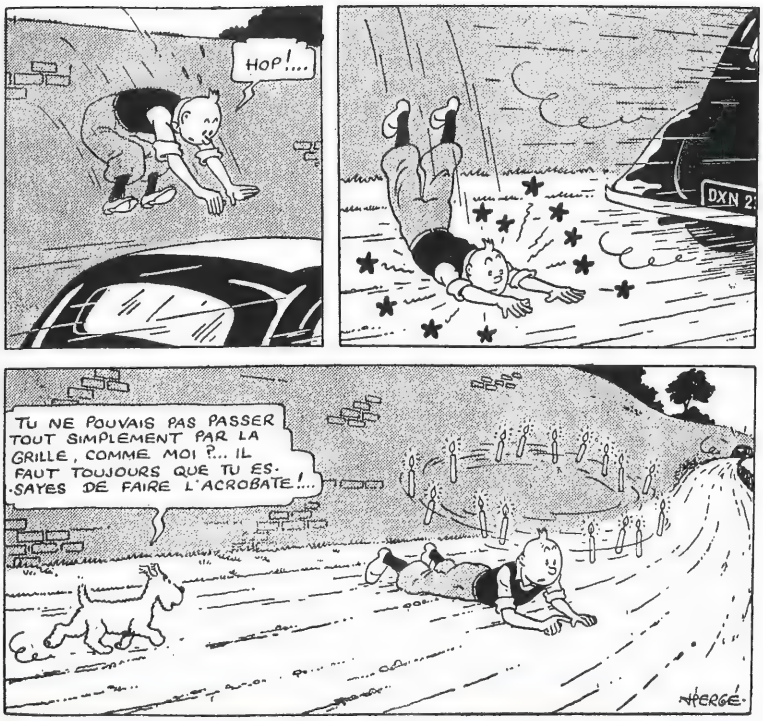
HOP!...
DXN 2
TU NE POUVAIS PAS PASSER TOUT SIMPLEMENT PAR LA GRILLE, COMME MOI ?... IL FAUT TOUJOURS QUE TU ESSAYES DE FAIRE L'ACROBATE!...
HERGÉ

Boven: Dubbele strook uit L'Île Noire, 1938
Midden: Strook uit De Zwarte Rotsen, kleurenversie, 1946
Onder: Strook uit De Zwarte Rotsen, hertekende versie, 1966

DE NEUS IS VOORZIEN VAN EEN GEVOELIGE RICHTMICROFOON... DENK AAN ONZE SUCCESVOLLE MARGARITA-SCHROEF... MET FILTER VOOR SPAM EN RECLAMEBOODSCHAPPEN!
GRRRET-VERDRIET-DUBBELTJES!!
?
WAF

Sprekende Bobbie in Dossier 18 van Agent 327, Het Oor Van Gogh (2003)

Barton en Nicholas Bentley. Dat waren de dingen die hij in de tijdschriften zag. Hij zag de effectiviteit, de kwaliteit. Daar kon je mee verder. Dat was óók klare lijn. En wat mij betreft ook Eduard Thöny en Olaf Gulbransson en nog meer tekenaars uit die Simplicissimus-periode. Dat waren allemaal dingen die Hergé zag en las, oppikte en herkende.

Voordat Simplicissimus er was, kon een tekenaar geen illustratie in een blad maken. Die mensen maakten een tekening die door vakmensen op een steen werd nagetekend. Met die steen konden ze drukken. Er was nog geen fotografische reproductiemethode. Tijdens Simplicissimus is die fotografische reproductiemethode gekomen. Tekeningen hoefden niet meer nagetekend te worden. Illustratoren hadden nu hun eigen lijn. Ze konden een tekening zomaar in een krant of tijdschrift zetten. Hergé moet daarvan genoten hebben. De tekenaars van Simplicissimus waren beïnvloed door de jugendstil. Hergé zat in de art deco periode. Dat zag je bij hem terug want hij was zeer tijd- en modebewust.

Is dat laatste ook de reden dat Hergé vond dat hij 'verouderde' albums aan de moderne tijd moest aanpassen?

Ik denk dat het in eerste instantie de invloed van Jacobs was. Het is het idee om Kuifje realistischer te maken. Jacobs begon met *De scepter van Ottokar* onder handen te nemen. Als je de zwart-wit versie van *De scepter* vergelijkt met de kleurenversie, dan is daar zo ontzettend veel bijgetekend. Meubeltjes en behangetjes en ik weet niet wat. Hetzelfde gebeurde later met *De Zwarte Rotsen* in de jaren zestig. Er werd een reisje gemaakt om zich te documenteren. En wat gebeurt er dan? Deze scène vind ik typerend voor het echec van dit soort albums. (Lodewijk toont drie versies van een pagina waar op te zien is hoe Kuifje een mislukte poging waagt om van een muur op een voorbijrazende auto te springen.)

Het punt is dat hier iets gebeurt wat niet kan. Kuifje moet hier zijn nek breken, dat kan niet anders in een beetje realistische strip. In de zwart-wit versie kan dat er nog net mee door. In de tweede, ingekleurde versie, wordt het iets realistischer waardoor het eigenlijk al begint te wringen. En bij de derde versie uit 1966 is het totaal absurd. Dit kán dus niet. Bij *Blake en Mortimer* kan dit ook niet. Hergé ambieert hier, bewust of onbewust, en ik denk voor een gedeelte onbewust, hetzelfde realisme als bij *Blake en Mortimer*. Er is een realisme ingeslopen waardoor een aantal dingen die hij vroeger argeloos deed niet meer kan. Het is alsof je de films van Buster Keaton, Chaplin en Laurel en Hardy laat naspelen door serieuze acteurs.

Om dezelfde reden heeft hij Bobbie laten ophouden met spreken. Dat was niet realistisch. In de

HET WORDT ERNSTIG!
OOI!
HIJ IS EEN GOED SCHUTTER! MAAR BLACK JOE MIST NOOIT TWEEMAAL DOEL!
EN VIJF!
DUIVELS, HIJ SCHIET ONS NOG ALLEN OMVER! WIJ MOETEN DIE KEREL KLEIN KRIJGEN!
HOUDT HEM BEZIG, IK VAL HEM LANGS ACHTER AAN! HET ENIG MIDDEL OM HEM TE TEMMEN!
EN NU ONDER ONS TWEE!

In Tom Colby (1945) bracht Cuvelier de lessen van Hergé in de praktijk

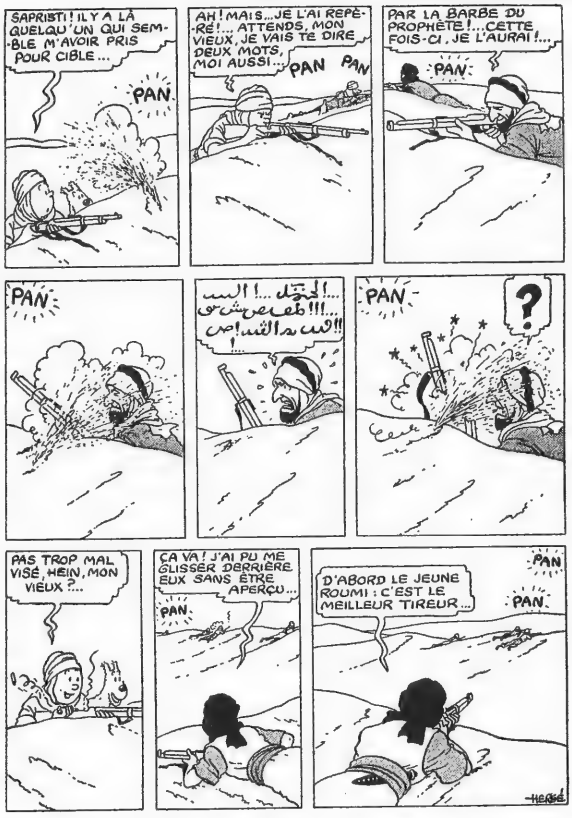
SAPRISTI! IL Y A LÀ QUELQU'UN QUI SEMBLE M'AVOIR PRIS POUR CIBLE...
PAN.
AH! MAIS... JE L'AI REPÉRÉ!... ATTENDS, MON VIEUX, JE VAIS TE DIRE DEUX MOTS, MOI AUSSI...
PAN PAN
PAR LA BARBE DU PROPHÈTE!... CETTE FOIS-CI, JE L'AURAI!...
PAN.
PAN.
PAN.
?
PAS TROP MAL VISÉ, HEIN, MON VIEUX?...
ÇA VA! J'AI PU ME GLISSER DERRIÈRE EUX SANS ÊTRE APERÇU...
PAN.
D'ABORD LE JEUNE ROUMI: C'EST LE MEILLEUR TIREUR...
PAN.
PAN.
HERGÉ

Hergé, Le crab aux pinces d'or (1941)

beginperiode van Lucky Luke spreekt Jolly Jumper ook. Op de een of andere manier vinden ze dat kinderachtig worden. Dat is het natuurlijk ook, alleen werkte het wel.

Heb je zelf ooit de neiging gehad je oude werk te hertekenen?

Nee, dat was het beste wat ik toen kon. Ik heb geen enkele behoefte dat opnieuw te doen of daar iets aan te verbeteren, welnee. Ik vind niet eens dat ik zoveel 'beter' ben geworden. 'Handiger', dat wel. Ik kon vroeger niet wat ik nu doe en nu niet meer wat ik vroeger kon! Wat ik wel graag doe, is in de heruitgaves mijn eigen letter zetten. Dat werd vroeger door een studiootje gedaan. En om de inkleuring te verbeteren. Daar werd met de pet naar gegooid. Nu is het mijn strip geworden. Ik heb die oude pagina's toen allemaal opnieuw moeten scannen. Soms denk ik: Tjesus, heb ik dat gemaakt? Wat was ik goed! Ik zou het niet meer kunnen! En soms denk je: hallo, dat had effe wat beter gemoeten. Maar dat was wat ik toen kon. Ik vind niet dat je je daarvoor moet schamen. Heb ik nooit gehad. Ik vraag me ook af in hoeverre Hergé zich realiseerde dat hij neerkeek op zijn oude werk. Hij had andere besognes op dat moment. Hij wilde verhalen vertellen met inhoud. En kunst maken. Als je die schilderijen van hem ziet, dan is dat van een armoede. Dat lijkt op de dingen die ik als 18-jarige als kunst dacht te gaan maken. Nee, dat was nog een graadje erger, hoor. Hergé nam zichzelf te serieus.

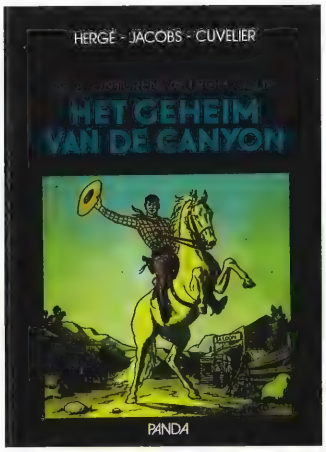

"Door Hergé ben ik anders gaan denken en kijken", heb je wel eens gezegd. Kun je dat toelichten?

Ja, neem bijvoorbeeld deze scènes uit *De Krab met de gulden scharen*. (Lodewijk toont een drietal pagina's uit de zwart-wit versie waarin Kuifje en Haddock verwikkeld zijn in een heftig vuurgevecht met Berbers.) Hoe ze met die geweren omgaan. Er is een soort perspectief. De houding waarop ze hun wapens vasthouden en hoe ze lopen. Het is een soort realiteit binnen het karikaturale. Met simpele middelen weet hij het toch realistisch te maken.

Hetzelfde vind je terug in *Tom Colby*, de cowboystrip die Paul Cuvelier maakte met Jacobs en Hergé. Als jochie van acht, negen, vond ik dat fantastisch. Hoe die cowboys met die geweertjes omgingen. Daar deed Cuvelier wat Hergé hem leerde. Daar is hij later vanaf geraakt toen hij blote kinderlijfjes wilde schilderen. Strips tekenen interesseerde hem niet genoeg. Een zeker dédain heeft daar zeker bij gezeten. Hij wilde niet voor niks naar Amerika en daar een grote illustrator worden. Maar Amerika moest hem niet. Daar was hij dan weer veel te beperkt voor.

Dédain voor strips bij een striptekenaar...

Mensen die het over Kuifje hebben, hebben het altijd over *Kuifje in Tibet*. Dat komt voort uit intellectualisme. Dédain voor verhaaltjes. We moeten diepere lagen hebben. Het is het dédain zoals dat van Conny Palmen (Nederlands auteur, nvdr) die scheldt op die vrouwelijke thrillerschrijfsters. Die moeten uit de boek-

Links:
De Zwarte Rotsen, versies 1938, 1946 en 1966

Rechts:
Jacques Martin-lucht in Iorix de Grote (1972)

winkel geweerd worden. Dat dédain vind je ook bij striptekenaars. Die willen ook meer zijn dan dat ze zijn. De meeste graphic novels, op een paar uitzonderingen na, zijn allemaal hoog gegrepen, laag gevallen.
Ook Franquin en Jijé zijn in de jaren zeventig ten prooi gevallen aan een minachting voor verhaaltjes vertellen. Je moest toen volwassen verhalen maken. Ineens vond men dat die *petits mickeys* die ze maakten, iets voor kinderen was. In Frankrijk hadden ze aangetoond dat je ook voor volwassenen zinvolle dingen kon doen en literatuur van strips kon maken. Hallo!

Je zei dat voor jou eigenlijk de eerste 15 *Kuifje*-albums interessant zijn.

Voor mij houdt Hergé eigenlijk op bij *Mannen op de maan*. Dat mag nog net mee. Maar eigenlijk houdt het op met *De Zonnetempel*. Hij was toen al zo'n beetje miljonair geworden. En hij was een baas zoals Toonder ook een baasje was. Peter de Smet was eens op bezoek in de Studio en werd rondgeleid door Bob De Moor. Die had net een grote tekening afgemaakt. Hergé kwam binnen en Bob zei: "De tekening is klaar", waarop Hergé antwoordde: "Wacht even." Hij pakte een pen en zette onder de tekening 'Hergé' en zei: "Bob, nú is hij klaar."
Een andere anekdote gaat over Jacques Martin die klaagde dat hij het vervelend vond om dingetjes te moeten natekenen en over te trekken. Hergé antwoordde: "Daarvoor ben je hier." Hergé was een patron en ze hadden maar te doen wat hij wilde.

Quick en Flupke swingen nog wel

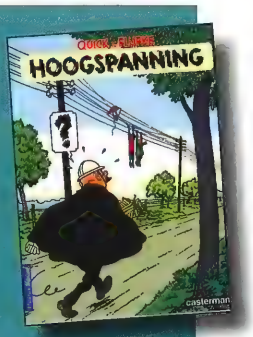

Johan De Moor, zoon van Bob, is de enige tekenaar die een officieel *Quick en Flupke*-album op zijn naam heeft staan: *Hoogspanning* uit 1985. De Moor greep bewust terug op de meer ongecompliceerde tekenstijl van Hergé uit de jaren '30: "Sinds '50 is Kuifje tekentechnisch zo uitgebalanceerd en anatomisch exact, dat frustreert gewoon. Met de oude zwart-wit Kuifje zou je veel leukere dingen kunnen doen: daar swingt hij nog. Vandaar dat ik ook op Quick en Flupke kwam, die hebben dat swingende nog wel." Toch denkt De Moor dat Hergé het album niet goedgekeurd zou hebben. "Hij lachte altijd zelf om zijn oude tekeningen. Dan kwam hij aanzetten met zijn *Archives* en zei: "Ik teken toch een beetje beter dan vroeger." Maar Bob vond dat ik er goed uitgekomen was. Dat beschouwde ik als een compliment."

Johan De Moor was in de jaren '80 ook verantwoordelijk voor de restyling van de bestaande reeks Quick en Flupke-albums en de totstandkoming van zo'n 250 animatiefilmpjes met de twee Brusselse bengels.

Alex probeert Ariela te troosten. De mannen uit de stad komen langzaam dichterbij. De soldaten dragen het lichaam van Valerus naar de wagens...

Daarom was hij zo kwaad toen ze in zijn afwezigheid een pagina hadden gemaakt.[2] "Denk je dat je zonder mij Kuifje kan tekenen?" Dat was ook de toon van zijn nalatenschap.

Het dieptepunt was misschien toen Kuifje zijn pofbroek kwijtraakte?

Eén van de grote fouten van Hergé is geweest dat hij Kuifje die broek uittrok. Waarom kan je iemand niet in een pofbroek blijven laten lopen? Dat maakt geen zak uit. Dat is nou het totale onbegrip van wat een strip is. Robbedoes is ook altijd in dat piccolo-uniformpje blijven lopen. Waarom niet? Agent 327 loopt rond in wat *Playboy* in 1963 als dé kleding van de man beschouwde. En tegenwoordig is dat weer zo. Met van die pijpen zonder omslag. Later zijn ze er weer ingeslopen. Maar IJzerbroot heeft nooit van die wijduitlopende broekspijpen als in de jaren '70 gedragen (Ik wel moet ik met schaamrood bekennen). Agent 327 loopt nog steeds rond als in 1963 alleen wel met telefoontjes van nu. Maar je loopt altijd achter op de werkelijkheid. Ik ga mijn albums dan ook niet hertekenen. Die telefooncel die wordt opgeblazen in *De Schorsing* (Dossier 11 uit 1983)... Geen kind weet meer wat een telefooncel is.

Hergé mét pofbroek (rechts op de foto) tijdens een picknick met zijn vrouw Germaine Kieckens en jeugdvriend Philippe Gérard, juni 1931

Tot slot vergelijken we nog eens de cover van *De Zwarte Rotsen* uit 1938 met die van de volledig herziene versie uit 1966. Het is duidelijk dat de oude cover meer indruk maakt op Lodewijk.

Die is toch van een schoonheid als je 'm vergelijkt met de hertekende versie. Zo'n lucht bijvoorbeeld is typisch een Jacques Martin-lucht. Die gebruikte hij al in zijn eerste *Alex*-verhalen. Ik vond dat toen fantastisch, heel indrukwekkend. Zo'n zonsondergang. Maar hier werkt het niet. Alex is Kuifje niet. Het voegt geen zak toe. Die gele lucht is veel beter. Hergé was een estheet en Jacques Martin niet. Hij was een boerenlul wat dat betreft. Een smakeloze tekenaar. Er zijn dingen die ik Bob De Moor aanreken en er zijn dingen die ik Jacques Martin verwijt. Maar de echte 'dader' is natuurlijk Hergé zelf. Het laatste verhaal van *Jo, Suus en Jokko*, *De Najavallei*, is helemaal Jacques Martin. Tot en met het skieën toe. Vreselijk. Daar ergerde ik me toen al aan. Die zwart-wit albumpjes van *Jo, Jetje en Jokko* – zo noem ik ze nog altijd – zijn goud. Dat is zo mooi en zo simpel. En Hergé tekende en schreef dat zo snel, *voem, voem, voem*. En hij moest daarnaast *Kuifje* nog tekenen en *Quick en Flupke*, en illustraties maken, reclame... Hij moest nog van alles doen. En allemaal meesterwerkjes. Moeiteloos.

Er is een piramide van striptekenaars. Hergé staat helemaal bovenaan. Dan krijg je Franquin en een paar anderen. Een flinke tijd daaronder komen nog weer anderen. Maar Hergé staat bovenaan. Mijn Hergé.

Aangestoken door het enthousiasme van Martin Lodewijk begeef ik me een week later op een bekende digitale stripveiling. *Les nouveau exploits de Quick et Flupke, gamins de Bruxelles* uit 1940 in zwart-wit is het doelwit van mijn begerige blikken. Op de eerste dag raken drie bieders bevangen door razernij en schiet de teller bliksemsnel omhoog. Dan valt er een suizende stilte van een week die pas in de sluitingsminuut door mijn eerste, én zo blijkt, laatste bod wordt doorbroken. Want voor iemand het goed en wel door heeft, valt de elektronische hamer. Verkocht!

1. Simplicissimus was een Duits satirisch weekblad dat verscheen tussen 1896 en 1944.

2. Terwijl Hergé op vakantie was, tekenden Jacques Martin en Bob De Moor in 1965 een nepplaat van Kuifje. Bij terugkeer op de Studio was Hergé not amused. "Mijn god, de rotzakken!" zou hij volgens Hergé-biograaf Benoît Peeters gezegd hebben.

Sinds enige tijd werkt Koert Davidse aan de documentaire 'Dossier Martin Lodewijk'. De productie is in handen van seriousFilm. Naast Martin Lodewijk zullen onder anderen ook Eric Heuvel, Dick Matena en Jan Kruis in de documentaire voorkomen. Agent 327 krijgt vanzelfsprekend veel aandacht, maar ook de muziek en het vele commerciële werk van Martin Lodewijk zijn onderwerpen.

De meeste opnames hebben reeds plaatsgevonden. Eind augustus wordt gestart met de montage. De documentaire van 50 minuten werd naar verwacht eind dit jaar uitgezonden door RTVRijnmond en de NTR.

INTERVIEW ALEXIS NESME

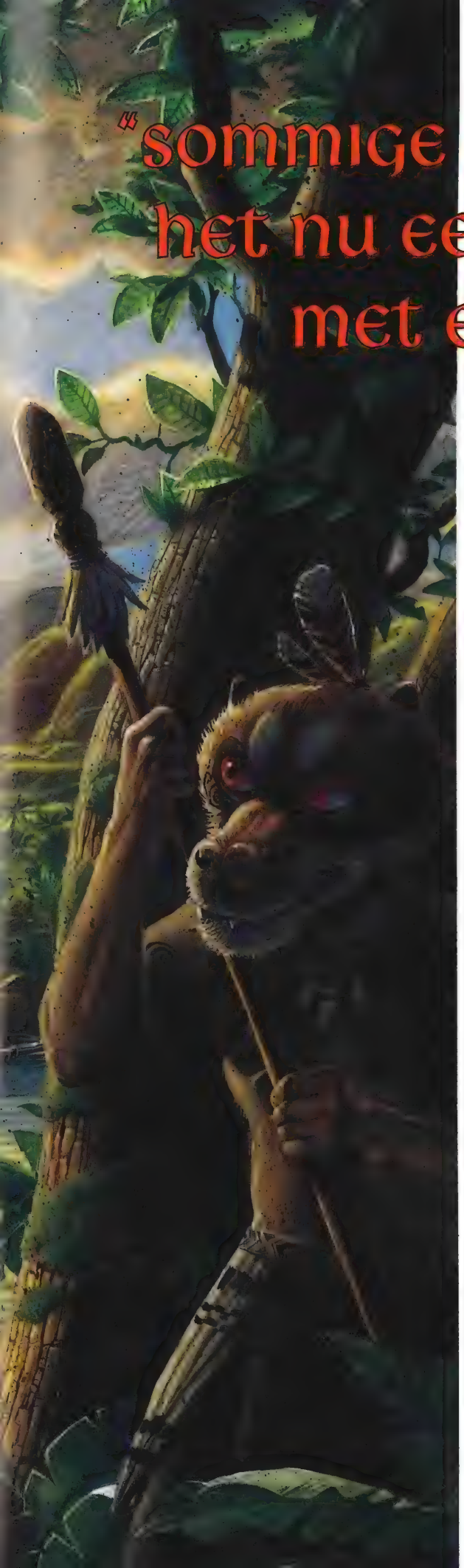

"Sommige dieren moeten het nu eenmaal stellen met een bijrol!"

Met *De Kinderen van Kapitein Grant* maakt Fransman Alexis Nesme zijn debuut in het Nederlandstalig gebied. Hij verstript hiermee een bekende roman van Jules Verne. Het eerste deel verscheen vorig jaar bij Dark Dragon Books en de vertaling van het tweede deel en ook afsluitende derde deel liggen dit jaar in de winkelrekken. Wij hadden een leuke babbel met Nesme in Brussel.

DOOR **TOM VERMEEREN** EN **GERT BUSSENS**

Kan je jezelf eens kort voorstellen aan onze lezers?
Uiteraard! *(vriendelijke lach)* Ik heet dus Alexis Nesme. Ik ben geboren in 1974. Ik studeerde plastische kunsten aan de academie van Lyon en vervolgens ook nog decoratie en animatie in Strasbourg. In 1997 behaalde ik mijn einddiploma en begon als illustratietekenaar voor kranten en kinderboeken.

Vanwaar kwam het idee om *Kinderen van Kapitein Grant* te verstrippen?
Ik ben altijd gek geweest op de wereld van Jules Verne. Ik ben zowel fan van de romans als van de talrijke adaptaties van zijn verhalen. Toch was het oorspronkelijk een ander project dat ik aan uitgeverij Delcourt had voorgesteld. Ze waren immers begonnen met een nieuwe collectie Ex-Libris. In die collectie zouden bekende romans als *Tom Sawyer*, *Robinson Crusoe* en *Oliver Twist* in een stripjasje worden gestoken. Ik wilde een vrije bewerking maken van het verhaal van *Frankenstein* met een bevriende scenarist. Toen mijn uitgever me echter vertelde dat er al een andere stripauteur bezig was met het bewerken van *Frankenstein*, besloot ik een andere keuze te maken. Het was Delcourt zelf die me voorstelde om een andere roman om te zetten in een stripverhaal voor deze collectie. Ik koos er dan voor om een verhaal van Verne te verstrippen. Daarenboven zag ik het als een uitgelezen kans om me als compleet

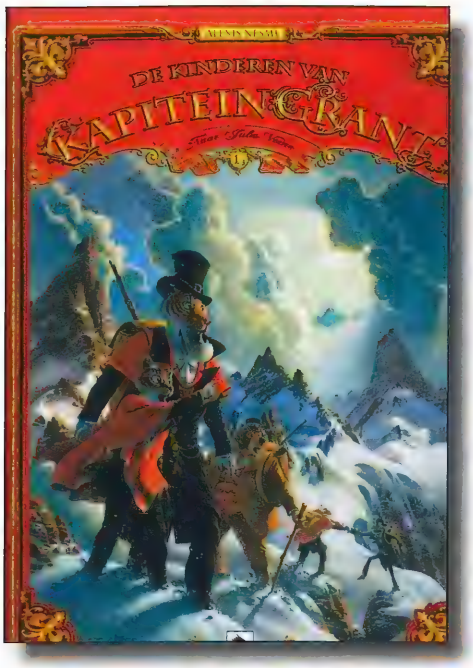

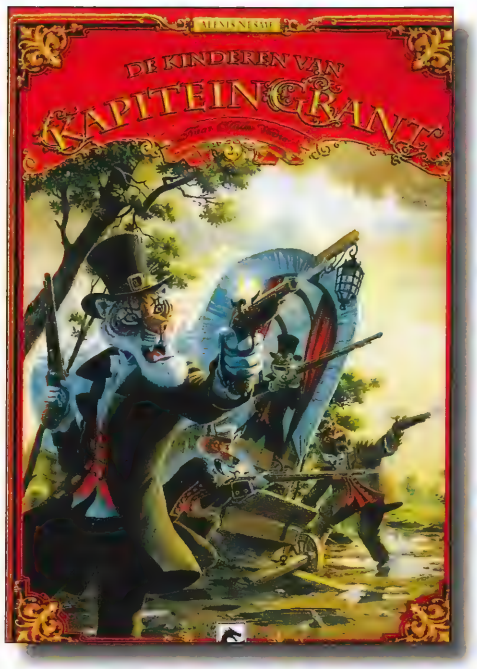

auteur te tonen. Ik zou een verhaal brengen waarvoor ik zowel het scenario zou schrijven als de tekeningen zou maken.

Michel Plessix verstripte met *De Wind in de Wilgen* ook een roman met dieren als hoofdpersonages. Was er contact tussen jullie of is dat louter toeval?
Voor het verschijnen van deel 1 van *Kapitein Grant* had ik Michel Plessix nog nooit ontmoet. Het was pas na het publiceren van het eerste album dat we elkaar op een stripfestival voor het eerst spraken. Ik ben gek op zijn werk. Vooral de manier waarop hij de ruimtes en de decors opvult met allerlei details, fascineert me enorm. Toch vind ik dat onze manier van vertellen en in beeld brengen van een roman in stripvorm heel verschillend is. Akkoord, we gebruiken allebei dieren als personages maar onze tekenstijlen liggen toch ver uit elkaar. Plessix werkt – net als ik trouwens – op een traditionele manier maar hanteert daarbij wel een heel duidelijke 'klare lijn'. Zijn lijnvoering is zo subtiel, zo delicaat. Ook de manier waarop hij zijn verhaal inkleurt is heel subtiel en met een techniek waarbij hij heel licht met kleuren en lichteffecten werkt. Ik besteed veel minder aandacht aan de lijnvoering op zich. Ook mijn kleurgebruik is veel dikker: ik gebruik plakkaatverf en olieverf.

Was het van bij het begin duidelijk dat je je verhaal zou laten vertellen door dieren?
Voor ik begon aan *Kapitein Grant* had ik al meerdere illustraties en losse tekeningen gemaakt voor allerlei projecten. Zo werkte ik ondermeer mee aan een bundeling van verstrippingen van fabels van Jean de la Fontaine. Ik vond het een enorm plezier om kikkers, honden en wolven te tekenen voor dit verhaal. Toen ik het oeuvre van Jules Verne herlas, viel het me op dat ze oorspronkelijk toch bedoeld zijn voor een jeugdig publiek. Vooral de opeenvolging van niet-alledaagse situaties zijn eerder voor een jong lezerspubliek bedoeld. Zo gebeuren er de meest spectaculaire dingen en vallen de hoofdpersonages van het ene gevaar in het andere maar verliezen ze de glimlach niet. In mijn geest vertaalde zich dat vrij snel tot een wereld waarin dieren de mens probleemloos zouden kunnen vervangen om hetzelfde verhaal te brengen. Het werd zelfs een automatisme om bij het ontdekken van elk nieuw romanpersonage snel een passend dier te bedenken. Deze manier van benaderen liet me toe om in een realistische tekenstijl toch een gek avonturenverhaal te tekenen.

Was het niet moeilijk om je in die aparte sfeer in te leven?
Niet echt. De beelden verschenen vrij snel in mijn hoofd. En het grafisch universum waarin ik mijn verhaal zou vertellen groeide

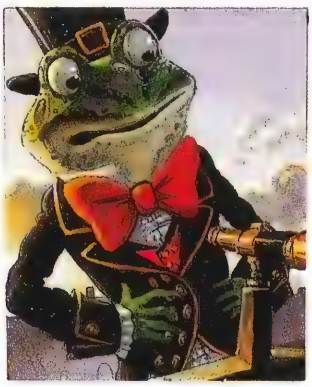

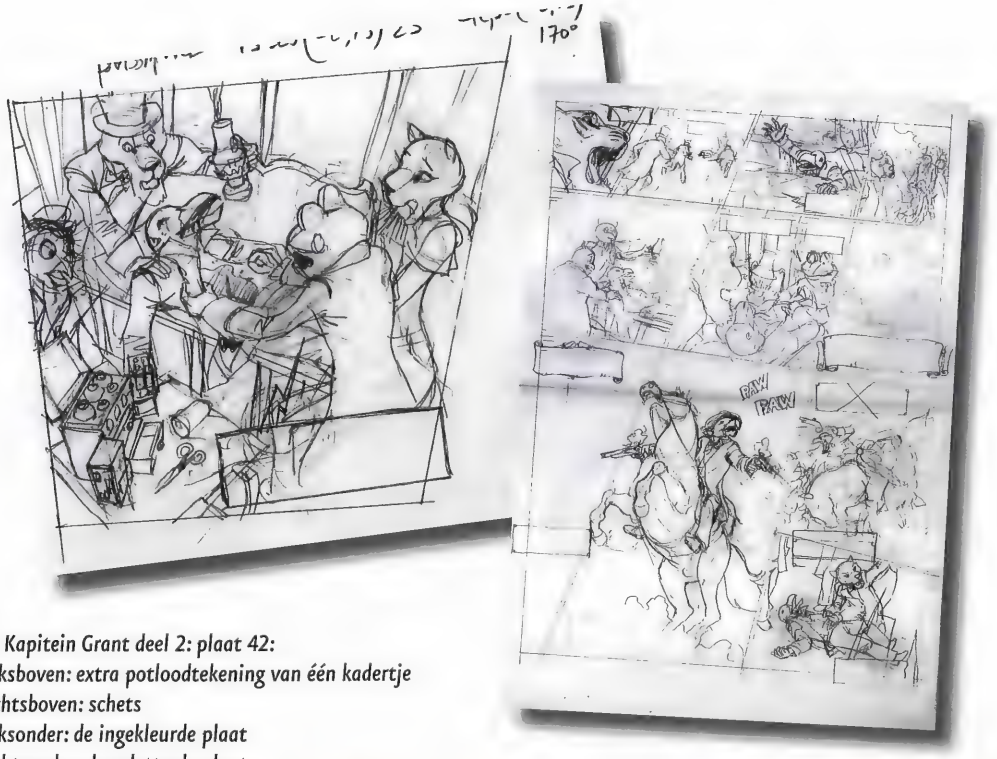

Uit Kapitein Grant deel 2: plaat 42:
Linksboven: extra potloodtekening van één kadertje
Rechtsboven: schets
Linksonder: de ingekleurde plaat
Rechtsonder: de geletterde plaat

ÉCOUTEZ !
MILORD ! LA LETTRE... BON VOYAGE...
ENFER ! LA LETTRE N'EST PAS SUR LUI !
C'EST UN COUP DE POIGNARD ! IL FAUT ARRÊTER L'HÉMORRAGIE !
PAW PAW
PAW PAW
LES COWBOYS, ME CROYANT MORT, M'ONT FOUILLÉ. PUIS J'AI RECONNU LA VOIX D'ARPITON
DONNE-MOI LA LETTRE... ET MAINTENANT, LE JOURNAL EST À MOI ! !

naarmate ik aan het album werkte. Het moeilijkste voor mij was om de hele roman evenredig te verdelen over drie volwaardige stripalbums van 46 pagina's. Ik wilde dan ook dat de drie delen van de oorspronkelijke roman overeen zouden komen met mijn drie albums. Ik wilde immers in elk album een unieke sfeer scheppen. In het oeuvre van Jules Verne spelen de geografie van de landen, de machines en voertuigen een belangrijke rol. Sfeer is alles. En dat wilde ik ook kost wat kost in mijn albums tonen. Voor het grootse deel van mijn dialogen ben ik ook heel bewust dicht bij de originele roman gebleven.

Wat wilde je toch zelf toevoegen in jouw adaptatie?
Bij de roman is het de lezer die zich beelden vormt bij het lezen van het verhaal. Bij verfilmingen is het de regisseur die zijn visie van de wereld van Verne geeft en in mijn stripadaptatie wilde ik de lezer vooral onderdompelen in de unieke sfeer van de 19de eeuw. Dat wilde ik niet alleen bereiken met het verhaal maar ook door de details. Voor die oude zeekaarten, barokke kalligrafieën, tandwielen van machinerieën, de landschappen en hemel baseerde ik mij op klassieke schilderijen. Mijn verhaal moest volledig in die 19de-eeuwse sfeer ondergedompeld zitten. Soms heb ik zelfs overdreven in het barokke. Ik heb hier en daar bepaalde ornamenten kitscherig en pompeus getekend. Het mocht zeker niet hyperrealistisch overkomen. Ik heb opzettelijk dat dromerige kantje erin gestopt. Het mocht er zelfs wat 'over' zijn. *(lacht)*

Kan je je manier van werken eens beschrijven?
De eerste fase is uiteraard de synopsis van het verhaal te schrijven en dan de pagina-opbouw te maken voor het volledige album. Per pagina beschrijf ik in een tweetal zinnetjes wat er zal gebeuren. Daarna begin ik pagina per pagina uit te werken. Eerst met het gedetailleerd neerschrijven van de dialogen en tekstvakjes en vervolgens probeer ik een aantal manieren uit om mijn pagina op te bouwen. Dit laat me toe om het exact aantal plaatjes en de respectievelijke grootte van de plaatjes vast te leggen. Dan kan het schetsen beginnen. Ik werk altijd op A3-formaat. Daarna start het inkleuren. Ik gebruik verschillende technieken en materialen door elkaar. Zo werk ik hoofdzakelijk met gouache maar ook potloden, vette pastelkrijtjes en olieverf komen er vaak bij te pas. Tenslotte scan ik mijn ingekleurde plaat in en zet met behulp van de computer de teksten en tekstballonnetjes op de juiste plaats. De tekstjes waarin de voice off spreekt, schilder ik wel rechtstreeks op mijn originele pagina.

Welke dieren waren het moeilijkst om te tekenen?
Bij aanvang van dit project ben ik vrij realistisch van start gegaan. Het was dan ook niet makkelijk om de juiste expressie op een karikaturaal dierengezicht te plaatsen. Voor de grote zoogdieren viel dat iets beter mee. Zij beschikken immers van nature uit over een breed palet aan expressies als angst, vreugde en rust. Bij vogels en hagedissen met hun grote ronde ogen is het al heel wat moeilijker om er verschillende menselijke emoties aan toe te kennen. Vandaar dat ik bewust vogels en reptielen een bijrolletje heb gegeven *(lacht)*.

Hoe belangrijk is het gebruiken van documentatie voor jou?
Heel belangrijk. Zowel voor het maken van mijn tekeningen als voor het scheppen van een universum en tenslotte ook om de juiste inval van licht en schaduwen te vinden. Toch probeer ik er niet te afhankelijk van te zijn. Ik vervorm bewust beelden waarop ik me baseer en voeg er ook eigen elementen aan toe om een eigenzinnige mix te doen ontstaan. Voor het tekenen van mijn schepen bijvoorbeeld, moest ik uiteraard vrij veel documentatie verzamelen om te leren hoe die boten toen in elkaar staken. Het aantal masten, de vorm van de zeilen, de manier waarop de scheepstouwen ge-

spannen waren... dat moest allemaal kloppen. Toch liet ik voor het verder optuigen van het schip mijn eigen creativiteit de vrije loop. Zo kloppen zeker niet alle afmetingen en proporties. Ik heb heel bewust barokke versieringen toegevoegd die in de 19de eeuw nog helemaal niet bestonden en dat om het geheel wat bombastischer te maken. Voor de decors liet ik me meer leiden door klassieke schilderijen dan door te realistische foto's. Ik heb ook geprobeerd om de vrij precieze en gedetailleerde beschrijvingen in de originele tekst van Jules Verne zo dicht mogelijk te benaderen.

Het lijkt ons niet evident om het juiste evenwicht te vinden tussen het tekenen van een dier als hoofdpersonage dat op zijn beurt op de rug van een paard zit dat enkel en alleen een 'dier' is, zonder enig menselijk trekje.
Ja, dat klopt. Men spreekt me daar vaak over aan. Toch heb ik dat niet als extreem ingewikkeld ervaren. In feite zijn we daar allemaal mee vertrouwd zonder het te beseffen. Het is dankzij de tekenfilms van Walt Disney dat we allemaal zijn opgegroeid met deze dualiteit. Het bekendste voorbeeld is uiteraard Mickey Mouse die heel menselijk acteert als muis, terwijl Pluto enkel en alleen een hond is. Of Donald Duck die als eend op de rug van een ezel springt om ergens naartoe te reizen. We vinden dat heel normaal. Toch geef ik toe dat deze manier van werken in een realistische stijl als de mijne wat moeilijker is om geloofwaardig te blijven. Maar ik vind dat ik er toch in geslaagd ben, of niet? *(knipoog en brede lach)*

NU VERKRIJGBAAR

'BUFFALO BILL'

Vier klassieke Wild West albums van grootmeester Frank Sels verzameld in een omnibus

JEROEN EN KLAAS

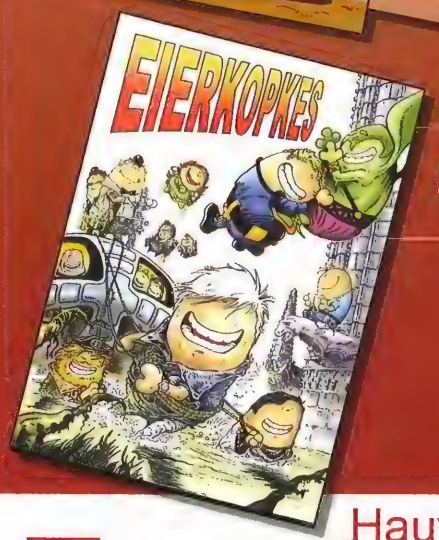

EIERKOPKES

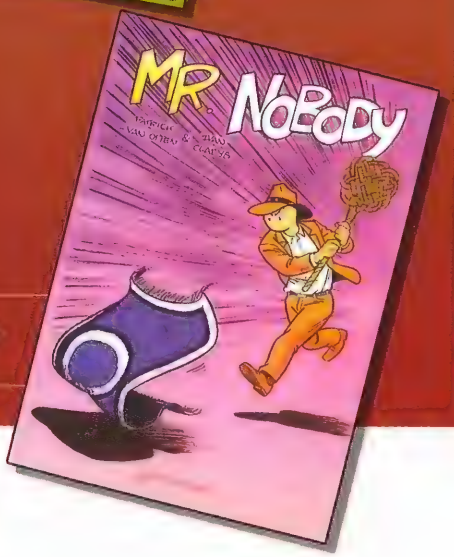

MR. NOBODY

Hauwaerts Uitgeverij
car.hauwaerts@telenet.be

Ruud Straatman (1948) is sinds de jaren zeventig actief als striptekenaar en ontwikkelde zich als een van de meest veelzijdige scenaristen. Hij schreef een groot aantal Disneyverhalen, werkte samen met Peter de Wit, Evert Geradts, Dino Attanasio, Hans G. Kresse, schreef *Panda, Sjors & Sjimmie* en tekende zelf *Toer Turner, Polderkolder* en *Simon Spitsmuis*. De afgelopen jaren maakte hij de internetstrip *Royaal Modaal* en schreef hij volop voor *Donald Duck* en *Tina*. Straatman liet zich vrijwel nooit interviewen. Uiteindelijk heeft hij zich toch laten verleiden voor een lang vraaggesprek in het rustige Haarlem. Dat gaf hem ook de gelegenheid om weer een flinke voorraad sigaren in te slaan.

ALS DE ROOK OM ZIJN HOOFD IS VERDWENEN

INTERVIEW RUUD STRAATMAN

DOOR **ROBIN SCHOUTEN**

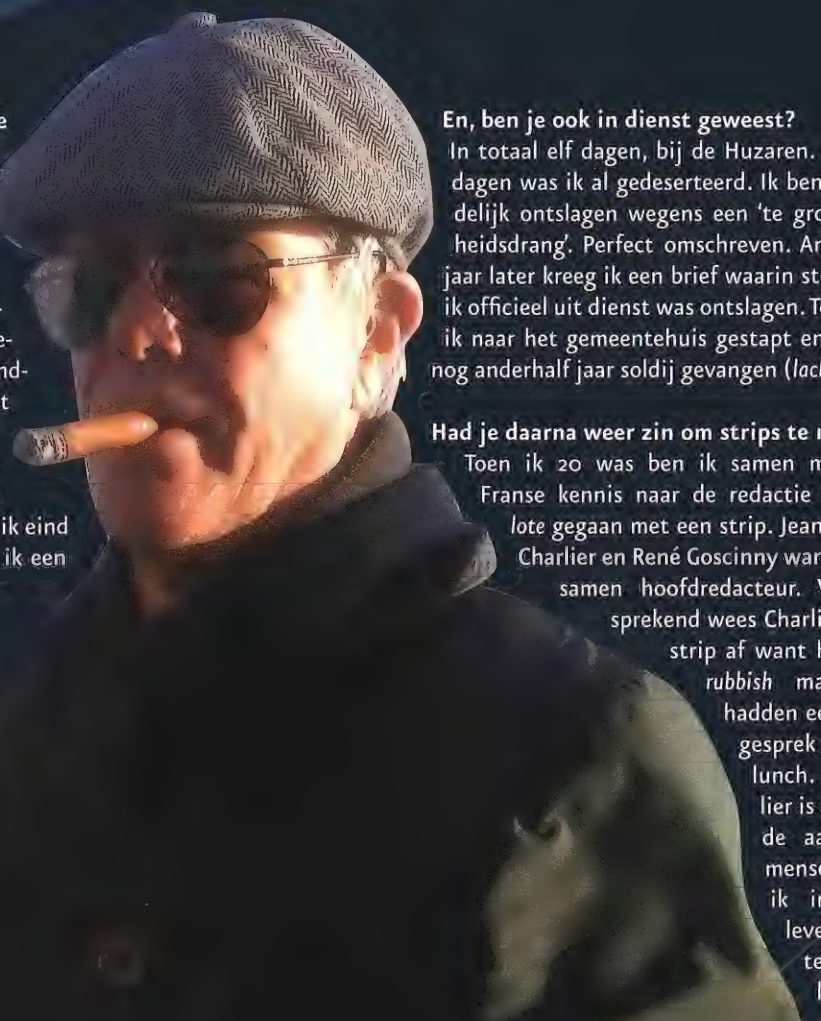

Je hebt gestudeerd op de kunstacademie in Breda.
Ja, daar ben ik in 1964 begonnen al ben ik er maar zes maanden geweest. Ik was toen 16. Daarna heb ik de avondacademie gedaan in Eindhoven en vervolgens de kunstacademie in 's Hertogenbosch. Daar kwam ik Cees Le Mair tegen, een redelijk bekende schilder in Eindhoven en omstreken. Ik ging samen met hem naar de academie in Antwerpen, al zaten we meer in het café dan in de studielokalen. In het uitgaansleven kwam ik regelmatig Willy Vandersteen tegen. Toen ik eind jaren zestig terug was in Nederland had ik een afspraak met het stripblad *Pep*.

Was daar nog iets uit voortgekomen?
Ik had een proefpagina getekend van de strip *Hendrik de Kift*, het scenario was van Lo Hartog van Banda. Maar de toenmalige hoofdredactrice Hetty Hagebeuk vond dat ik eerst maar in militaire dienst moest. Zij vond me nog te jong om een strip te tekenen. Die strip is later als *Baron van Tast* getekend door Jan van Haasteren.

En, ben je ook in dienst geweest?
In totaal elf dagen, bij de Huzaren. Na vier dagen was ik al gedeserteerd. Ik ben uiteindelijk ontslagen wegens een 'te grote vrijheidsdrang'. Perfect omschreven. Anderhalf jaar later kreeg ik een brief waarin stond dat ik officieel uit dienst was ontslagen. Toen ben ik naar het gemeentehuis gestapt en heb ik nog anderhalf jaar soldij gevangen (*lacht hard*).

Had je daarna weer zin om strips te maken?
Toen ik 20 was ben ik samen met een Franse kennis naar de redactie van *Pilote* gegaan met een strip. Jean-Michel Charlier en René Goscinny waren toen samen hoofdredacteur. Vanzelfsprekend wees Charlier onze strip af want het was *rubbish* maar we hadden een goed gesprek én een lunch. Charlier is een van de aardigste mensen die ik in mijn leven ben tegengekomen.

Totaal geen pretenties terwijl hij een van de grootste Europese stripschrijvers was. Hij was mijn grote held. Een genie. Charlier had het altijd ontzettend druk en ging vaak als volgt te werk: hij stuurde een *lege* envelop naar bijvoorbeeld Mitacq en zei dan naderhand: "Oh, ik ben vergeten het scenario mee te sturen! Wacht maar, ik stuur het vandaag naar je toe". Dan schreef hij snel een paar pagina's.

Je bent dus vanaf de jaren zestig al bezig met strips?

Ja, ik begon op mijn 16de cartoons te publiceren in het *Eindhovens Dagblad* en *Het Parool* onder het pseudoniem Rust. Toen ik 17 was maakte ik cartoons voor het blad *Hitweek*. Mijn eerste strip *Toer Turner*, dat over een diskjockey ging, heb ik in 1972 gemaakt voor *Veronica Gids*. De strip heeft een tweetal jaar gelopen en was heel populair.

Wat heb je na *Toer Turner* gedaan?

Daarna is mijn interesse een beetje verwaterd, de boot van Veronica lag ook op het strand en ik had nog weinig zin in strips. Op een gegeven moment kwam ik bij Martin Lodewijk thuis voor een humorstrip over agenten die ik voor *Eppo* wilde maken. *Wagen 4711* heette dat, of *Nol Kip & Wout Molenwiek*, de titel stond nog niet vast. Dat ging niet door maar later, in 1976-77 kwam uit het contact met Martin een opdracht om een reclamestrip te maken voor het tabaksmerk Drum, 'De Drummen aan de Draaierisse Drumband'. Het reclamebureau FHV heeft daar een stripboek van gemaakt in een oplage van slechts twee exemplaren. Vervolgens begon ik voor *Eppo* aan een strip over André van Duin. Ook daar kwam een einde aan omdat ik bij *Robbedoes* ging werken.

ROBBEDOES

Hoe ben je bij Robbedoes beland?

In 1979 schreef ik een brief naar Dupuis met de vraag of ze geïnteresseerd waren in scenarioschrijvers. Op een avond werd ik gebeld door Karel Cavens, de hoofdredacteur van *Robbedoes*, die me een baan aanbood als redacteur. Ik heb daar gewerkt als vertaler van de Franstalige strips uit *Spirou* voor *Robbedoes*. Van de oude Cavens heb ik een hoop geleerd. Wat Nederlands betreft was hij fenomenaal. De Amerikaanse neef van Dupuis, Matthews bood me op een gegeven moment aan om hoofdredacteur te worden van zowel *Robbedoes* als *Spirou*. Maar dat zag ik niet zo zitten. Er was een ongezonde situatie gaande tussen de Vlaamse en Franstalige redacties: ze communiceerden nauwelijks met elkaar. Waanzin! En ik werd door de Vlamingen gezien als een verrader omdat ik meer contacten had met de Franse redactie. Maar dat moest ik als vertaler, de strips kwamen daar vandaan.

Welke tekenaars ben je tegengekomen bij *Robbedoes*?

Onder andere Wasterlain, Franquin en Peyo. Franquin vond ik een hele leuke man. Jijé ontmoette ik vlak voor zijn dood bij de albumafdeling van Dupuis omdat ik zijn oudere albums zoals *Baden Powell* opnieuw moest vertalen. Zo'n ontzettend vriendelijke man. Ik noemde hem 'maître'. En hij zei tegen me: tekenen is mijn vak. Maar het is toch waar, als je ziet wat die man allemaal heeft gemaakt! Kijk eens in een *Jerry Spring*-album hoe hij paarden tekende. Die man is een genie.

Wie ben je nog meer tegengekomen in je Brusselse tijd?

Iedere morgen liep er een oudere heer langs de *Robbedoes*-redactie naar de Louizalaan. Dat bleek Hergé te zijn! Op een dag maakte ik op de ruit van het souterrain waar we zaten een tekeningetje

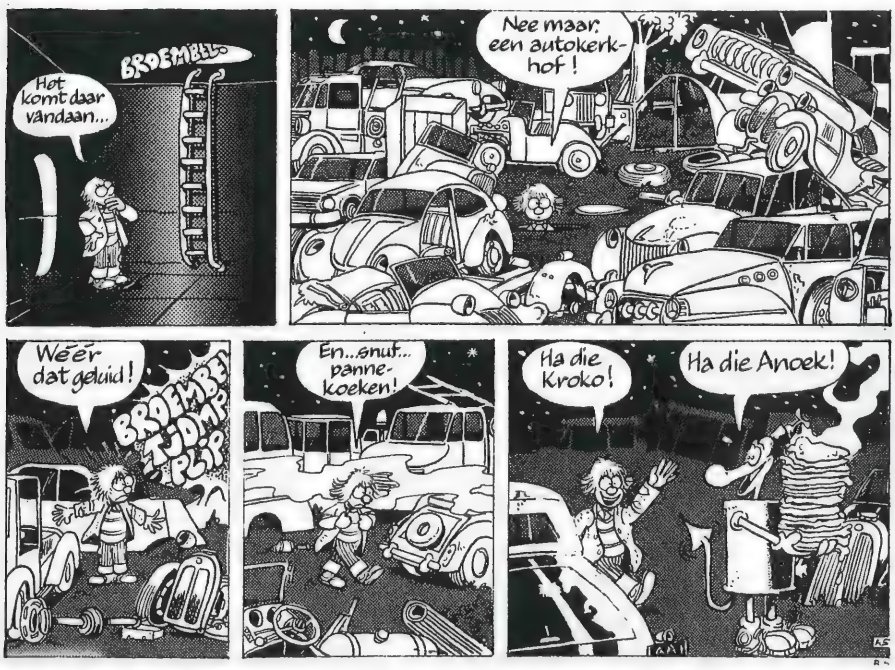

Geheel boven:
Toer Turner (Veronica Gids nr. 8, 1974)
Links: Anoek en de Krokotainer (Jippo 35, 1982).
Onder: Anoek en de Krokotainer (Jippo 31, 1982)

van *Robbedoes* met 'Bonjour Monsieur Hergé' en tikte op het raam. Hij zag het, begon te lachen en gebaarde of ik naar buiten wilde komen. Ik heb toen heel leuk met hem gepraat en ben een paar keer op de Studio's Hergé geweest. Hergé en Bob de Moor hebben een tekening gemaakt van mijn favoriete figuur Zonnebloem in een *Kuifje*-album en signeerden een *Quick en Flupke*-album. Ik kon ontzettend goed opschieten met Bob de Moor, een echte Vlaming.

Fragment Pien & Peer (Tina, 1985)

Hoelang heb je bij *Robbedoes* gewerkt?
Tot eind 1980. Henk Kuijpers heb ik er nog geïntroduceerd met *Franka*. Eric Heuvel heb ik min of meer ontdekt. Hij had een strip over een onderzeebootkapitein opgestuurd voor de rubriek Plant 'n knol. Dat zag er zo goed uit dat ik hem adviseerde om contact op te nemen met Martin Lodewijk (uiteindelijk is daar *January Jones* uit ontstaan – RS). Overigens heb ik nog een synopsis geschreven voor *Jess Long* van Piroton maar dat viel samen met het eind van mijn Dupuisperiode. En Dino Attanasio heeft begin jaren tachtig een paar proefpagina's gemaakt voor een *Spaghetti*-verhaal van mijn hand. Dat was na *Robbedoes*.

Heb je nog meer scenario's geschreven voor bekende series?
Ja, ik heb in 1984 een opzet geschreven voor een *Lucky Luke*-verhaal over de uitvinder Edison. Dat ging niet door want Morris vond dat het teveel humor had. En in 1989 heb ik een *Suske en Wiske*-verhaal geschreven. Helaas is dat ook niet doorgegaan omdat het samenviel met het vertrek van de toenmalige directeur van Standaard.

TOONDER STUDIO'S EN BUITENLANDSE STRIPS

Wat heb je in de jaren tachtig gedaan?
Begin jaren tachtig ging ik weer freelancen. Voor het blad *Jippo* maakte ik de strip *Anoek en de Krokotainer*. De naam is gebaseerd op mijn jongste dochter Anoek. In 1984-85 heb ik drie *Tom Poes*-verhalen geschreven waaronder 'De Tijdverdrijver', dat geschetst is door een medewerker van de Toonder Studio's. Het is nooit verschenen omdat het te weinig zou betalen voor de tekenaar. Marten Toonder heeft die *Tom Poes*-verhalen goedgekeurd en was er helemaal kapot van, waarop hij een prachtige brief heeft geschreven. Ik heb nog jarenlang met hem gecorrespondeerd. Verder heb ik voor de Toonder Studio's drie *Panda*-verhalen geschreven die in 1988-1989 in de krant verschenen: *Panda en de meester verknoper*, *Panda en de roddeltante* en *Panda en de ridders van Flut* (getekend door Jaap Lamberton en Frits Godhelp – RS).

En je hebt (van 1983-1992) voor het stripblad *Tina* een strip gemaakt.
Ja, *Pien en Peer*, een gagstrip over een meisje en haar pony. Ik heb toen ook veel losse verhalen geschreven voor *Tina*. En negen jaar lang de paginastrip voor het kinderblad *Bobo*.

Je hebt ook in het buitenland gepubliceerd?
Via een kennis kwam ik eind jaren tachtig bij het Zweedse *Phantom magazine* terecht waarvoor ik een paar verhalen heb geschreven van *Fantomen*. En ik schreef voor de Zweedse *Mad* de strip *Sir Harold Sillybum, the famous sexplorer*. In 1985 heb ik ook voor het Spaanse blad '1984' gewerkt, SF en horror met een komische twist. Onder een Spaanse schuilnaam die ik me niet meer kan herinneren. Wel dat ik omgerekend zo'n 2000 Peseta's betaald kreeg en dat de rest zou volgen bij verkoop. Helaas ging het blad korte tijd later over de kop. Het ging me nooit om het geld maar om het plezier om in het buitenland gepubliceerd te worden.

FAMILIE FORTUIN

***De Familie Fortuin* is de eerste strip die je onder je eigen naam voor een tekenaar schreef?**
Eigenlijk wel, ja. Het idee voor de strip is van Wilbert Plijnaar en Jan van Die (scenaristen van *Sjors & Sjimmie* – RS). Hun concept over een asociale familie werkte ik verder uit met de buurman zodat je tegenspel kreeg. Peter de Wit tekende de strip in afleveringen van telkens twee pagina's. Ik stuurde hem per fax de scenario's toe en maakte daar ook tekeningetjes bij. Af en toe heeft hij mijn scenariotekeningetjes ingeplakt in zijn pagina's, die leken hard op zijn tekeningen (*lacht*). Soms gebruikte ik bestaande figuren. Marjolein Westerterp, een hoofdredactrice waar ik totaal niet mee kon opschieten, had ik in de strip geïntroduceerd als mevrouw Oosterknerp. Dat viel verkeerd. Jan van Die was dan weer onderwijzer O Die!

LENTE! DE Tijd dat heer Bommel het tuin inricht om zich met de tuin EN dergelijke bezig te houden
mm HEERLIJK ... 'T IS WEER LENTE DE vogeltjes kwinkeren en de bloemetjen en BLOEMEN ..
inderdaad met Uw welnemen Heer Olivier
en het gezoem van de bijtjes die van Bloem dat bloem huppelen..
'n zeer luidruchtig exemplaar als U'd my vraagt..
en hij eh huppelt ook nogal eh. luidruchtig mag ik wel zeggen...
ZZZZZZ
KABAM

Tom Poes - De Tijdverdrijver - Scenarioschets van Ruud Straatman (ongepubliceerd, 1984)

IK KEN UIT NOG NIE GELOVE ! ME OUWE BUURMEISSIE UIT DE PUTEMMER DWARSSTEEG!
PROOST! HAHAHA!
BURP
FORTUIN! M'N EERSTE VECHKEERING! DE MAN DIE ME LEERDE ZUIPEN!
3 2 1
SCHOOL IS OUT!
ZO, DIE IS OP NON-AKTIEF!
71-2

Links:
De Familie Fortuin, afl. 71 (Sjors en Sjimmie Stripblad nr 8, 1988)

Rechts:
Fragment De Familie Fortuin, afl. 115, 1990

Dat vond hij niet leuk, geloof ik. We hebben ook een spin-off van de Fortuinstrip gemaakt, *Op den Knie Bij Meester Van Die* (Eppo Wordt Vervolgd nr. 33, 1986 – RS).

Jouw scenario's voor de Fortuinstrip waren eerder ondeugend dan echt grof.
Het kon nog net door de beugel. In een recensie stond dat het de enige strip was zonder scrupules. Dirk-Jan, de zoon van de christelijke buurman Frispeer is een inspiratie geweest voor Mark Retera's *Dirkjan*. Dat heeft hij een keer gezegd op een Stripforum. Overigens heb ik altijd gedacht dat Dick Maas zijn 'Flodder'-films gebaseerd heeft op onze strip (*De Familie Fortuin* verscheen voor het eerst in 1985, een jaar voor de eerste 'Flodder' – RS).

Na vijf jaar ging Peter de Wit zelf *De Familie Fortuin* schrijven. Waarom?
Aflevering 100 was het begin van het einde van mijn samenwerking met Peter. Ik stelde voor dat hij het zou schrijven en ik tekenen. Maar de redactie van *Sjors & Sjimmie Stripblad* was daar tegen en dus kwam aflevering 100 geheel uit de pen van Peter. Daarna vond hij dat hij betere Fortuins kon schrijven. Na aflevering 110 deed hij dat ook. Met als gevolg cocaïne, prostituees, extra figuren - wat ik een teken van zwakte vind - en over het algemeen vreselijk flauwe gags. Mijn scenario's staan in de eerste drie albums. Frispeer heeft Peter zelfs niet meer gebruikt want die had ik verzonnen. In mijn laatste Fortuin-aflevering sterft hij ook. Maar ik heb plannen om Frispeer te laten terugkeren, door mij getekend en geschreven. Met allochtonen in plaats van Fortuin als buren! Dat schept oneindige gagmogelijkheden.

HANS KRESSE

In 1986-87 heb je meegewerkt aan nieuwe verhalen van *Vidocq*. Hoe heb je Hans Kresse ontmoet?
In 1985 schreef ik bijna al de *Donald Duck*-verhalen van Dick Matena. Toen ik bij hem op bezoek ging, zat Kresse in de tuin Dicks vrouw te tekenen voor een portret. Ik was Kresse al eens tegengekomen bij *Pep* en raakte met hem aan de praat. Ik zei: waarom gaat u geen strip maken voor *Eppo*? 'Denkt u dat ze nog geïnteresseerd zijn?' antwoordde hij. Ik zei: vast. Toen heeft hij contact opgenomen met *Eppo* en is de bal aan het rollen gebracht.

GEFELICIFLAPSTAART PIGVEER! DIT IS 'T HONDERDSTE VERHAALTJE WAARIN WIJ JE GAAN VERNAGGELE ...
GENOEG... MEER DAN GENOEG ...
AH... STRAATMAN EN DE WIT, VERANTWOORDELIJK VOOR MIJN LEED. WEL HEREN, IK STAP ERUIT!!
HÉ FRISMANS, JE MOT DE TAART NOG BbetalEN!
HELA!
PAPA
HUH?!
JE KUNT NIET ZOMAAR STOPPEN! DE STRIP... JE MAAKT ONS BRODELOOS!
ZEG DAT NOG EENS, DAT KLINKT ZO GOED!
IK HEB 'T GELD NODIG! IK MOET DEZE MAAND NOG EMIGREREN NAAR DUITSLAND, PERU EN VLISSINGEN ...
DE GROETEN!
IK HAD NET GEÏNVESTEERD IN EEN NIEUW POTJE INKT...
ARBEIDSBUREAU VOOR STRIPFIGUREN
UW VORIGE FUNCTIE?
BUURMAN IN DE FAMILIE FORTUIN® STRIP

De Familie Fortuin - afl. 100 met Straatman & De Wit

Ik bleef contact met Kresse houden en praatte met hem over nieuwe verhalen van *Vidocq*. Het klikte meteen want zijn favoriete boek was ook mijn favoriet: *The Jungle Book: Mowgli's Story*, **de** blauwe uitgave, met prachtige illustraties van Stuart Tresilian. Ik vond Kresse een aardige, charmante oudere man. Hij was héél apart. In Engeland noemen ze zo iemand een 'old rogue'.

Wat heb je geschreven voor *Vidocq*?

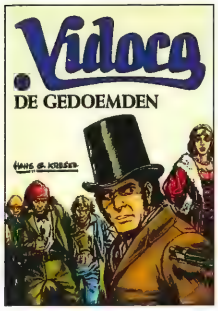

Kresse was al begonnen met schrijven. Die verhalen hebben we samen doorgenomen en we wisselden allerlei ideeën uit. Op een gegeven moment hadden we het over een verhaal met ninja's, toen heel populair, maar Kresse wist niet wat het was. Daarom gaf ik hem het James Bond-boek, *You only live twice* waar veel instaat over ninja's. Daar is het *Vidocq*-verhaal 'De gedoemden' uit ontstaan. De uiteindelijke tekst was van Kresse zelf.

VIVISECTIE IN *SIMON SPITSMUIS*

Voor *Eppo Wordt Vervolgd* tekende je de gagstrip *Polderkolder* als Strooss en *Simon Spitsmuis* als Hendrik Martens.

Strooss betekent 'straat' in het Luxemburgs. Daar woonde ik toen. Ik zat in een faillissement, vandaar Hendrik Martens en die werd via een Belgische rekening betaald. Mijn volledige naam is Rudolf Hendrik Marten Straatman, vandaar het pseudoniem. Door *Simon Spitsmuis* kreeg *Eppo Wordt Vervolgd* in één week dertig abonneeopzeggingen toen de pagina's in het laboratorium met vivisectie werden gepubliceerd. Een heleboel bezorgde ouders waren het daar niet mee eens. Het was een nogal rauwe dierenstrip maar het paste goed in het tijdsbeeld van de jaren tachtig.

BOER BEAT LIEGT DAT E BARST!
OH JA?
HOE ZO DAN?
HIJ HAD GEZEGD DAT E NOOIT VLEES ZOU ETEN...
...WAAROM EET IE DAN EEN APPEL UIT ZIJN EIGEN ONBESPOTEN BOOMGAARD?
XXL-1
PRAAT'N TEG'N PLANT'N ZODAT ZE HARDER GAAN GROEI'N? HOU JE ME VOOR DE MAL?
'T IS HELIG WAAR!
EN? LUST 'T?
WAARDELOOS! ZE GROEI'N ER ZELFS MINDER DOOR!
EH...MISSCHIEN LIGT HET AAN JE MANIER VAN PRATEN...
GROEI'N! EET-VOL-BLOMM'N!
PSJOEF!
XXL-2
DUS ALS IK TEG'N PLANT'N PRAAT MOET IK ZOK NOG VRIENDELIJK ZIJN?
PROBEER 'T MAAR!
ZOUD'N DE SCHATTIGE LIEVE PLANTJES ALGUE-BLIEFT 'N BINDJE WILL'N GROEI'N?
NOU? WAT ZEI IK JE?
DIT IS ONKRUID!
XXL-3
NOOIT GEWETEN DAT JIJ EEN BRIL NODIG HEBT...
DIT IS GEEN BRIL...DIT IS EEN ZONNEBRIL!
MAAR DE ZON SCHIJNT TOCH NIET?
DAAROM HEB IK 'M OOK NIET OP...
...MAAR OMDAT HALVARINE VANDAAG GEPOETST HEEFT! DAG VROUW..
BLINK! BLINK!
VOET'N VEG'N!
XXL-4

Boven: Strooss – Polderkolder (Eppo Wordt Vervolgd 41, 1986)

Links: Hans Kresse – Vidocq – De gedoemden (1986-87)

Onder: Simon Spitsmuis met vivisectie (Eppo Wordt Vervolgd nr 33, 1987)

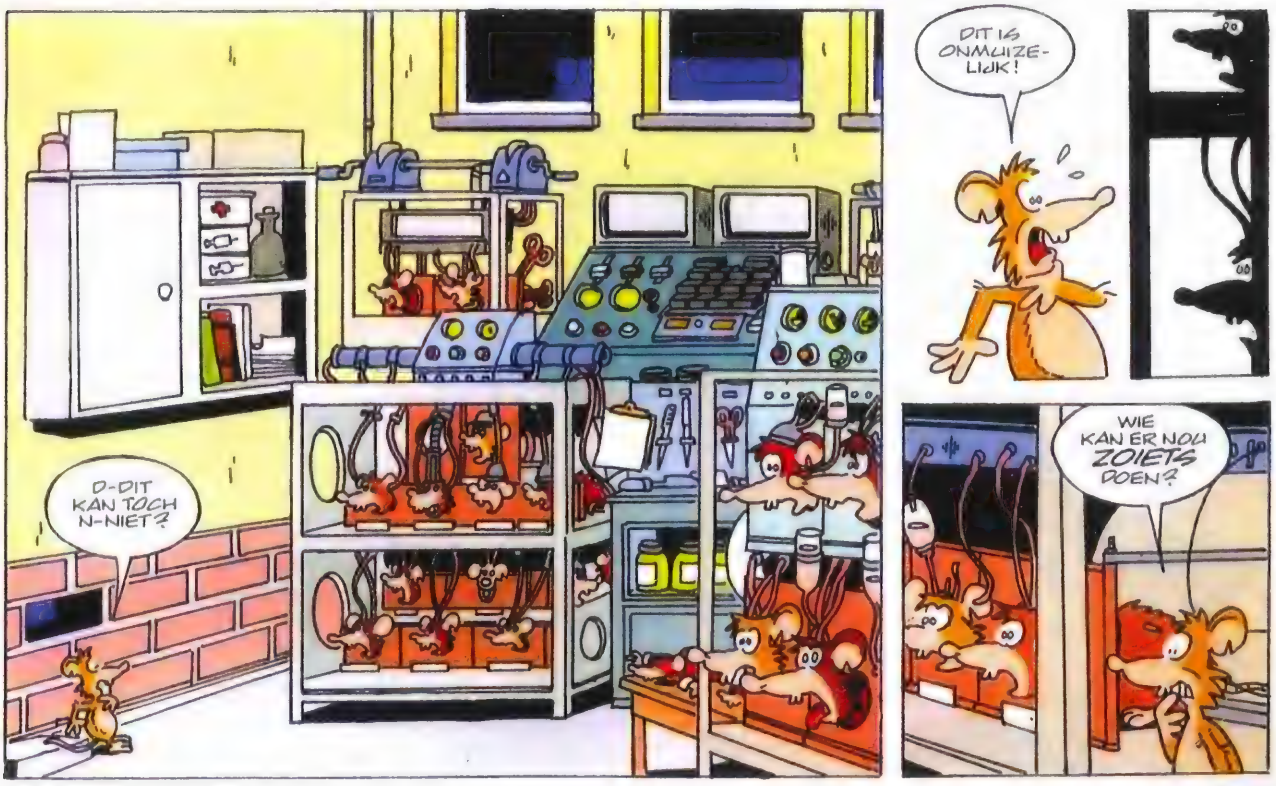

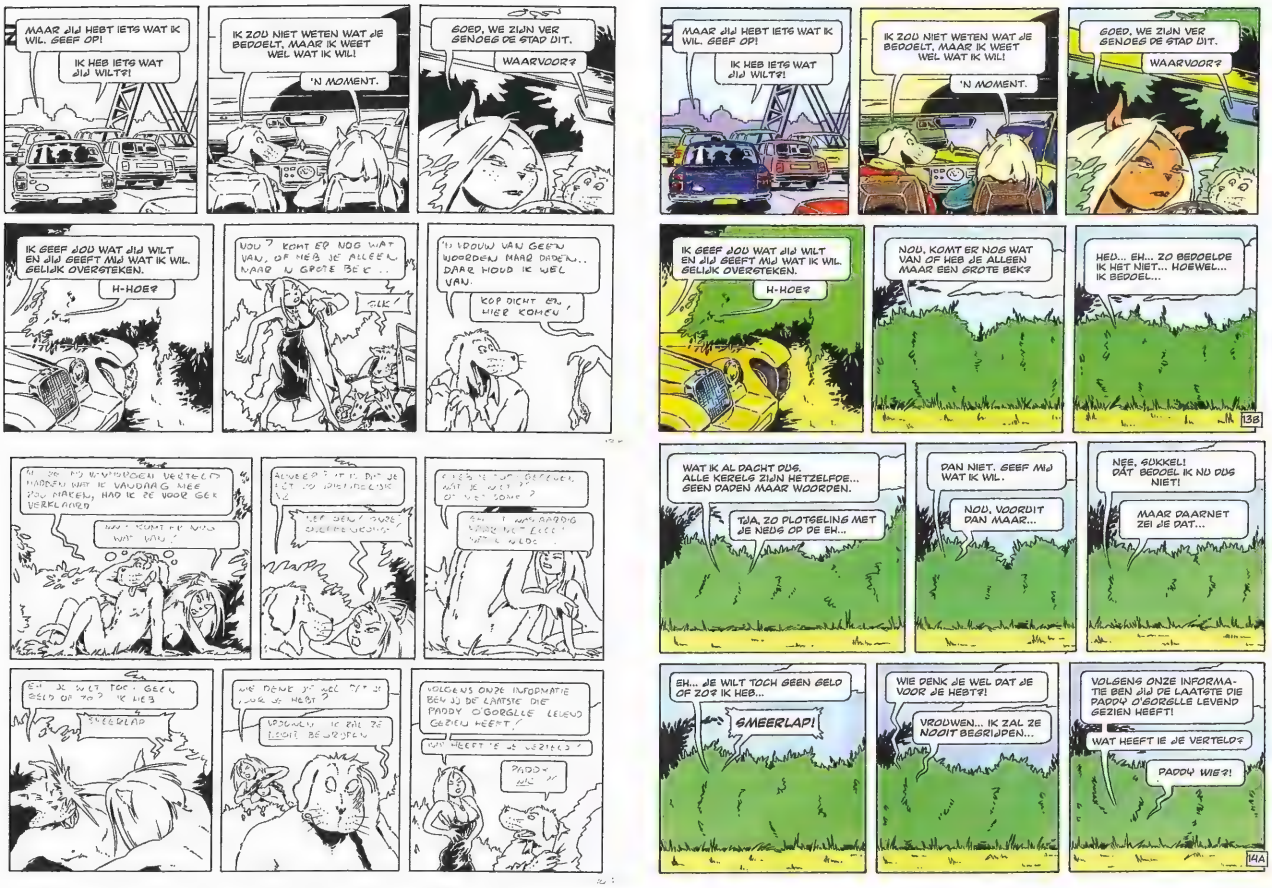
MAAR JIJ HEBT IETS WAT IK WIL. GEEF OP!
IK HEB IETS WAT JIJ WILT?!
IK ZOU NIET WETEN WAT JE BEDOELT, MAAR IK WEET WEL WAT IK WIL!
'N MOMENT.
GOED, WE ZIJN VER GENOEG DE STAD DIT.
WAARVOOR?
IK GEEF JOU WAT JIJ WILT EN JIJ GEEFT MIJ WAT IK WIL. GELIJK OVERSTEKEN.
H-HOE?
NOU, KOMT ER NOG WAT VAN OF HEB JE ALLEEN MAAR EEN GROTE BEK?
HEU... EH... ZO BEDOELDE IK HET NIET... HOEWEL... IK BEDOEL...
138
WAT IK AL DACHT DUS. ALLE KEERLS ZIJN HETZELFDE... GEEN DADEN MAAR WOORDEN.
TJA, ZO PLOTSELING MET JE NEUS OP DE FEITEN...
DAN NIET. GEEF MIJ WAT IK WIL.
NOU, VOORDIT DAN MAAR...
NEE, GUKKEL! DÁT BEDOEL IK NU DUS NIET!
MAAR DAARNET ZEI JE DAT...
EH... JE WILT TOCH GEEN GELD OF ZO? IK HEB...
SMEERLAP!
WIE DENK JE WEL DAT JE VOOR JE HEBT?!
VROUWEN... IK ZAL ZE NOOIT BEGRIJPEN...
VOLGENS ONZE INFORMATIE BEN JIJ DE LAATSTE DIE PADDY O'GORGLLE LEVEND GEZIEN HEEFT!
WAT HEEFT IE JE VERTELD?
PADDY WIE?!
14A

Linksboven: Henk Hond deel 2 – 15.55 – pagina 13b – ongecensureerd en niet gepubliceerd versie (1990) en rechtsboven de gepubliceerde versie in Sjors en Sjimmie Stripblad nr. 5, 1991. Linksonder: Henk Hond deel 2 – 15.55 – pagina 14a – ongecensureerd en niet gepubliceerd (1990) en rechtsonder de gepubliceerde versie in Sjors en Sjimmie Stripblad nr. 5, 1991

HENK HOND, POLITIEKE DIERENSTRIP

***Henk Hond* is een politieke dierenstrip die je in 1989-1991 schreef voor Evert Geradts. Er zijn twee vervolgverhalen van verschenen *in Sjors & Sjimmie Stripblad*. Hoe is die samenwerking ontstaan?**

De eerste pagina had ik getekend maar dat zag de hoofdredacteur niet zitten. Thom Roep, de hoofdredacteur van *Donald Duck*, vond het wél leuk en liet het aan Evert zien. Hij vond het geweldig en heeft de strip overgenomen als tekenaar. Ik heb ook nog een derde verhaal van *Henk Hond* geschreven maar dat is nooit getekend. Evert is een van mijn favoriete tekenaars van mijn scenario's. Hij heeft *Henk Hond* prachtig getekend.

Waar gaan de verhalen over?

Het eerste verhaal 'Hoka', een kruising tussen een kat en een hond, gaat over Zuid-Afrika dat in het verhaal Zuid-Blafrika heet. Heel gewelddadig maar ontzettend leuk om te doen. Het tweede verhaal '15.55' gaat over Ierland en is gebaseerd op dominee Ian Paisley en de kerk. Het speelt zich af in 'Setterland' en "t Enge Land', een benaming voor Engeland die ik nog steeds gebruik (*lacht*). Het derde *Henk Hond* verhaal gaat over Zuid-Amerika maar dat zag de nieuwe redactie van *Sjors & Sjimmie Stripblad* niet zitten. Wie weet gaan we er toch nog iets mee doen. *Henk Hond* is available!

Je hebt ook *Johnny Goodbye* geschreven voor Dino Attanasio.

Ik heb drie korte verhalen geschreven omdat Martin Lodewijk toen geen tijd had. Het *Johnny Goodbye*-verhaal 'De man die wel bestond' heb ik vanaf pagina 18 geschreven, dat was in de periode dat Martins vader was overleden. Toen woonde ik in Ierland. Daar lees je niets van terug behalve dat ik de kapitein van de U 2 onderzeeër de naam Bono had gegeven. Martin heeft dat veranderd in kapitein Heinrich Bratharing. Helemaal fout natuurlijk. Hij komt zelf in het verhaal voor als consigleiri Martino Luis. Ik heb trouwens ook een Olga Lawina-verhaaltje voor Martin geschreven (voor Truckstar Agenda 84/85, later uitgegeven door Stripschrift in de serie Nederlandse Stripparels – RS).

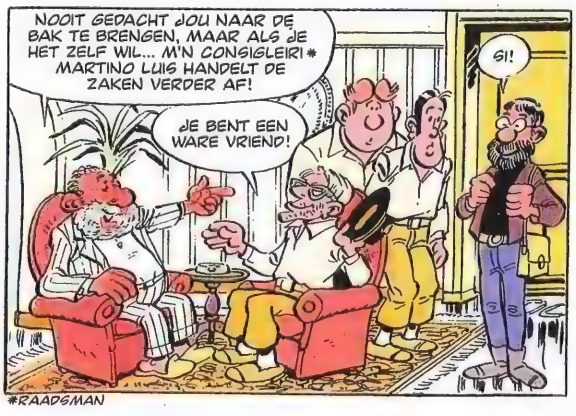
NOOIT GEDACHT JOU NAAR DE BAK TE BRENGEN, MAAR ALS JE HET ZELF WIL... M'N CONSIGLEIRI* MARTINO LUIS HANDELT DE ZAKEN VERDER AF!
JE BENT EEN WARE VRIEND!
SI!
*RAADSMAN

Johnny Goodbye – De man die wel bestond – met Martin Lodewijk als Martino Luis (1992)

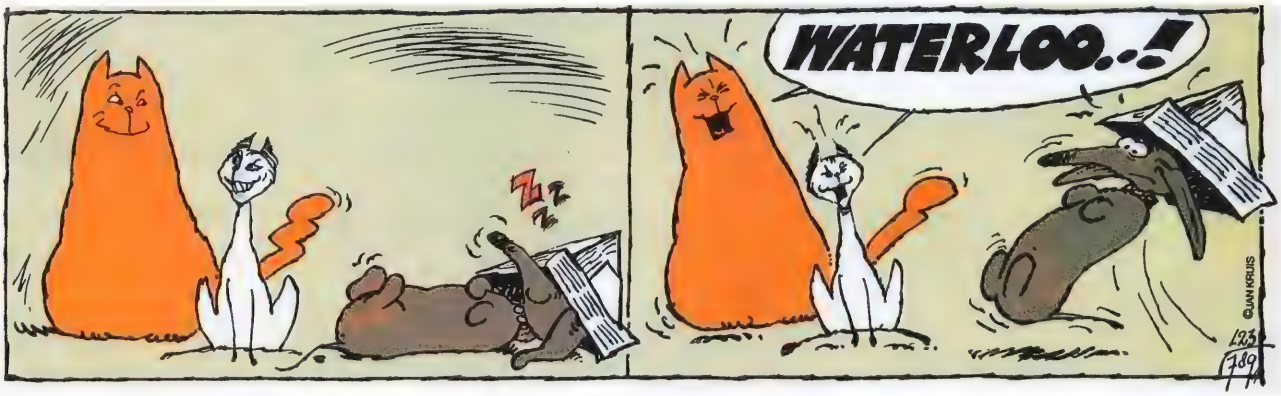

Jan, Jans en de kinderen afl. 789 - Lotje als Napoleon Lotje als Napoleon (uit JJK deel 18, 1988) - fragment

WERELDBURGER

Ik begrijp dat je nogal vaak bent verhuisd?

Ik ben in 1985 vertrokken uit Nederland. In 11 jaar tijd ben ik 86 keer verhuisd. Naar Luxemburg, België, Duitsland, Engeland, Ierland, Frankrijk, Spanje, Portugal, Italië en Amerika. Tussendoor woonde ik ook een paar keer in Nederland. Ik was niet honkvast, maar dat lag ook aan mijn ex-vrouw. We hadden gewoon genoeg van Nederland. Sinds 2002 woon ik in Zuid Engeland met mijn Engelse vriendin en haar twee dochters. Ik heb zelf ook twee dochters die in Engeland wonen.

Ben je altijd met strips bezig geweest?

Nee, in 1992 was ik gestopt omdat ik er helemaal geen zin meer in had door persoonlijke redenen – mijn vrouw overleed in 1998 – en omdat ik baalde van de stripwereld. Ik had een agent die me belazerd had voor een groot bedrag en ben 10 jaar met strips opgehouden. In die periode heb ik niets van enig belang gedaan, behalve een boek geschreven: *Pocket Money*. In de jaren vóór de onderbreking waren al allerlei vervelende situaties voorgevallen. Ik had bijvoorbeeld nieuwe figuren bedacht voor de Bobo-paginastrip en andere dingen. Helaas dacht de redactie van het Bobo-blad daar gebruik van te kunnen maken voor albumuitgaven, zonder me royalty's te betalen.

Je hebt dus niet altijd gekregen waar je recht op had.

Dat klopt. Een ander voorbeeld is *Jan, Jans en de kinderen*. Eind jaren tachtig heb ik op verzoek van uitgever Joop Wiggers een aantal scenario's geschreven over de beestjes uit de strip. Deze spin-off 'De diertjes' was bedoeld als presentatie voor een eventuele krantenstrip. In eerste instantie werd ik er niet voor betaald. Dat gebeurde pas veel later. Niet erg, maar die scenario's – vier pagina's waarin Lotje een obsessie heeft voor Napoleon– gebruikte Jan Kruis wél voor zijn strip in *Libelle*. Toen die pagina's later in album verschenen (album 18 uit 1988 - RS) heeft hij *persoonlijk* naar de auteursrechtenorganisatie Lira gebeld om te eisen dat ik daar géén royalty's voor mocht ontvangen. Hij vond dat het *zijn* strips waren. Het was een betrekkelijk klein bedrag maar het ging mij om het principe.

THOM ROEP: 'OP SCENARIOGEBIED IS RUUD DE MAN DIE ALLES KAN!'

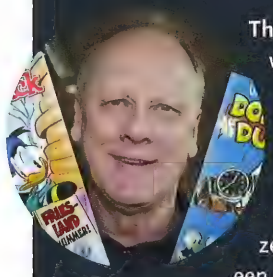

Thom Roep (1952) werkte 40 jaar op de redactie van het weekblad *Donald Duck* en leerde Ruud Straatman eind jaren zeventig kennen als een van de schrijvers van de Disneyverhalen.

"Dankzij Ruuds *Robbedoes*periode kwam ik er achter dat bijvoorbeeld de strip *Pantoffel* van Raymond Macherot en Goscinny bestond. Die heb ik toen aangekocht voor publicatie in *Donald Duck*. Ook herinner ik me dat Ruud een perskaart van *Spirou/Robbedoes* regelde die mijn vrouw gebruikte in de trein. We hadden toen een abonnementskaart op naam van Oberon die dikke korting gaf in combinatie met een journalistenkaart. Als serienummer had Ruud 4711 opgeschreven. Menig conducteur maakte in die tijd een grap over het parfummerk!

Na *Robbedoes* pakte Ruud de freelancestatus weer op. Hij schreef een vijftiental pagina's van een *Suske en Wiske*-verhaal wat hij Standaard aanbood en ook een ongeveer evenveel bladzijden van een *Lucky Luke*-verhaal. Dat laatste ging, op mijn aanraden en naar aanleiding van een jeugdboekje dat ik ervoor kocht, over Thomas Edison. De Sus en Wis was van grote klasse! Helemaal op zijn Vandersteens en met alle respect, maar alle latere verhalen, dus NA Willy, haalden dit niveau niet. In ieder geval gingen beide projecten niet door. Ruud heeft ook diverse *Tom Poes*-verhalen geschreven die hij ruw, op zijn eigen manier, schetste. Een drietal is door Marten Toonder goedgekeurd en door Carla Back van de Marten Toonder Studio's aangekocht. Een ervan is zelfs helemaal geschetst voor Duck door Will Raymakers (van *Boes*). Nooit in *Donald Duck* verschenen, trouwens. Gelukkig was ik wel zo slim om van die *Tom Poes*-schetsen kopietjes te maken. Op scenariogebied is Ruud de man die alles kan! En dat meen ik echt."

DISNEYSCENARIO'S

Uiteindelijk keerde je toch terug naar de strip.
In 1999/2000 heb ik een paar verhalen voor de Deense *Donald Duck* geschreven. Twee jaar later schreef ik weer voor de Nederlandse *Donald Duck*. Het contact met Thom Roep is altijd heel goed geweest. Een betere hoofdredacteur ben ik niet tegengekomen. Ik schrijf nog altijd voor *Donald Duck*, voor alle Disneyfiguren. Ik schreef altijd korte verhalen maar de laatste tijd doe ik ook lange verhalen. José Colomer Fonts (al mijn Joe Carioca-verhalen) en Oscar Martin (Wolfs verhalen) zijn mijn favoriete tekenaars voor mijn Disneyscenario's.

Hoe ben je bij Disney beland?
In 1978 vroeg Thom me – naar aanleiding van drie scenario's die ik had geschreven voor de *Sjors & Sjimmie* strip in Eppo als Ruud Stripman – om Disneyverhalen te schrijven. Tot nu toe heb ik 1152 Disneyverhalen geschreven. Ik weet dat sommige, zogenaamd gerenommeerde striptekenaars niet herinnerd willen worden dat ze ooit begonnen zijn bij de *Donald Duck*. Dat vinden ze blijkbaar te min. Maar ik heb het altijd ontzettend leuk gevonden. En nog steeds.

Dat het anoniem werk is vind je geen belemmering?
Nee, naamsbekendheid interesseert me niet.

Je schrijft ook voor het stripweekblad *Tina*.
Ik heb een tijdje de *Nick en Simon* strip gedaan. Nu schrijf ik *Karlijn, Catootje en de Ouders*, een spin-off van de Jan, Jans strip. Dat gaat goed want mijn vriendin heeft twee dochters van 13 en 16 jaar, net als in de strip. Ik gebruik situaties uit ons dagelijkse leven.Dat is ook waar deze strip oorspronkelijk op gebaseerd is.

STRIPSCENARIST

Het is geen geheim dat het vak van stripscenarist nogal ondergewaardeerd is.
Ja, maar ik heb het altijd graag gedaan omdat het sneller gaat dan tekenen.

Hoe ga je te werk bij het schrijven?
Ik maak eerst de tekeningetjes zoals het er ongeveer moet uitzien en schrijf dan pas het scenario. Daarna zet ik de tekst er in. Ik werk direct op mijn iPad. Op een half uurtje heb ik dan een pagina af. Zo werken is het leukste wat er is. En voor een tekenaar is het visueel belangrijk dat zij hun scenario's zo krijgen aangeleverd. Vooral de Spaanse tekenaars zijn er blij mee.

Heb je wel een idee waar het verhaal naartoe gaat als je eerst begint met tekenen?
Ongeveer wel. Maar ik heb veertig jaar schrijfervaring dus dat is geen probleem. Schrijven is mijn vak en ik zou ook niets anders willen doen.

Je hebt zowel realistische als humoristische strips geschreven. Heb je een voorkeur?
Nee hoor, het gaat me vooral om de sfeer van de strip. Dat vind ik het belangrijkste. Ik hou van de familiesfeer in *Karlijn, Catootje en de Ouders*. Aan de andere kant zou ik ook dolgraag een verhaal van *Storm* willen schrijven.

JOE CARIOCA
een vagebond zet de bloemetjes buiten
JOE! OPSTAAN, JOE!
ZZ PLOP!
ZEEF
Pedro? Waarom maak je me wakker in het holst van de dag?
Werk aan de winkel, Joe!
Iés er soms brand?
WAT? Jij stoort me in mijn liefste bezigheid omdat we aan het WERK moeten? Ben je GEK geworden?
Hij begrijpt het weer eens verkeerd ...
HEE JOE!
GRMBL! LA-ME-SLAPEN!
BIEF
Ik bedoel natuurlijk niet écht werken! Het is weer bijna CARNAVAL, Joe! We moeten de stad in! CHA-CHA-CHA!
Wát voor bijt?
CARNAVAL! Je weet wel! Drie dagen fiesta en mooie señoritas!
?
Het duurt altijd even voor 't tot Joe doordringt ... éénentwintig... tweeëntwintig... dertig...
Vrijdag eens... carnaval... drie dagen fiesta... maar... CARNAVAL IN RIO!
Kom op, Pedro! Waar wacht je nog op?
Ho Joe! Je vergeet je kleren!
Hoe zo? Ik heb me toch niet aangekleed?
Je moet 'n CARNAVALS-KOSTUUM aandoen!
AAAI!

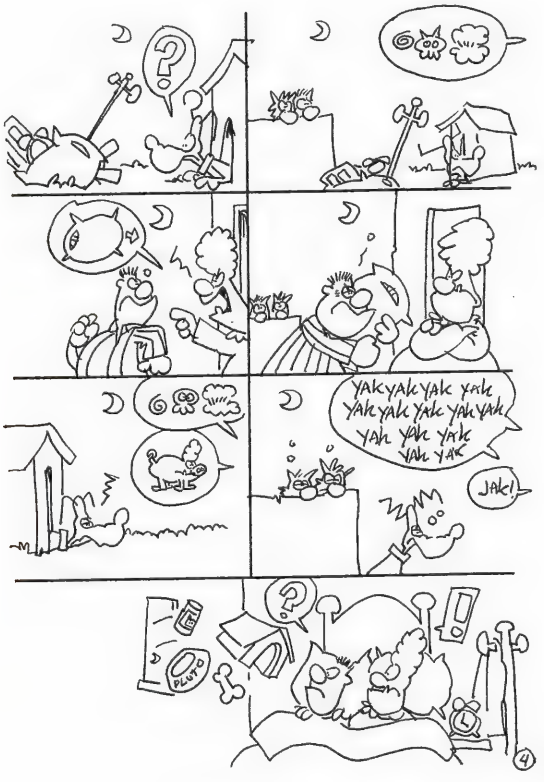

Links: Joe Carioca door José Colomer Fonts (tekeningen) en Ruud Straatman (tekst) – Donald Duck nr. 1, 1986
Rechts: Werk op de IPad waarop Straatman al zijn scenario's schrijft

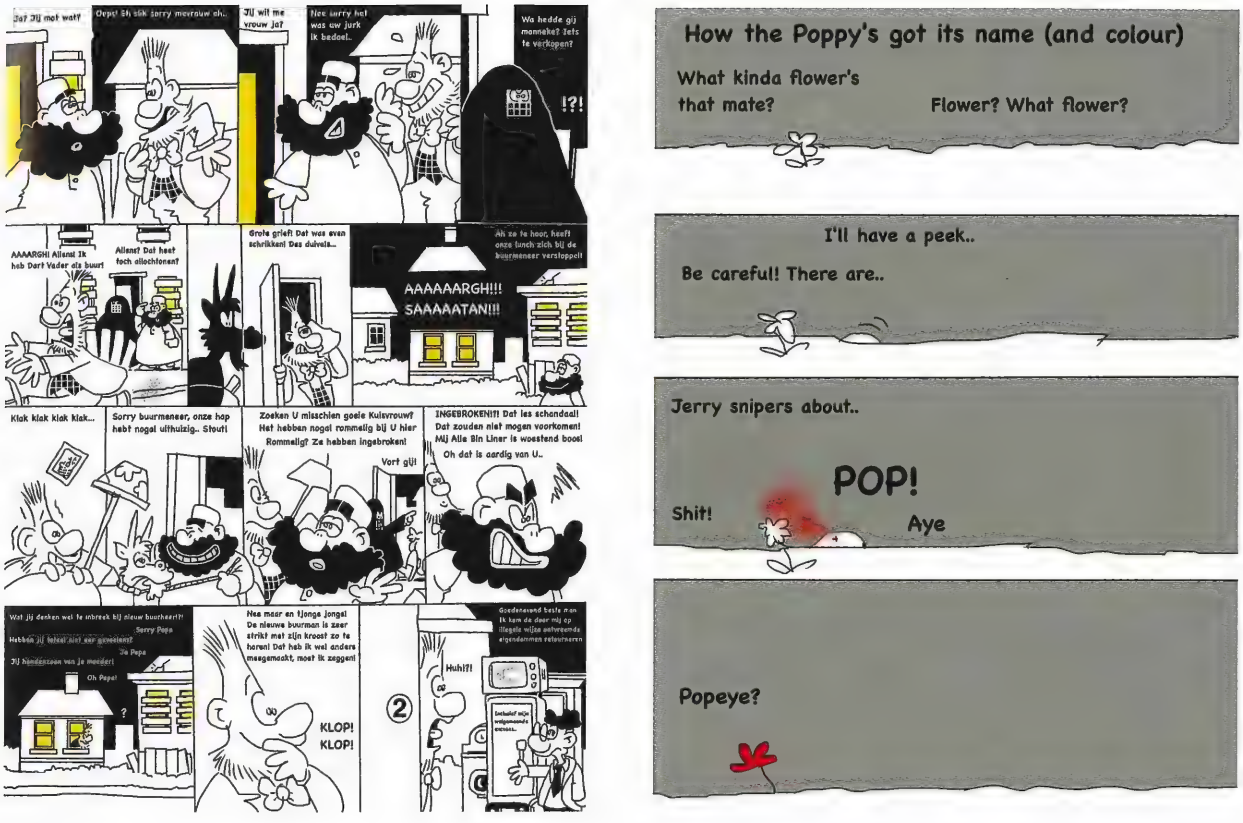

Links: Aloysius Frispeer – Pagina 2 van vierpagina introductieverhaal (2014. Rechts: Scenariopagina van strip over WW I

ROYAAL MODAAL

Teken je ook nog steeds strips?

In 2003 startte ik met de internetstrip *Royaal Modaal* (www.royaalmodaal.nl); een persiflage op de Nederlandse Koninklijke familie. Piet Zeeman, die ook Disneyscenario's schrijft, is de webmaster van de site. Rond 2006 hadden we 35.000 bezoekers per dag, dat liep fenomenaal. Ik heb inmiddels genoeg materiaal gemaakt voor een zevental albums. Vorig jaar heb ik na een onderbreking een aantal *Royaal Modaal* afleveringen op Twitter gepubliceerd en dat was toch weer een aardig succes. De laatste tijd staat de strip op een laag pitje. Ik maak het puur voor mezelf, als ik er zin in heb. Een van de laatste afleveringen ging over de kroonafstand van koningin Beatrix maar het bleek dat de Nederlandse bevolking beter op de hoogte was van het 'aftreden' van Thom Roep bij *Donald Duck*.

Wie zijn je favoriete stripscenaristen en -tekenaars?

Goscinny en Charlier zijn mijn favoriete scenaristen. Favoriete tekenaars zijn Hubinon, Franquin, Wasterlain en Wallace Wood. Mijn absolute favoriet is de Engelse cartoonist (Carl) Giles. Verder vind ik *Dirkjan* van Mark Retera een geweldige strip. Héél knap. Luc Cromheecke vind ik een van de grootste talenten van de afgelopen dertig jaar. Fantastisch. En *Gleevers Dagboek* van Gerard Leever vind ik een van de leukste Nederlandse strips die ik ooit heb gelezen.

Frispeer wil je graag laten terugkeren en *Henk Hond* wil je met Evert Geradts een vervolg geven. Heb je nog meer plannen?

Ik ben bezig met een stripproject over de Eerste Wereldoorlog maar de tekenaar is nog geheim. Het laatste nieuws is dat ik ben gevraagd de titelstrip van het blad *Tina* te schrijven. Ik ben nu bezig aan de proefpagina's. Over Frispeer gesproken: ik heb nu ook een Facebookpagina met nieuwe strips. Als je het adres nog even wil vermelden: https://www.facebook.com/Aloysius-Frispeer

Bij deze. Bedankt voor het gesprek Ruud!

Abdicatie Enquete
Ergens in de Hoofdstad
Hallo beste kijkers, 'T is de baron voor RTV de Republikeinse TV met 'n enquete over abdicatie..
Ik had volgaarne uw bescheiden mening over de a.s abdicatie..
Abbie wie?
Goedemiddag samen. Ik wilde je 'n vraag stellen maar ik wil nu liever iets anders vragen..
Hihi Gekkie
Onze mening over de a.s. abdicatie? Hebben wij 'n mening Mammie?
Nejel
Natuurlijk iek heb mening! Iek heb te weinig uitkering en iek heb recht op Euros en absoluut niet werk teveel!
Yo!
De uitslag van de enquete 1% de Paus,4% Hare Majesteit en 94% is op de hoogte van 't vertrek van Thom Roep, Donald Duck's Hoofdredakteur..
BENV

Royaal Modaal met Thom Roep (2013)

Philippe Delaby mag nooit vergeten worden

Ze kwam door de open poort de stripwereld binnen met het drieluik *Het Maagdenbos* op scenario van Jean Dufaux. En nu werkt Béatrice Tillier volop aan haar interpretatie van *De Klaagzang van de Verloren Gewesten*, eveneens op scenario van Dufaux. Hiermee treedt ze in de voetsporen van Rosinski en de veel te vroeg overleden Delaby die de andere cycli voor hun rekening namen. Het was de bedoeling dat haar eerste album en het laatste van Delaby op hetzelfde moment in de winkel zouden liggen. Dat zal nu wellicht niet het geval zijn. Delaby's album bleef immers onafgewerkt. Goeie vriend en leerling van Delaby, Jérémy Petiqueux, werkt momenteel dit verhaal af. Daarvoor zette hij zijn eigen succesreeks *Barracuda* even on hold. Tijd voor een stand van zaken. Een gesprek met Tillier en Petiqueux.

DOOR **TOM VERMEEREN** EN **GERT BUSSENS**

Hommage aan Delaby van Tillier, inkleuring door Sébastien Gerard

BEATRICE TILLIER

Bij onze vorige ontmoeting vertelde je dat je je gebaseerd hebt op het uiterlijk van de Franse actrice Cécile de France om het personage van Aube te creëren voor *Het Maagdenbos*. Ben je ook van plan om dat te doen voor *De Klaagzang van de Verloren Gewesten*?

Ik houd ervan om bij het tekenen te vertrekken van bestaande personages, zo kan ik mijn strippersonages meer karakter geven en er meer een ziel in leggen. Soms meng ik ook meerdere personen, altijd met de bedoeling om geen stereotiepe personages te gebruiken. Ik vind het immers belangrijk om zelf snel mijn personages te leren kennen. Ik moet ze heel goed onder de knie krijgen om ze vakje na vakje goed te kunnen weergeven. Voor *De Klaagzang* heb ik een uitsluitend Ierse casting gemaakt aangezien het verhaal zich daar afspeelt. Alleen voor het personage van Oriane en Brenia heb ik een uitzondering gemaakt. Oriane is gebaseerd op een vriendin van mijn nicht en Brenia op mijn eigen grootmoeder *(brede lach)*.

Hoe ga je te werk bij het maken van een pagina voor *De Klaagzang*?

Dat verschilt niet zo veel van mijn werkwijze voor *Het Maagdenbos*. Ik heb mij ook nu weer ondergedompeld in het scenario. Ik geef me altijd helemaal over aan de tekst en laat mijn geest de woorden en zinnen spontaan omzetten in beeld. Dan laat ik de beelden wat rijpen terwijl ik de casting van mijn personages doe en de broodnodige documentatie verzamel. Dan begin ik aan de opbouw van mijn pagina's. Telkens per twee pagina's. Ik vind het belangrijk om een coherent geheel te krijgen dat ik mij visueel twee pagina's naast elkaar voorstel. Uiteindelijk krijgt de lezer het verhaal ook zo te zien. Dan begin ik een aantal zaken vakje per vakje te schetsen. Noem het een soort van eerste indrukken die me onmiddellijk voor de geest kwamen. Dan herneem ik de pagina om er de juiste leesrichting, afwisselende composities en logische samenhang tussen de verschillende plaatjes aan te geven. Vervolgens verplaats ik me in de huid van de personages om er de juiste emotie en reacties aan te geven. Deze manier van werken is heel motiverend voor mezelf. Het moet uitdagend voor me blijven om elke scène definitief uit te tekenen. En ik hoop dat dat ook naar de lezer toe werkt zodat ook hij of zij zich niet verveelt tijdens het lezen *(knipoog en lach)*. Als de ruwe opzet klaar is, kan het gedetailleerd uittekenen met potlood beginnen. Uiteraard volgt nadien het inkten en het inkleuren. Voor *De Klaagzang* koos ik voor aquarel om zo de mistige, vochtige landschappen van Ierland goed weer te geven. Ik heb ook mijn inkten fijner gemaakt dan anders. Ik was immers heel ontgoocheld over de reproductie van mijn originele pagina's van het laatste deel van *Het Maagdenbos*. De kleuren zijn veel te fel weergegeven. En vooral op de bladzijden waar er veel met donkere tinten wordt gewerkt, oogt het geheel vaak veel te donker. *(diepe zucht)*

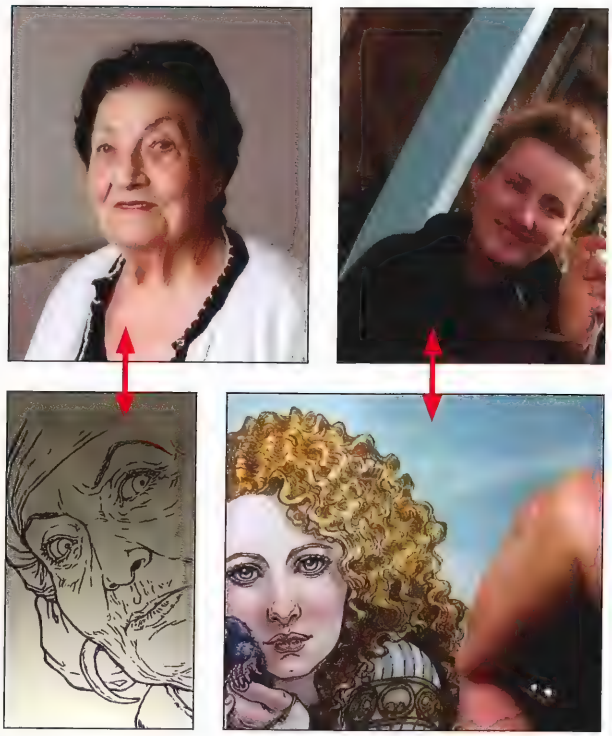

Linksboven en linksonder: Brenia is gebaseerd op Tilliers grootmoeder
Rechtsboven en rechtsonder: Lucie, foto en getekend

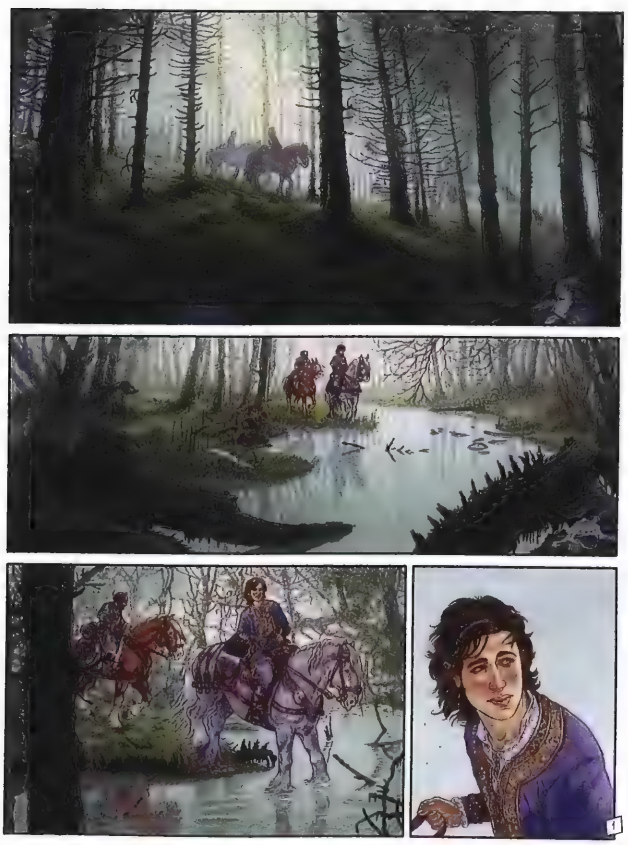

Eerste pagina uit Tilliers Klaagzang

Waaruit haal je de meeste inspiratie voor *De Klaagzang*?

Door filmmuziek en door Ierse muzikanten die ik op internet heb ontdekt. Ook films als *Centurion*, *Valhalla Rising* en de tv-reeks *Vikings* hebben mij beïnvloed.

Welke scènes hebben je het meest plezier bezorgd?
Uiteraard de scènes waarin de hoofdpersoon meespeelt. Maar ik vind dat het toch een van mijn taken is om elke scène aangenaam te maken om naar te kijken door de juiste decors en een creatieve paginaopbouw te kiezen.

Is de samenwerking met Jean Dufaux veel veranderd in vergelijking met *Het Maagdenbos*?
Toch wel. Jean Dufaux vertrouwt me helemaal en ik mag mijn eigen interpretatie van het scenario maken. Hij weet nu dat ik met weinig uitleg er zelf in zal slagen om de juiste toon en sfeer te vinden om zijn verhaal in beeld te brengen. Aan de ene kant ben ik hem daar heel dankbaar voor maar tegelijk moet ik eerlijk toegeven dat het mij soms wat angst inboezemt om alleen het hoofd te bieden aan bepaalde dilemma's bij het uitwerken van het verhaal *(glimlach)*. Ik zou wel liever hebben dat ik mijn scenarist wat meer voor mezelf heb en hem niet moet delen met zoveel andere collega-tekenaars die met Jean samenwerken *(lacht)*.

In 2011 vertelde je al dat je naar Engeland afgereisd was om foto's te nemen. Ben je er in de tussentijd nog naartoe gegaan?
Helaas niet. Maar gelukkig heb ik vrienden die die reis voor mij hebben gemaakt en die met massa's foto's zijn teruggekeerd. Toch ga ik binnenkort naar het British Museum om de tijdelijke expo rond de Vikingen te bezoeken. Mijn fototoestel en schetsboek liggen nu al klaar *(luide lach)*!

Heb je contact gehad met Rosinski?
Ja, ik heb de kans gehad om hem meermaals mijn platen te tonen en heb van hem tips gekregen. Hij was tevreden over mijn werk en net als bij Philippe Delaby, zei hij dat hij blij was dat men mij had uitgekozen om *De Klaagzang* verder te zetten.

Delaby hield ervan om voor *De Klaagzang* uniformen uit te vinden. Los van strikte historische voorschriften. Houd jij daar ook van?
Uniform klinkt veel te militair. Ik noem het kostuums. Ik vertrek altijd van bestaande kostuums waarvan ik vervolgens een mix maak. Het definitieve kostuum stem ik qua kleur af op het karakter van het personage. Ook het aantal keer dat bepaalde personages op één pagina voorkomen, speelt een rol bij de keuze. Als ik een personage vaak moet tekenen, kies ik voor een eenvoudig kostuum met weinig kleuren. Kostuums die ik niet al te veel moet tekenen, daar leef ik me op uit met ingewikkelde composities en een breed kleurenpalet. Zelfs de bewegingen die de personages maken spelen een rol bij de kledijkeuze. Zo zal ik een personage dat ik vaak in close-up moet tekenen nooit een grote hoed geven. Dat zou te veel plaats innemen. Ik geef mijn personages ook zelden of nooit brede broeken omdat de bewegingen anders niet meer duidelijk te zien zijn.

Vind jij dat er een bepaalde rode draad is doorheen de drie cycli van *De Klaagzang*?
Toch wel. De heksen, hun bloedband en herkomst en de genaderidders komen in alle cycli voor. De overige families zijn dan weer eigen aan elke aparte cyclus. Ook de decors en de sfeer van middeleeuwse legendes vormen een rode draad.

Hoe zou je je persoonlijke *touch* omschrijven?
Ik heb vooral geprobeerd om de stijl van Delaby te volgen. Fijne lijnvoering, aquarelinkleuring, de schoonheid in het lelijke en het lelijke in de schoonheid. Mijn eigen inbreng is eerder de manier waarop ik als vrouw een verhaal benader. Dat verschilt toch sterk met die van een mannelijke tekenaar.

Kan je al iets meer verklappen over de volgende albums?
Helaas niet omdat ik er zelf ook nog niet veel van weet. Jean Dufaux doet heel geheimzinnig en past zijn verhaal aan naarmate hij zijn tekenaars ziet vorderen. In deel één draait alles rond het vertrek van Zaragan naar Eruin Duléa. Van zodra ik meer info kan of mag vrijgeven, zal ik ze online zetten. Dus voor wie up-to-date wil blijven, één adres: http://complaintedeslandesperdues.blogspot.fr

Wij zullen alle nieuwtjes zeker op de voet volgen!

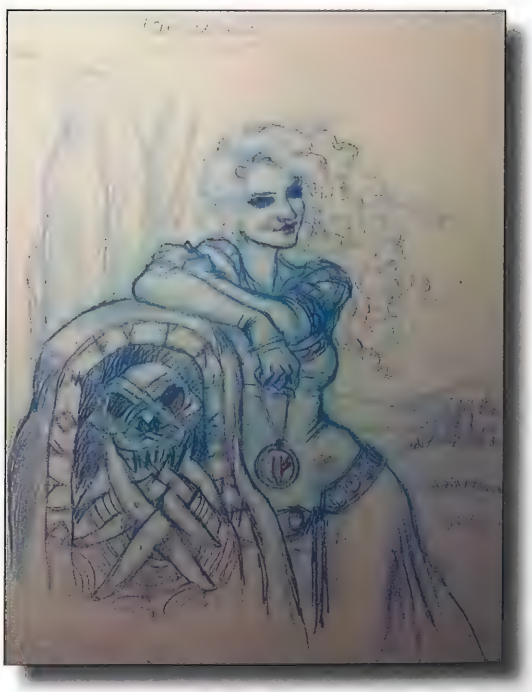

Boven: Pagina-opbouw van de eerste pagina uit Tilliers Klaagzang

Rechts: Coverstudie

JEREMY PETIQUEUX

Een moeilijke vraag om mee te beginnen maar we moeten ze stellen. Kan je uitleggen wat je precies voelde toen men jou vroeg om Delaby's onafgewerkte album van *De Klaagzang van de Verloren Gewesten* af te werken?

(zucht en pijnlijke stilte) Philippe... Ik kan nog altijd niet geloven dat hij er niet meer is. Het valt me nog elke dag zwaar om in de verleden tijd over hem te praten. Hij was mijn leermeester, mijn steun en toeverlaat, mijn motivator en inspirator... Het idee dat er nooit meer een nieuwe pagina door hem zal gemaakt worden... Dat is toch niet te geloven. Hij had zo immens veel talent en toch zag ik hem album na album nog vooruitgang maken. Hij had ons in de toekomst nog veel meer van onze sokken geblazen, daar ben ik zeker van! *(opnieuw stilte)* Nog in dezelfde week van Philippes overlijden polste Dargaud of ik het zag zitten om zijn laatste album van *De Klaagzang* af te werken. Dat kan voor jullie misschien hard lijken en niet meteen getuigen van veel subtiliteit maar ik neem het mijn uitgever niet kwalijk. Het was een logische vraag. Ik had aan Philippes eerste album van *De Klaagzang* meegeholpen. Dus ik was een voor de hand liggende keuze. Ik begrijp dat volkomen. Toch heb ik aanvankelijk geweigerd.

Ik zag mezelf mentaal niet in staat om verder te borduren op platen van mijn goeie vriend. Na mijn weigering werd Rosinski gepolst maar ook hij weigerde. Toen werd Mohammed Aouamri gevraagd. Hij zei dat het ok was maar kwam toch vrij snel op zijn woord terug. Hij vreesde immers dat daardoor zijn recente reeks *Saga Valta* in het gedrang zou komen. En zo keerde Dargaud in de persoon van Yves Schlirf terug bij mij. Uiteindelijk ben ik dan toch overstag gegaan.

Wat heeft je uiteindelijk overtuigd?

In de eerste plaats wilde ik dat het album er zou komen. Dat is een kwestie van vertrouwen naar de lezers toe. Ik ben zeker dat Philippe dat ook zo gewild zou hebben. Daarnaast was het het scenario zelf dat mij over de streep getrokken heeft. Het element van meester-leerling, dat Jean Dufaux in dit slotalbum had verweven, raakte bij mij een gevoelige snaar. Het maakte het voor mij meer dan de moeite waard om mijn reeks *Barracuda* even aan de kant te schuiven en dit verhaal te vervolledigen. Jean Dufaux heeft zelfs een extra passage toegevoegd aan het scenario. Het gaat om een dialoog tussen de leerling en zijn meester. Deze scène kan op twee manieren geïnterpreteerd worden. Enerzijds als een gesprek tussen Jean en Philippe. Jean was toch een soort spirituele vader voor veel creaties van Philippe. En anderzijds was Philippe op zijn beurt een vaderfiguur naar mij toe.

Duurde het lang om in de sfeer van *De Klaagzang* te komen?

Niet echt. Zoals ik al zei, ik hield al van deze reeks. Die middeleeuwse fantasy-sfeer is iets dat me wel ligt. Ik ben vol goede moed aan de 21 bladzijden begonnen die er nog te doen waren. Ik heb uit respect voor Philippes werk zoveel mogelijk geprobeerd om in zijn stijl verder te werken. Begrijp me niet verkeerd, ik heb niets moeten forceren of zo. Het ging allemaal vrij vlot. Het voelde zelfs snel als iets natuurlijks aan. Toch blijft het moeilijk. Elk plaatje dat ik teken, herinnert me aan Philippe. Ik kan niet zeggen dat ik mijn verdriet om zijn dood even kan opzij schuiven door in mijn werk te vliegen. Want net daar komt elke seconde de herinnering aan Philippe voorbij. *(opnieuw pijnlijke stilte, kijkt naar zijn tekentafel en zet nog enkele lijntjes in inkt om zich een houding te geven)*

Heb je veel tijd moeten steken in het maken van voorstudies, karakterschetsen?

Totaal niet. Ik ben er meteen in gevlogen. Ik had het grote voordeel dat de setting waar het slotalbum zich afspeelt al door Philippe in beeld was gebracht in zijn allerlaatste pagina's. Het speelt zich quasi volledig af in een kasteel. De hele architectuur was al door Philippe voorzien. Ik heb slechts twee elementen zelf moeten bedenken: de crypte en een personage, de zogenaamde *'femme-dragon'*, moest nog volledig uit het niets worden geschapen. Ik heb geprobeerd om er een monsterachtig creatuur van te maken dat nog nergens anders te zien was. Ik wilde er echt het aspect monster in beklemtonen en zo clichés als heksen of slangachtige monsters vermijden.

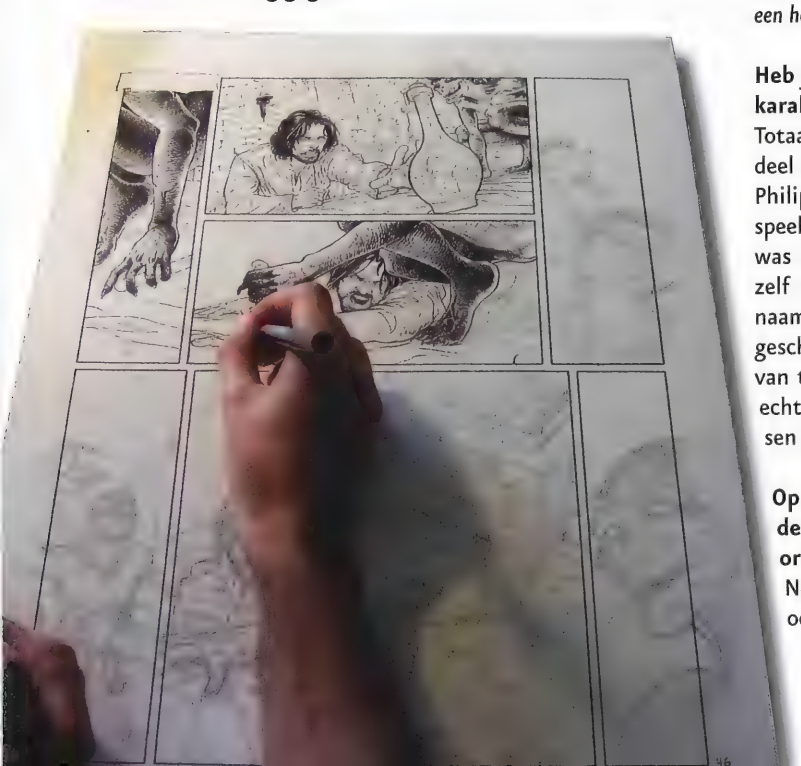

Op de laatste pagina die door Philippe getekend was, stonden al drie plaatjes in potlood uitgewerkt. Ben je op die originele plaat verder beginnen tekenen?

Nee, dat wilde ik niet. Die plaat is van Philippe en dat moet ook zo blijven... voor altijd *(zucht)*. Ik vind het niet meer dan

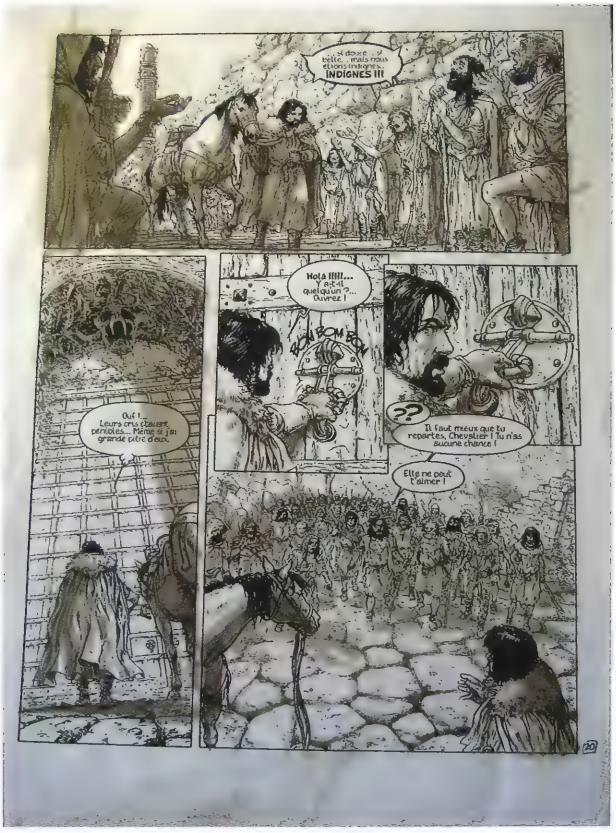
Si douce ... si belle ... mais nous étions venus en INDIGNES !!!
Hola !!!!... Y a-t-il... quelqu'un ?... Ouvrez !
BOMBAY
Oui ! Leurs cris étaient atroces... Même si j'ai grande soif de sang...
??
Il faut mieux que tu repartes, Chevalier ! Tu n'as aucune chance !
Elle ne peut t'aimer !

Les Chevaliers du Parsifal qu'il avait quittés alors qu'il était encore novice. Cela semblait si loin. Avait-il fait ses preuves depuis ? Sait-il te craindre, toi en sautant encore...
Et la fillette ? Devait-elle l'accompagner alors qu'il se jetait probablement dans la gueule du loup ? Il fallait l'éloigner plutôt de cette femme, de cette Morgane qui ne songeait qu'à détruire la Fée Sanctus...
Petite Fée Sanctus réfugiée dans le corps de l'enfant. Petite Fée Sanctus qui comprit, cette nuit-là, qu'il lui fallait partir à nouveau si elle voulait libérer le jeune Seamus d'un poids trop lourd pour lui...
Et... c'est ce qu'elle fit !
yeux bouche
lumière blanc

normaal dat die ook in het bezit blijft van zijn vrouw Valérie. Ik heb die plaatjes overgetekend. Ik beschouwde dit letterlijk als de ultieme vingeroefening. Het voelde aan alsof Philippe me nog voor een allerlaatste keer 'les' gaf... *(stilte)*

Is het formaat waarop je tekent voor *De Klaagzang* hetzelfde als dat voor *Barracuda*?
Nee. Het is groter. Ik heb het formaat genomen dat Philippe gebruikte. Ook het soort papier is dat waarop Philippe altijd heeft gewerkt. Zo probeer ik dus in alles de lijn van Philippe zoveel mogelijk door te trekken. Uit diep respect voor hem. Een gevolg van dit groter formaat is dat ik nu veel meer tijd moet besteden aan het gedetailleerd uitwerken van de decors. Als ik een muur teken voor *Barracuda*, dan schep ik de sfeer van een volledige muur door enkele bakstenen te tekenen. Philippe deed dat niet. Hij tekende elk steentje apart. Dus dan heb ik dat ook maar gedaan *(glimlach)*.

Wie zal dit album inkleuren?
Pfff... Daar raak je weer een gevoelige onderwerp aan. Ook hier was een zoektocht nodig. De pagina's van Philippe worden ingekleurd door Sébastien Gérard, die ook al voor de inkleuring van het laatste album van *Murena* zorgde. Hij zag het echter niet zitten om ook de rest nog te doen als die ooit zullen klaar zijn. Uiteindelijk vonden we Bérengère Marquebreucq bereid om dat te doen. Ze had het vorige album van *De Klaagzang* ingekleurd en was dus sowieso vertrouwd met het universum.

Cyclus één door Rosinski, cyclus twee door Philippe en door jou en de derde cyclus zal door Tillier worden getekend. Wat is volgens jou de rode draad doorheen al die verhalen?
Ik moet eerlijkheidshalve toegeven dat ik de intrige van de cyclus van Béatrice Tillier niet genoeg ken. Maar ik vind dat het vooral de setting, de sfeer is die voor een rode draad zorgt. Ook thema's als verbondenheid en vriendschap vind je in alle cycli terug. Jean Dufaux is er goed in geslaagd om alle eindjes mooi aan elkaar te knopen op het einde van cyclus twee, die dan weer mooi de link legt naar Rosinski's albums.

Hoe zit het met de deadline?
Ik heb van de uitgever tot begin augustus de tijd om mijn deel helemaal af te werken. Inkleurster Bérengère heeft tot eind augustus om alles in te kleuren. Het volledig afgewerkte album moet in november in winkel liggen.

Kan je al iets meer vertellen over de toekomst van *Murena*, die andere grote reeks van Philippe Delaby?
Daar kan ik niet veel over vertellen. Eén ding is wel zeker. Ik zal het volgende album van *Murena* niet tekenen. *(legt hier zwaar de nadruk op)* En deze keer zal niemand mij kunnen overtuigen om van mening te veranderen. Toch vindt Jean Dufaux dat ook deze reeks het verdient om verdergezet en afgerond te worden. Hij vraagt me af en toe advies als hij bepaalde tekenaars in zijn hoofd heeft die eventueel de reeks zouden kunnen verderzetten. Hij wil sowieso iemand van buiten onze hechte vriendenkring. Dus Béatrice Tillier, Philippe Xavier... komen ook niet in aanmerking. Jean Dufaux wil niets overhaasten. Hij vertelde dat hij er een jaartje wil over nadenken vooraleer definitieve beslissingen te nemen over de toekomst van *Murena*.

Uiteraard moeten we het ook nog hebben over jouw reeks *Barracuda*. Ben je onmiddellijk met *Barracuda* gestopt of combineer je beide reeksen?
Toen ik eerst had geweigerd om *De Klaagzang* over te nemen, ben

ik uiteraard nog blijven verder werken maar toen ik dan toch aanvaard had om Delaby's werk verder te zetten, ben ik volledig gestopt met *Barracuda*. Ik zou het ook niet kunnen om aan twee verschillende reeksen tegelijk te werken. Ik ben dan ook een man, hé. Die kan maar één ding tegelijk, toch? *(knipoog)*

Hommage aan Delaby

Op welke bladzijde van deel 5 zit je momenteel?
Toen Philippe overleed zaten zowel hij als ik aan bladzijde 13. Kan dit toeval zijn? *(stilte)* Het verhaal zal zich volledig afspelen op het eiland. Ik moet nog één personage uitwerken, de zogenaamde *faucon rouge*. Er zal een zinderende finale zijn. Maar meer kan ik nog niet kwijt.

Is er al een titel voor de volgende *Barracuda*?
Hmmm, momenteel zijn er nog twee titels die kans maken: *Het eiland* of *De Kannibaal*. Jean Dufaux en ik moeten nog beslissen welke titel het uiteindelijk wordt.

Wanneer mogen we deel 5 in de winkels verwachten?
Dat kan ik nu niet voorspellen. Door aan *De Klaagzang* te werken zal de voorziene datum uiteraard uitgesteld worden. Jean Dufaux en ik twijfelen er zelfs aan om nog wat langer te wachten en zo deel 5 en het allerlaatste album 6 vrij snel na elkaar uit te brengen. Dargaud zou ook met dat idee kunnen leven. Zo zou *Barracuda* eens in een periode kunnen verschijnen wanneer de markt niet overrompeld wordt met nieuwe titels.

Je bent nog altijd maar dertig jaar maar je eerste reeks is meteen een schot in de roos. Wat doet dat met een beginnend tekenaar?
Tja, instant succes is inderdaad iets wat niet elke beginneling meemaakt. Ik ben dan ook Jean heel dankbaar dat hij in mijn talent heeft geloofd vanaf het prille begin. *Barracuda* verkoopt goed. In crisistijden waar zeker ook de stripverkoop onder lijdt, dalen de verkoopcijfers niet. Ze stagneren en dat is heel leuk om te zien. Ik vind het fijn te mogen vaststellen dat ik ook al een echt lezerspubliek heb. Ook over mijn eigen tekenstijl ben ik tevreden. Er zit evolutie in, mijn inkleuring gaat ook steeds beter en ook de drukkwaliteit vind ik album na album nog verbeteren. Dus je zal me niet horen klagen. Toch ben ik niet zo met succes en verkoopcijfers bezig. Ik heb altijd mijn instinct gevolgd. Het belangrijkste voor mij is dat ik verhalen kan vertellen. Het beste album is voor mij altijd het album dat ik nog niet heb gemaakt.

Droom jij er zelf van om op een dag een album volledig zelf te maken?
Oh ja, absoluut. Ik heb zelf een vrij lijvig scenario liggen van een verhaal. Jullie mogen er gerust naar kijken maar vertel er maar niets over in het artikel. Ik weet zelf niet of ik dit verhaal wel ooit zelf zal tekenen. Misschien laat ik het wel door iemand anders tekenen. Als ik ideeën voel opborrelen, noteer ik ze onmiddellijk. Er komt dus zeker een dag dat ik een verhaal zal brengen dat geschreven, getekend en ingekleurd zal zijn door mezelf. Maar tot nu toe loopt de samenwerking met Jean zo aangenaam, dat dit nog geen prioriteit is. Toch denk ik er soms al aan wat er na het zesde en laatste deel van *Barracuda* zal gebeuren. Ik wil hoe dan ook een totaal ander universum in beeld brengen. Maar meer kan ik echt nog niet kwijt.

Slotvraag: indien je nog één ding zou kunnen zeggen aan Philippe Delaby, wat zou dat dan zijn?
Ohw, dat is een moeilijke vraag. *(denkt even na)* Philippe zal er altijd voor mij zijn. Overal in mijn leven is hij nog aanwezig. Het verderzetten van *De Klaagzang* beschouw ik als de laatste les die hij me geeft. Ik heb me nog eens volledig verdiept in alle albums van Philippe om aan deze opdracht te beginnen. Het was alsof het zo moest zijn. Het voelde aan dat hij me aan het 'onderwijzen' was voor de allerlaatste keer. Ik ben wel benieuwd wat hij van mijn versie van *De Klaagzang* zou vinden... *(stilte)* Let op, ik beschouw Philippe niet als een of andere geest die over mijn schouder meekijkt naar alles wat ik op papier zet. Integendeel, hij is voor mij een blijvende inspiratiebron en vergeten zal ik hem nooit.

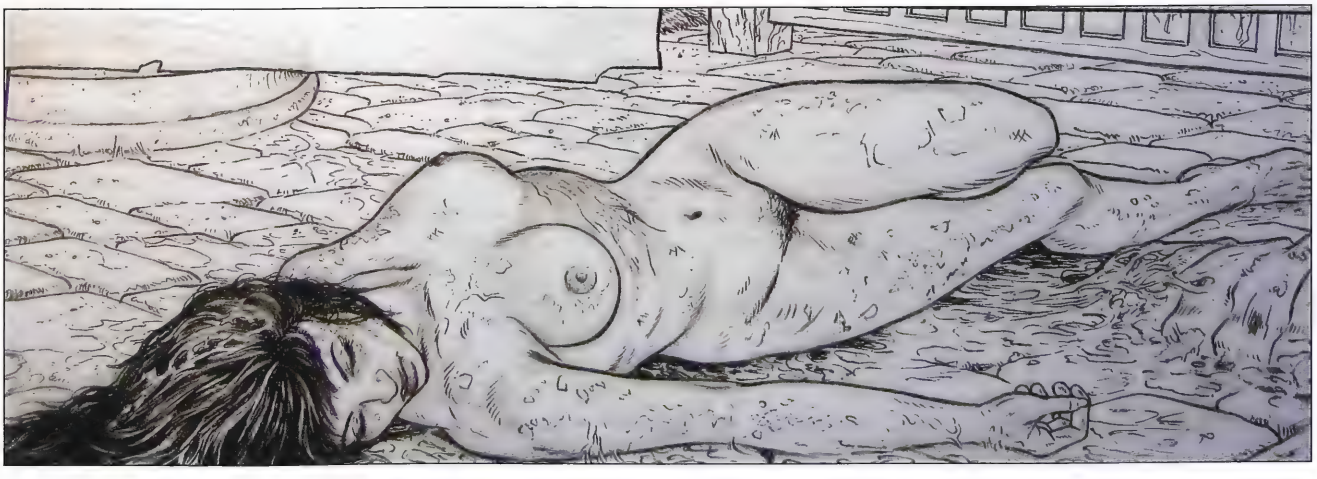

POSTHUUM EERBETOON AAN PHILIPPE DELABY

DOOR **TOM VERMEEREN** EN **GERT BUSSENS**

In september 2010 hadden we afspraak met stripauteur Philippe Delaby voor een uitgebreid overzichtsinterview (te lezen in BSM 182). Toen vertelde hij ons dat hij als tiener ooit een brief had geschreven naar Hergé. Bij die brief voegde hij ook een tekening en een ingekleurde strippagina toe. Hij wilde heel graag de mening van Hergé over zijn tekenwerk kennen. Tot zijn grote verbazing reageerde Hergé. Natuurlijk waren wij van Brabant Strip Magazine héél nieuwsgierig naar deze brief. Maar Delaby moest tot zijn grote spijt toegeven dat hij het antwoord van Hergé tijdens een verhuis kwijtgespeeld was.

Enkele dagen later namen wij contact op met Moulinsart met de vraag of zij ons konden helpen. We kregen echter nooit antwoord. Tot begin september van dit jaar... Toen we op het Brusselse Robbedoesfestival waren, zagen we Nick Rodwell (huidige man van de weduwe van Hergé) staan aan de stand van Moulinsart. We trokken onze stoute schoenen aan en spraken hem aan. We vertelden hem over de brief. Nick Rodwell beloofde om ons te helpen.

Daarna ging het allemaal heel snel. Enkele dagen later kregen we al een positieve reactie. Niet alleen hadden ze de handgeschreven brief van een 14-jarige Philippe Delaby en de opgestuurde tekeningen gevonden, maar ook de reactie van Hergé!

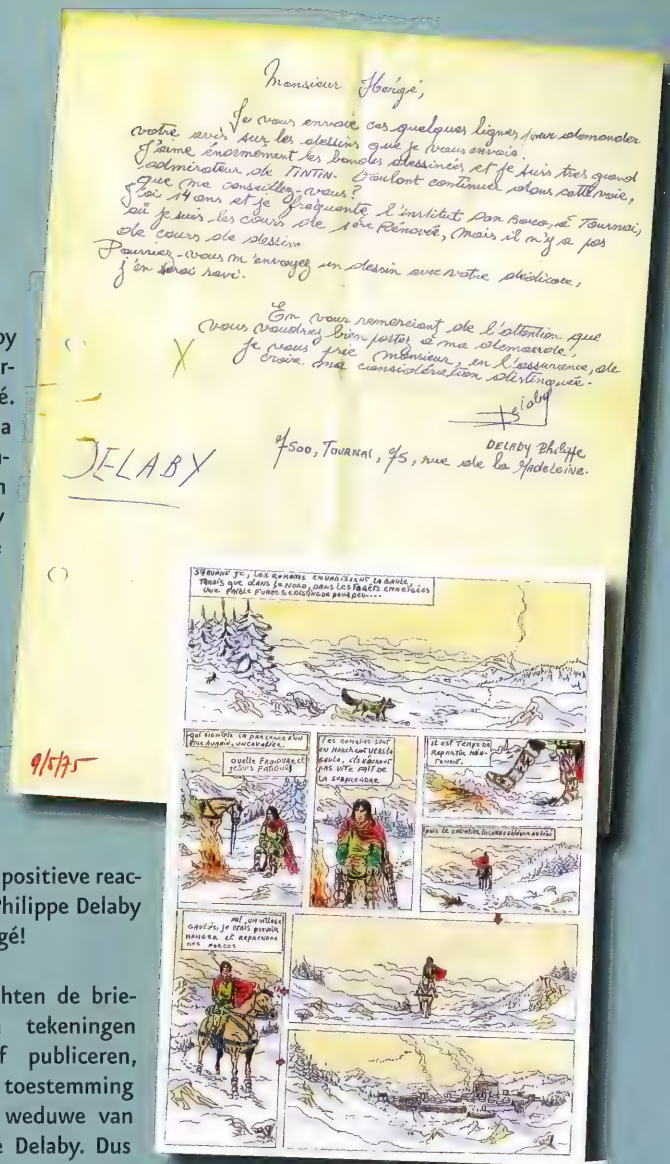

Monsieur Hergé,

Je vous envoie ces quelques lignes pour solemander votre avis sur les dessins que je vous envoie. J'aime énormément les bandes dessinées et je suis très grand admirateur de TINTIN. Voudront continuer dans cette voie, que me conseillez-vous ?
J'ai 14 ans et je fréquente l'institut Don Bosco, à Tournai, où je suis les cours de 1ère Rénové, mais il n'y a pas de cours de dessin.
Pourriez-vous m'envoyer un dessin avec votre dédicace, j'en serais ravi.

En vous remerciant de l'attention que vous voudrez bien porter à ma solemande je vous prie, Monsieur, en l'assurance, de ma considération distinguée.

DELABY Philippe
7500, Tournai, 75, rue de la Madeleine.

DELABY

9/5/75

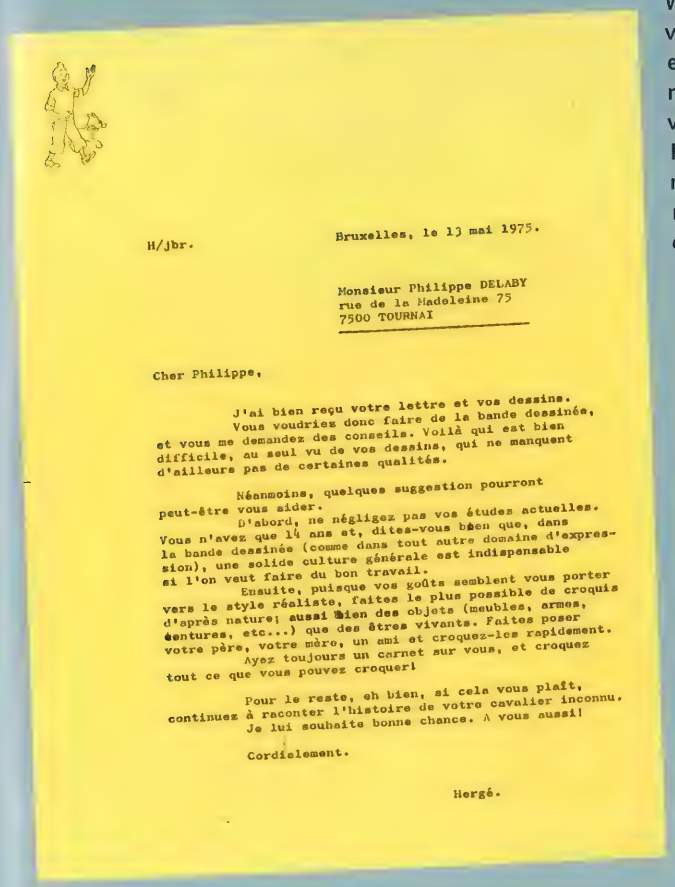

H/jbr. Bruxelles, le 13 mai 1975.

Monsieur Philippe DELABY
rue de la Madeleine 75
7500 TOURNAI

Cher Philippe,

J'ai bien reçu votre lettre et vos dessins. Vous voudriez donc faire de la bande dessinée, et vous me demandez des conseils. Voilà qui est bien difficile, au seul vu de vos dessins, qui ne manquent d'ailleurs pas de certaines qualités.

Néanmoins, quelques suggestion pourront peut-être vous aider.
D'abord, ne négligez pas vos études actuelles. Vous n'avez que 14 ans et, dites-vous bien que, dans la bande dessinée (comme dans tout autre domaine d'expression), une solide culture générale est indispensable si l'on veut faire du bon travail.
Ensuite, puisque vos goûts semblent vous porter vers le style réaliste, faites le plus possible de croquis d'après nature: aussi bien des objets (meubles, armes, devantures, etc...) que des êtres vivants. Faites poser votre père, votre mère, un ami et croquez-les rapidement. Ayez toujours un carnet sur vous, et croquez tout ce que vous pouvez croquer!

Pour le reste, eh bien, si cela vous plaît, continuez à raconter l'histoire de votre cavalier inconnu. Je lui souhaite bonne chance. A vous aussi!

Cordialement.

Hergé.

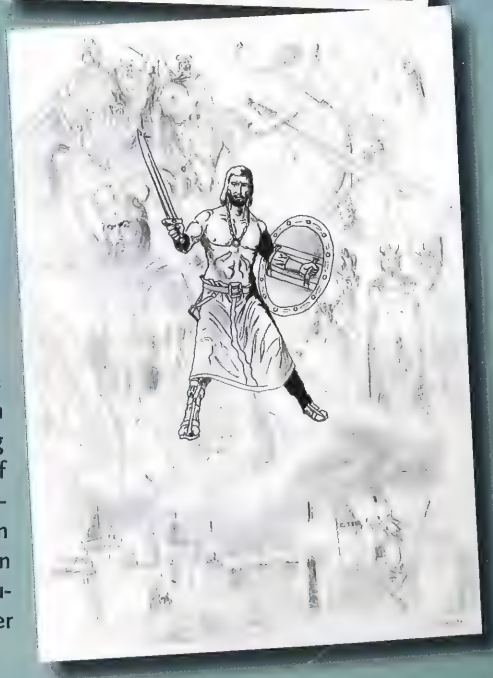

We mochten de brieven en tekeningen exclusief publiceren, mits de toestemming van de weduwe van Philippe Delaby. Dus namen we contact met haar op. Ze was enorm ontroerd want zij wist hoe gehecht Philippe Delaby aan die brief was. Ze had die brief zelf nog nooit gezien. Zo kreeg Brabant Strip Magazine de exclusieve toestemming om de brieven voor de ALLEREERSTE keer te publiceren! We hebben maar van één iets spijt : hoe graag hadden we de brief aan Philippe zelf overhandigd. Laat dit een mooi eerbetoon zijn aan een groot stripauteur en een nog groter mens!

14-18 de Grote Oorlog in de strip

Fred de Heij (Amsterdam, 1960) ontving de Stripschapprijs 2014. In opdracht van het Nationaal Archief in Den Haag tekende hij een strip over gebeurtenissen die zich afspeelden in de besloten internationale diplomatenwijk in Peking in 1917: *Peking; oorlog in de diplomatenwijk* (Amsterdam, Uitgeverij Xtra en Nationaal Archief, 2014).

DOOR **JEF PEETERS**

Een korte kennismaking met zijn werk als illustrator en schilder wakkerde de interesse voor deze strip aan (*Stripschrift*, nr. 437, 2014). Het resultaat – een prentenboek met foto's, uittreksels uit brieven en documenten, stripfragmenten – bleek echter teleurstellend. China stond toen aan de kant van de geallieerden en stuurde onder meer duizenden arbeiders uit naar Europa om er aan het front in Frankrijk loopgraven aan te leggen. Duitsland en Oostenrijk-Hongarije lieten hun belangen behartigen door de ambassade van het neutrale Nederland. De Nederlandse ambassade kreeg dan ook af te rekenen met diplomatieke spelletjes van de geallieerden die op alle vlakken dwars gingen liggen. Een ongewenste toevlucht tot de ambassade van een opstandige Chinese generaal verergerde de situatie. Een wel erg vervelende situatie voor de commandant van de militairen van het gezantschap ontstond toen zijn ondergeschikten graaiden in de kisten met geld die in veiligheid waren gebracht voor de Duits-Aziatische bank. Voor de Nederlandse lezer allicht een onbekende bladzijde uit de geschiedenis, de vraag blijft of het een boeiende bladzijde is.

Het verhaal wordt vrij statisch verteld en de tekentechniek straalt weinig dynamiek of drama uit. Het werd een dor verhaal dat in dienst staat van de museale opdracht van het Archief. Het Nederlandse Stimuleringsfonds Creatieve Industrie weigerde subsidies voor deze strip. Is deze weigering mede oorzaak van het resultaat? Kreeg de tekenaar geen ruimte en tijd om zijn persoonlijkheid in deze strip te leggen?

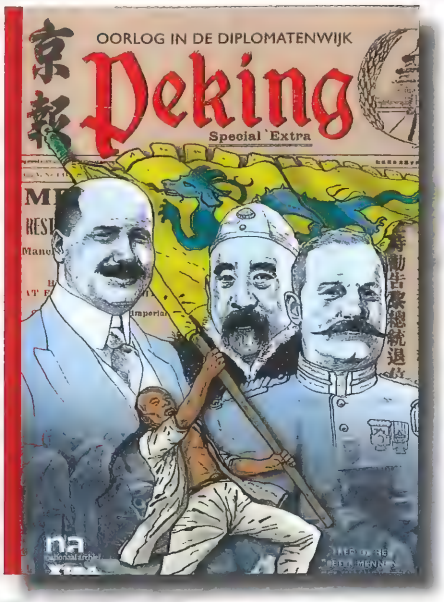

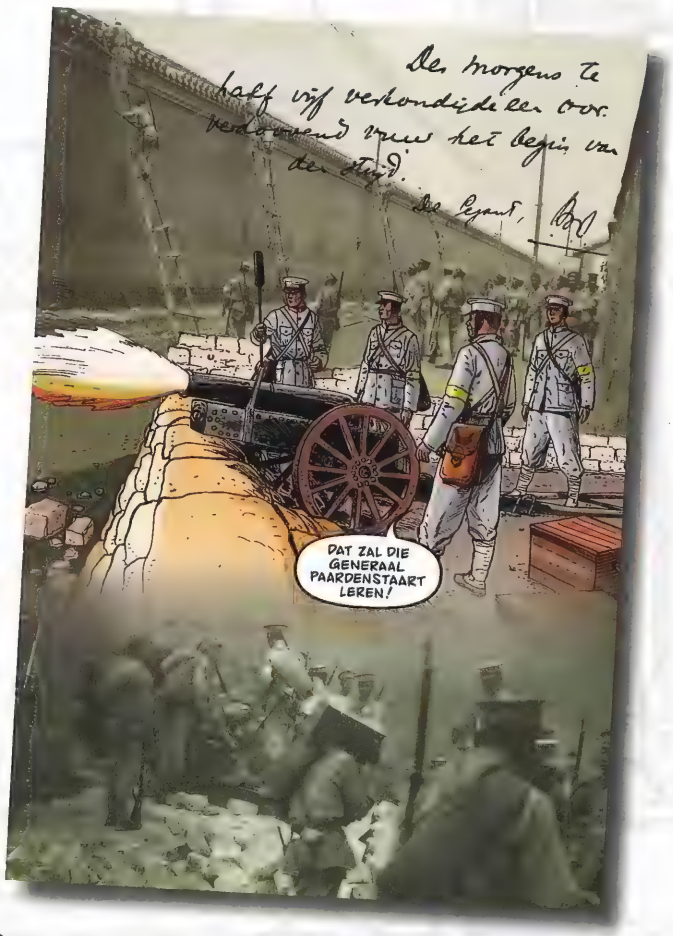

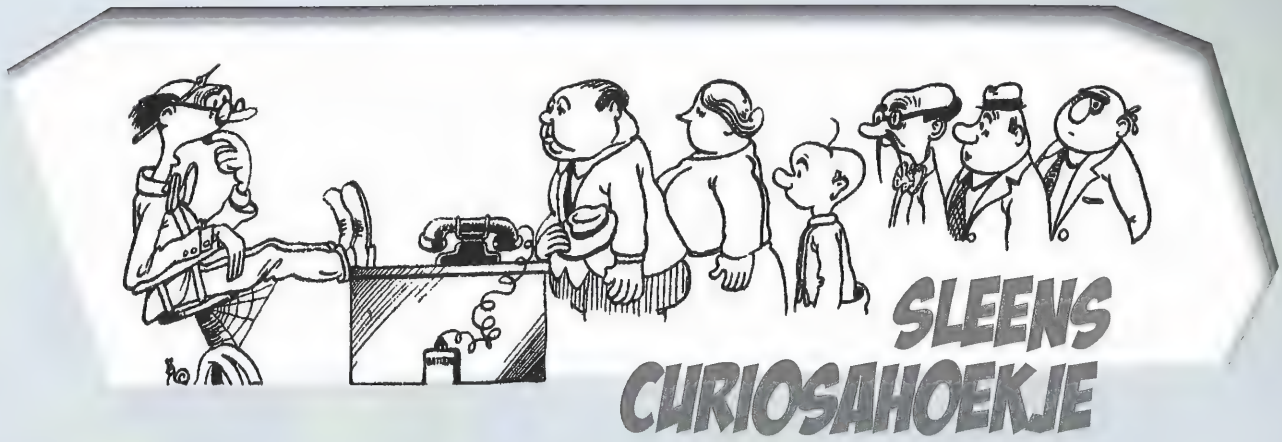

Het mythische tv-album is een chromo-album met 25 karikaturen van tv-personaliteiten getekend door stripicoon Marc Sleen. Er bestaan zelfs twee verschillende versies van dit Sleen-curiosum: een Nederlandstalige en een Franstalige versie. Het Nederlandstalige tv-album is zeer zeldzaam, het Franstalige is extreem zeldzaam. Beide chromo-albums werden in 1962 uitgegeven door de Landsbond der Belgische Brood-Banketbakkersbazen in het kader van de Daily Bread campagne.

DOOR **YVES KERREMANS**

Op 1 juli F1961 lanceerde de Landsbond der Belgische Brood-Banketbakkersbazen een nieuw brood om het broodverbruik in België op te krikken: het Daily Bread. Om de campagne kracht bij te zetten werd een logo ontworpen door een zekere Jean Van Dessel. Het logo toont Daily Boy, een springende (of vliegende?) bakker met een toverstaf in de hand. Voor de nationale campagne werden de grote middelen ingezet: advertenties in alle belangrijke kranten en weekbladen, massale verspreiding van affiches en folders en academische verklaringen over de kwaliteit van de samenstelling van het verbeterd brood. In De Bakkersbaas, het officieel orgaan van de Landsbond der Belgische Brood-Bankettersbazen van november 1961 wordt een nieuwe fase van de campagne aangekondigd: "*24 T.V. vedetten, 24 karikaturen van Marc Sleen in het T.V. album dat vanaf januari 1962 aan alle verbruikers van Daily Bread wordt aangeboden.*" Het volstond om de "Daily Boy"-bons op Daily Bread verpakkingen uit te knippen en op te sturen naar de Landsbond om het album en de bijhorende chromo's en foto's te verkrijgen.

Cover en achterkaft (met Daily Boy logo) van het tv-album. De Nederlandstalige en Franstalige albums zijn aan de buitenzijde niet van elkaar te onderscheiden

Boven: Illustratie uit het Nederlandstalige tv-album; dezelfde illustratie met Franse tekst verscheen in het Franstalige album.
Links: Ongepubliceerde originele tekening door Marc Sleen

Televisie werd in België geïntroduceerd op 31 oktober 1953: het NIR (Nationaal Instituut voor de Radio-Omroep) begon die zaterdag om 19u15 met... het testbeeld. In 1960 werd de omroep gesplitst in de BRT (Belgische Radio en Televisie voor de Nederlandstalige uitzendingen) en de RTB (Radio Television Belge voor de Franstalige uitzendingen). In 1960 had de televisie al een vaste plaats veroverd in de Belgische huiskamers. Het aantal tv-toestellen werd in een artikel in *De Bakkersbaas* van november 1961 geschat op minimum 800.000. Een anekdote uit *Goedenavond, beste kijkers* (Ronald Grossey, Standaard Uitgeverij, 1993) illustreert de populariteit van de "kijkkast": *"Toen op 1 april 1960 door de omroepster werd meegedeeld dat de aflevering [van Schipper naast Mathilde] van die avond vervangen werd door een spreekbeurt van Prof. Dr. G. H. P. Praatgraag over "De invloed van kosmische stralen op de*

N1 - Paula Semer

N2 - Nora Steyaert

N3 - Terry Van Ginderen

N4 - Monique Delvaux

Affiches die het tv-album aankondigen

bijenteelt" draaiden duizenden kijkers woedend hun televisietoestel uit en kropen honderden uit protest in hun pen". In het immens populaire tv-programma acteerden o.a. Nand Buyl, Chris Lomme en Jan Reusens. Tekenende duizendpoot Marc Sleen had in de loop der jaren al ettelijke tv-personaliteiten gekarikaturiseerd toen Daily Bread het initiatief nam om twee chromoalbums rond dit thema uit te geven. De steracteurs uit Schipper naast Mathilde konden daarin natuurlijk niet ontbreken, maar ook omroepsters als Paula Semer (chromo N1) en Denise Maes (chromo N5) en TV-personaliteit Bob Davidse (chromo N7) werden vereeuwigd door Marc Sleen. Daarvoor kon gedeeltelijk gebruik gemaakt worden van bestaande karikaturen, zoals die van Jef Burm (chromo N10) die Sleen reeds eerder op het enorme formaat 60 cm bij 40 cm tekende. De tv-personaliteiten van de toenmalige RTB waren in het Vlaamse landsgedeelte begin jaren 60 misschien wel gekend maar zijn hier nu totaal in de vergetelheid geraakt. Opmerkelijk is dat het vrouwelijk geslacht zeer sterk ondervertegenwoordigd is in het Franstalige tv-album (slechts 5 vrouwelijke personaliteiten tegenover 19 mannelijke) terwijl in het Nederlandstalige album de geslachten bijna in evenwicht zijn (10 vrouwelijke tegenover 14 mannelijke personaliteiten).

De twee verschillende versies van het tv-album bevatten samen in totaal 49 karikaturen, 25 in de Nederlandstalige versie en 25 in de Franstalige versie; de karikatuur van Marc Sleen is dezelfde in beide albums. Bij elke chromo hoort een fotootje van de personaliteit en in het album is er telkens plaats voorzien om een handtekening te laten plaatsen.

Er duiken af en toe losse chromo's met de karikaturen van de BRT-figuren op maar tot nu toe geen exemplaren van de RTB-figuren. Er bestaan van chromo N9 (Tony Corsari) twee versies waarbij zowel de kleuren in de tekening als de tekstgrootte op de achterkant verschillen.

N5 - Denise Maes

N6 - Aimee De Smet

N7 - Bob Davidse

N8 - Ria Petermans

WEES ER BIJ !
GRIJP DE KANS !
Ook gij verkoopt
van morgen af
daily bread
king size 3
Weldra zal
daily bread
met de operatie
T. V. ALBUM
starten
★ 24 gekende vedetten met foto en karikatuur in een album,
★ prettige teksten van Radio en T.V. criticl in een onberispelijke presentatie,
★ de sympathie die Radio en T.V. vedetten kennen in het land,
★ de gekende verzamelliefhebberij,
zullen ontelbare families ertoe aanzetten regelmatig DAILY BREAD te verbruiken.
Pol
Vande Velde
en al de vedetten van ons T.V. scherm pakken mede aan. Zij doen mede aan de operatie
T. V. ALBUM
Wees klaar voor de start! Denk er aan DAILY BREAD is en blijft het brood van de patronale brood-banketbakkers.

Advertenties in De Bakkersbaas van november 1961 (links) en april 1962 (rechts)

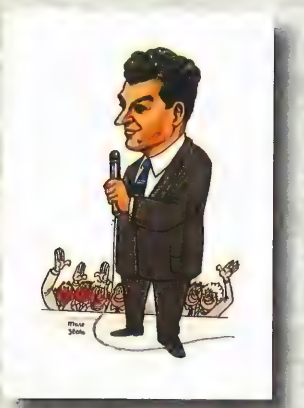

N9 - Tony Corsari

N10 - Jef Burm

N11 - Francis Bay

N12 - Omer Grawet

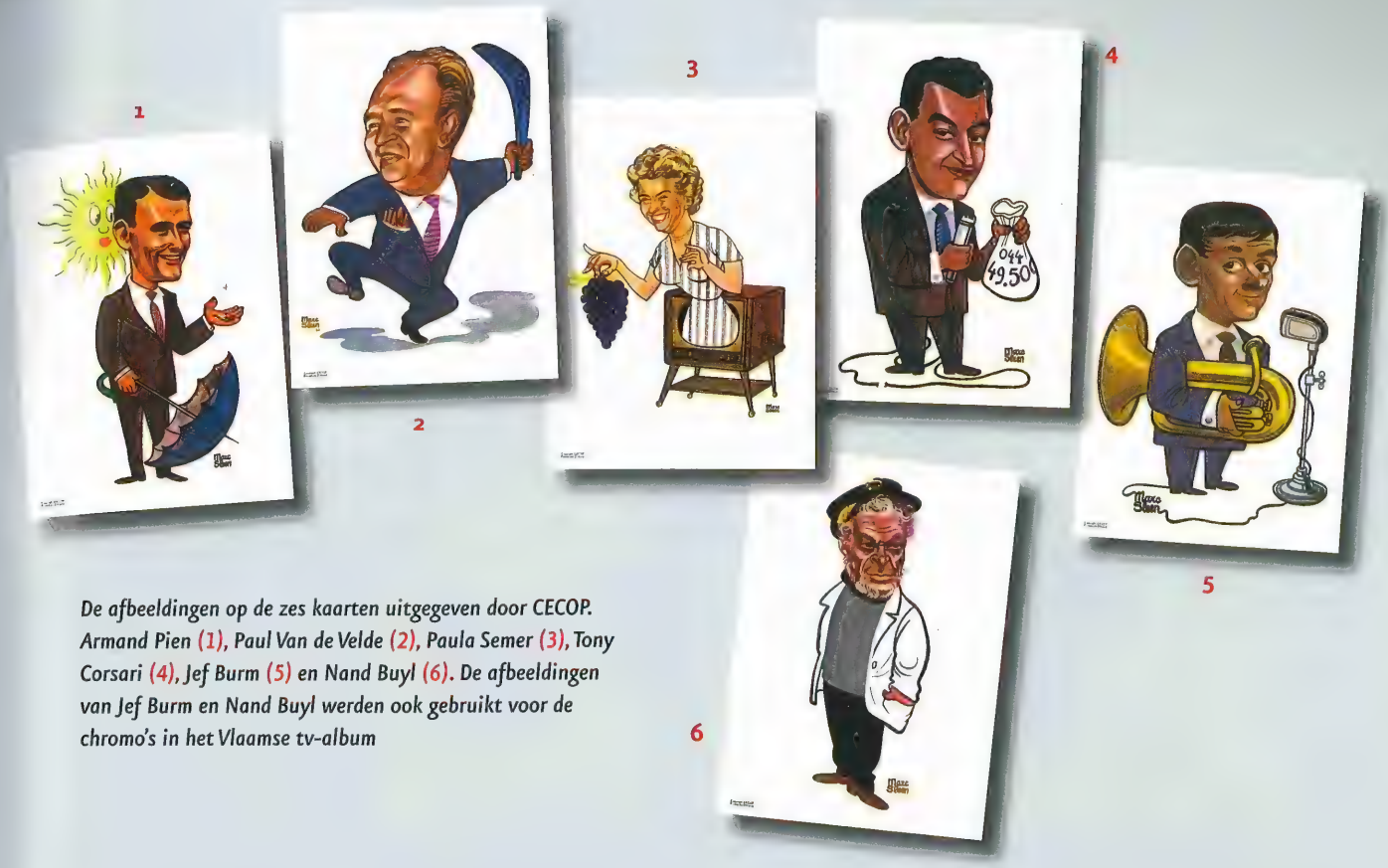

De afbeeldingen op de zes kaarten uitgegeven door CECOP. Armand Pien (1), Paul Van de Velde (2), Paula Semer (3), Tony Corsari (4), Jef Burm (5) en Nand Buyl (6). De afbeeldingen van Jef Burm en Nand Buyl werden ook gebruikt voor de chromo's in het Vlaamse tv-album

Tenslotte bestaat er nog een set van zes kaarten die dikwijls verward wordt met losse exemplaren van de Vlaamse chromo's. Voor vier van die kaarten werden andere tekeningen gebruikt; voor de kaarten van Jef Burm en Nand Buyl werd de tekening van de chromo's gebruikt. De kaarten zijn op twee manieren te onderscheiden van de chromo's: op de kaarten staat links onder de tekening de vermelding "Copyright CECOP – Printed Jos D'Hondt" en – in tegenstelling tot de chromo's – staat er op de kaarten geen tekst op de achterkant. Het is niet bekend of de zes kaarten vóór of na het tv-album verschenen.

N13 - Armand Pien

N14 - De Woodpeckers

N15 - Aster Berkhof

N16 - Leo Wuyts

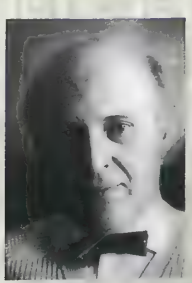

Afbeelding op de chromo van Marc Sleen. De chromo werd in de twee versies van het tv-album gebruikt

Plak dit prentje in uw TV-album

TONY CORSARI.

9a

Plak dit prentje in uw TV-album

TONY CORSARI.

9a

Tekst op de achterkant van de twee verschillende versies van chromo N9 met de karikatuur van Tony Corsari

N17 - Paul Van De Velde

N18 - Nand Buyl

N19 - Josee Puissant

N20 - Jet Cabanier

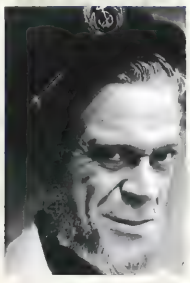

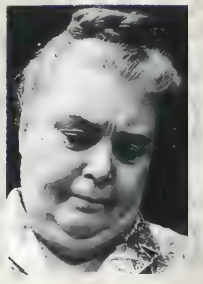

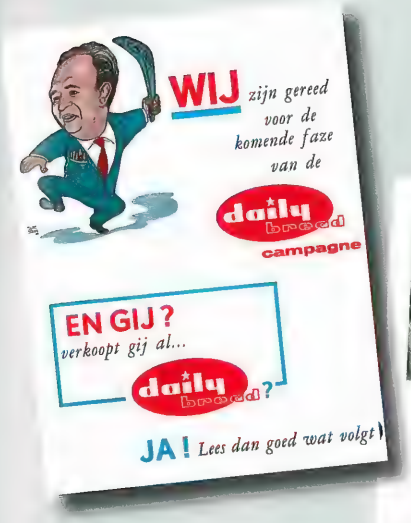
WIJ zijn gereed voor de komende faze van de
daily bread campagne
EN GIJ ?
verkoopt gij al...
daily bread ?
JA ! Lees dan goed wat volgt !

daily Boy presenteert weldra
24 T.V. VEDETTEN
24 KARIKATUREN van MARC SLEEN
in het
T. V. album
dat vanaf januari 1962
aan alle verbruikers van
daily bread
wordt aangeboden
Wees klaar voor de start !
Denk er aan... «DAILY BREAD» is en blijft het brood van de Patronale Brood-Banketbakkers
WAT IEDERE BAKKER WETEN MOET

Folder die de Daily Bread campagne aankondigt. De folder was bij De Bakkersbaas van november 1961 gevoegd en maakt volop gebruik van de bekende tv-gezichten

N21 - Christine Lomme

N22 - Jan Reusens

N23 - Rene Peeters

N24 - Tuur Bouchez

F1 - Luc Varenne

F2 - Arsène Vaillant

F3 - Camille Fichefet

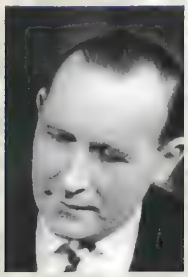

F4 - Jacques Lecocq

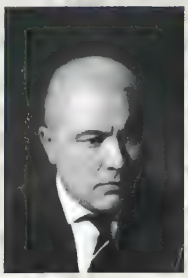

F9 - Henri Billen

F10 - Monique Moinet

F11 - Arlette Vincent

F12 - Sylvie Dupont

F5 - Marc Jeuniau

F6 - Jean Claude

F7 - Georges Konen

F8 - Edouard Caillau

F13 - Dominique

F14 - Henri Segers

F15 - Paul Demol

F16 - Fud Leclercq

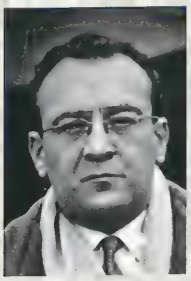

F17 - René Henoumont

F18 - Janine Lambotte

F19 - Robert Lefèvre

F20 - Raoul Goulard

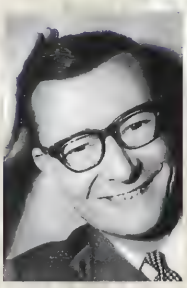

F21 - Jacques Danois

F22 - René Thierry

F23 - Pierre Bellemare

F24 - Selim Sasson

TIBHIRINE - BLZ. 78

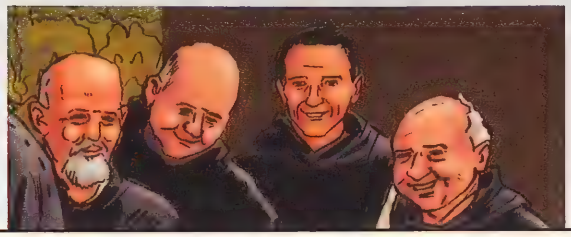

COLLECTIE FENIX

3 nieuwe titels verschijnen in december

◀ FENIX 99 - Dees Dubbel en Cesar - De vampier van Langshier

Na het verschijnen van het album *Het geheim van Dulle Griet* is de albumpublicatie van de verhalen van Dees Dubbel en Cesar bij *Het Volk* stopgezet. Het was echter de bedoeling dat dit album effectief ging verschijnen. De titel werd immers weergegeven op de achterkaft van het album *De Lolspoken* van *Thomas Pips*. Brabant Strip is trots om een 'nieuw' verhaal van *Dees Dubbel en Cesar* voor te stellen. Vlaamse humor, suspens en misschien wel wat bloed in *De Vampier van Langshier*.

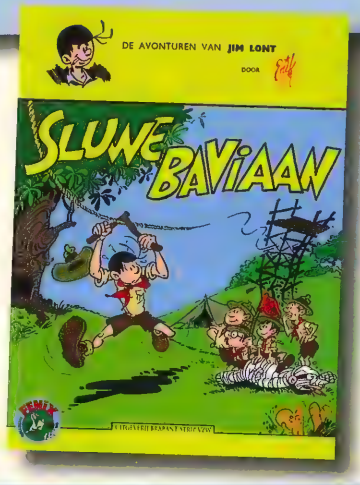

FENIX 101 - Jim Lont - Sluwe Baviaan ▶

Jim Lont: Sluwe Baviaan door Erik.
Maar liefst 45 (!) jaar na de publicatie in *Gazet Van Antwerpen* verschijnt eindelijk het allerlaatste *Jim Lont* verhaal in album. Dankzij de clichés die de tekenaar terug vond in zijn archief kunnen we u deze ongewone James Bond persiflage in een perfecte druk presenteren. Zoals beloofd in *BSM* 196 wordt dit album aangevuld met een geïllustreerde en uitgebreide bibliografie van Erik Vandemeulebroucke.

En om het verschijnen van Fenix 100 te vieren een gekartonneerde uitgave van:

◀ Het mysterie van de oude burcht door Bob De Moor

Het 100ste album in de Fenix-reeks mocht ons inziens heel bijzonder worden: we zijn blij en trots dat we van de familie De Moor de toestemming kregen om het allereerste album van hun vader uit te brengen. Vermits facsimilés "in" zijn brengen we dit in 1948 uitsluitend in het Frans verschenen album nu zo getrouw mogelijk in het Nederlands: uiteraard in kleur, maar dus ook gekartonneerd. Dit sprookje, dat zonder voorpublicatie in album verscheen, is een hoogtepunt in het vakmanschap van Bob De Moor in de tekenfilmstijl die hij in die jaren vervolmaakte.

Noteer alvast de volgende ledendagen in je agenda!

TURNHOUT 14 december

In Zaal Den Donk
Kapelweg 52 te 2300 Turnhout
Vlakbij afrit 24 van de E34
Iedereen welkom van 13 tot 17 u

Ieder lid heeft recht op een gratis ruilstand
Opstellen standhouders vanaf 12 u
Vooraf reserveren bij Rudy Claessen
(0032) (0)14 / 65 61.24 (na 18u)
of via claessen.rudy@skynet.be

LICHTERVELDE 15 februari

Statiestraat 113, Lichtervelde
in de foyer van OC "De Schouw "
van 13 tot 16:30 u - Iedereen welkom!

Ieder lid heeft recht op een gratis ruilstand.
Reservatie noodzakelijk!
Info: Filip 051/724136 na 19h
of via filip.vanderper@telenet.be

Wie zoekt, die vindt

Voor zijn negentiende stripverhaal van *Jommeke* tekende Jef Nijs drie aankondigingen. Ze verschenen in de krant *Het Volk* op 9 juli, 10 juli en in de weekendkrant van 11 & 12 juli 1964. Het album verscheen eveneens in 1964.

Aankondiging in Het Volk, 11 en 12 juli 1964

P@PER 25

Extra leesvoer geven we u graag nog mee. Het P@per-team heeft weerom en op enthousiaste wijze een nieuw nummer in elkaar gestoken. Het 25ste nummer al waarin we kunnen genieten van het grote tekentalent dat zich binnen en buiten onze contreien bevindt! Veel leesplezier!

PRIJSWINNAAR BAKELAND-WEDSTRIJD

Wij zijn grote fans van winnaars en zeker wanneer die winnaars een heel moeilijke vraag beantwoord hebben. Frits Terwijn is zo iemand. Hij vond de fout op de hertekende Bakelandt-cover. En die fout was, Frits? "De fout op de hertekende cover is Pier den Bult. Hij is prominent afgebeeld in de roeiboot maar komt in het verhaal niet voor." Je prijs komt er met veel enthousiasme aan, Frits!

Boven: Cover album 1964

Linksboven: Aankondiging in Het Volk, 9-7-1964

Linksonder: Aankondiging in Het Volk, 10-7-1964

Tijdens de Stripdagen in Gorinchem werd de Gabriëlprijs 2014 uitgereikt aan Dominique Bar (Luik, °1957, tekenaar) en Gaëtan Evrard (scenarist) voor hun stripalbum *Tibhirine, voor God en de mensen* (uitgever Monastic, 2013). De Gabriëlprijs wordt jaarlijks uitgereikt door een jury in de schoot van het CRIABD (Centre Religieux d'info et d'Analyse de la BD), een vereniging ter bevordering van de christelijke strip, met zetel te Brussel. Sinds 2011 is er eveneens een Gabriëlprijs voor Nederlandstalige strips – origineel werk of vertaald – toegekend door CRIABD-KathoStrip.

TIBHIRINE IN DE KIJKER

DOOR **JEF PEETERS**

Tekenaar Bar brengt het verhaal van zeven Trappistenmonniken die in Algerije werden vermoord in 1996 door leden van de GIA (Groupe Islamique Armé). Het lot van de broeders is bekend bij geïnteresseerden in de Arabische wereld. De kloostergemeenschap – gevestigd in Tibhirine-Fez-Midelt – zou zich jarenlang geëngageerd inzetten als dienaar en behoeder voor de plaatselijke dorpsgemeenschap. Bekeringsijver was hen vreemd. Signalen van dreiging uit islamitische hoek joeg de monniken wel degelijk angst aan maar ze verkozen ter plaatse te blijven. Tussen 1993 en 1996 werden er meer dan 18 religieuzen vermoord in Algerije. De wel erg naïeve houding van de kloosterlingen bleek dan ook dodelijk. In het stripverhaal worden de momenten van dreiging en angst geslaagd tegen een blauwe achtergrond aangebracht.

Het bekroonde album werd oorspronkelijk gepubliceerd in het Frans (Ed. du Signe, 2011). In het Franse taalgebied worden er jaarlijks talrijke strips gepubliceerd met christelijke inslag. Het merendeel van deze strips is het resultaat van amechtig en ontoereikend tekentalent. Dominique Bar heeft al een hele reeks christelijke strips als tekenaar of scenarist op zijn palmares en zijn werk steekt boven de middelmaat uit. De tekenstijl van Bar is niet steeds wervend maar dit album verdient alvast de aandacht van liefhebbers van het genre. Een erg moedig initiatief van Monastic Uitgeverij. Deze uitgever wil de christelijke boodschap bij de jongeren brengen en dit via strips. Het album werd verzorgd uitgegeven (harde kaft, mooie lay-out) en kost 14,95 €. Voor meer informatie: www.monastic.be

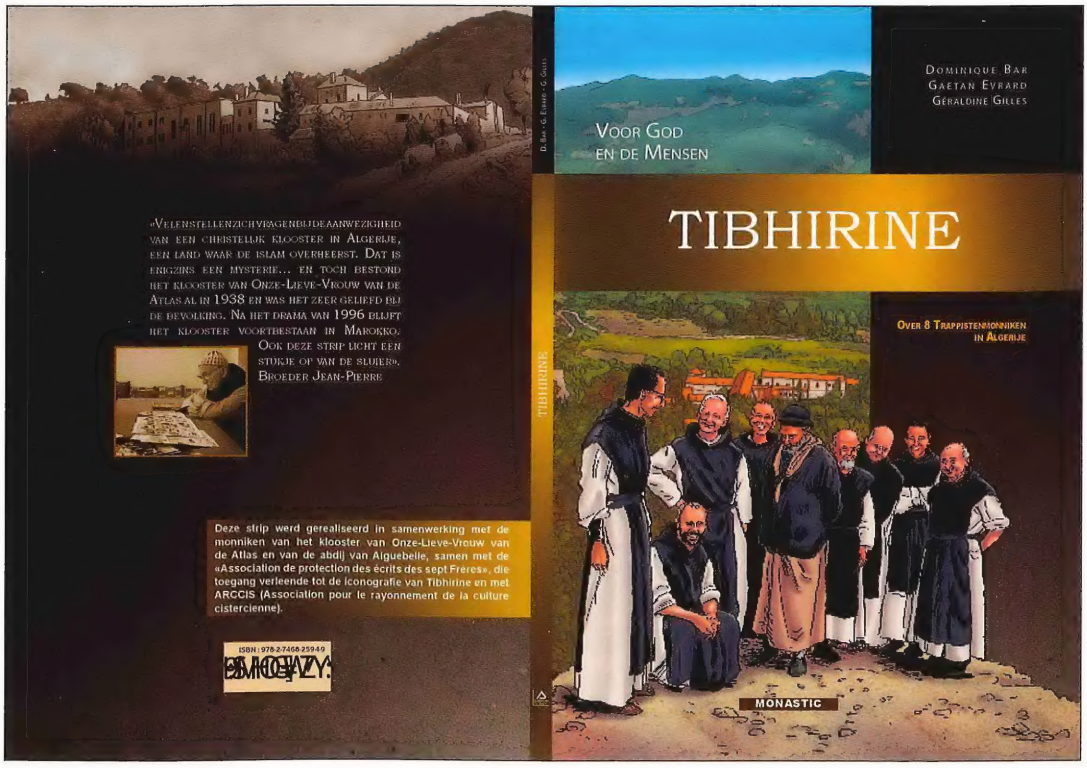
«Velen stellen zich vragen bij de aanwezigheid van een christelijk klooster in Algerije, een land waar de islam overheerst. Dat is enigzins een mysterie... en toch bestond het klooster van Onze-Lieve-Vrouw van de Atlas al in 1938 en was het zeer geliefd bij de bevolking. Na het drama van 1996 bleef het klooster voortbestaan in Marokko. Ook deze strip licht een stukje op van de sluier».
Broeder Jean-Pierre
Deze strip werd gerealiseerd in samenwerking met de monniken van het klooster van Onze-Lieve-Vrouw van de Atlas en van de abdij van Aiguebelle, samen met de «Association de protection des écrits des sept Freres», die toegang verleende tot de iconografie van Tibhirine en met ARCCIS (Association pour le rayonnement de la culture cistercienne).
Voor God en de Mensen
Dominique Bar
Gaetan Evrard
Géraldine Gilles
TIBHIRINE
Over 8 Trappistenmonniken in Algerije
MONASTIC

BS AGENDA

Organisatoren kunnen info sturen via e-mail naar:

johan.van.ransbeeck@telenet.be.
De agenda wordt afgesloten op de 1ste van iedere maand.

Meer up-to-date info over beurzen vindt u op www.brabantstrip.be.

14 december
Turnhout
Ledendag Brabant Strip.
In Zaal Den Donk, Kapelweg 52
te 2300 Turnhout.
Vlakbij afrit 24 van de E34.
Iedereen welkom van 13 tot 17 u
Ieder lid heeft recht op gratis ruilstand.
Opstellen standhouders vanaf 12 u
Vooraf reserveren bij Rudy Claessen
(0032) (0)14 / 65 61.24 (na 18u)
of via claessen.rudy@skynet.be

25 januari
Putte
Strip-, Platen, CD- en DVD-beurs
In Gemeenschapcentrum "Klein Boom",
Mechelbaan 604 van 09u00 tot 17u00.
Info : Chris Stroobants 0495/12.03.72

29 januari
tot 1 februari
Angoulême
42ste Festival International de la BD.
Met tal van signeersessies, tentoonstellingen.
Info : www.bdangouleme.com

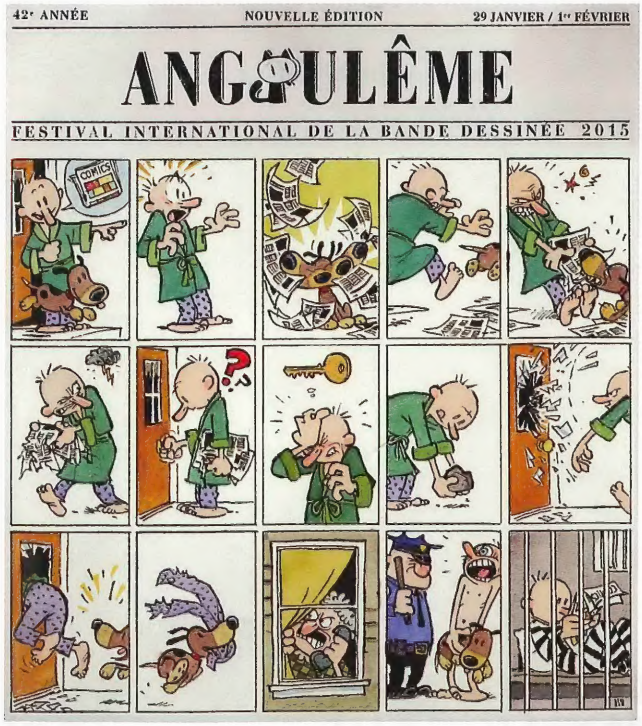

7 februari
Seraing
22ste Festival International de la BD
In Campus 2000, rue Montesquieu 6,
Jemeppe van 10u00 tot 18u00.
Met diverse signeersessies.
Info : http://www.bdfly.be/6ec0a8fd-a3e3-403b-a68e-077b7a0fda3a.aspx

8 februari
Opwijk
Stripbeurs Nijdrop.
In Nijdrop, kloosterstraat 9
van 10u00 tot 18u00.
Met signeersessies van Luc Morjaeu, Charel Cambré,...
Info : http://www.nijdrop.be/stripotheek-2/stripbeurs/

18de LEUVENSE
STRIP
en DVD BEURS
ZONDAG 8 FEBRUARI 2015
VAN 10U TOT 16U - INKOM:3 EURO
ZAAL REDINGENHOF
REDINGENSTRAAT 90 - 3000 LEUVEN
BEREIKBAAR MET BUS 7 & 8 - HALTE:REDINGENHOF

8 februari
Leuven
18de Leuvense Strip- en DVDbeurs
van 10u00 tot 16u00.
Zaal Redingenhof
Redingenstraat 90
3000 Leuven.
Meer info: hendrickxjeanpierre@skynet.be

15 februari
Lichtervelde
Ledendag Brabant Strip.
In Zaal OC De Schouw, Statiestraat 113,
vanaf 13u00 tot 16u30.
Ieder lid heeft recht op een gratis ruilstand.
Info : Filip : 051/724136 na 19h of E-mail : filip.vanderper@skynet.be

26 februari tot 2 maart
Brussel
Foire du livre. In Tour & Taxi's, Havenlaan 86C van 10u00 tot 20u00, vr tot 22u00, ma tot 18u00.
Met tal van signeersessies, l'Imaginatium BD...
Info : http://www.flb.be/

catawiki

Wekelijkse Stripveilingen

bieden vanaf €1

- De Stripveilingen beginnen **elke vrijdag**
- Kavels lopen af op **maandag, dinsdag, woensdag en donderdag** vanaf **20:00 uur**
- Elke week **duizenden bijzondere strips** onder de hamer

catawiki.nl/stripveiling
catawiki.be/stripveiling

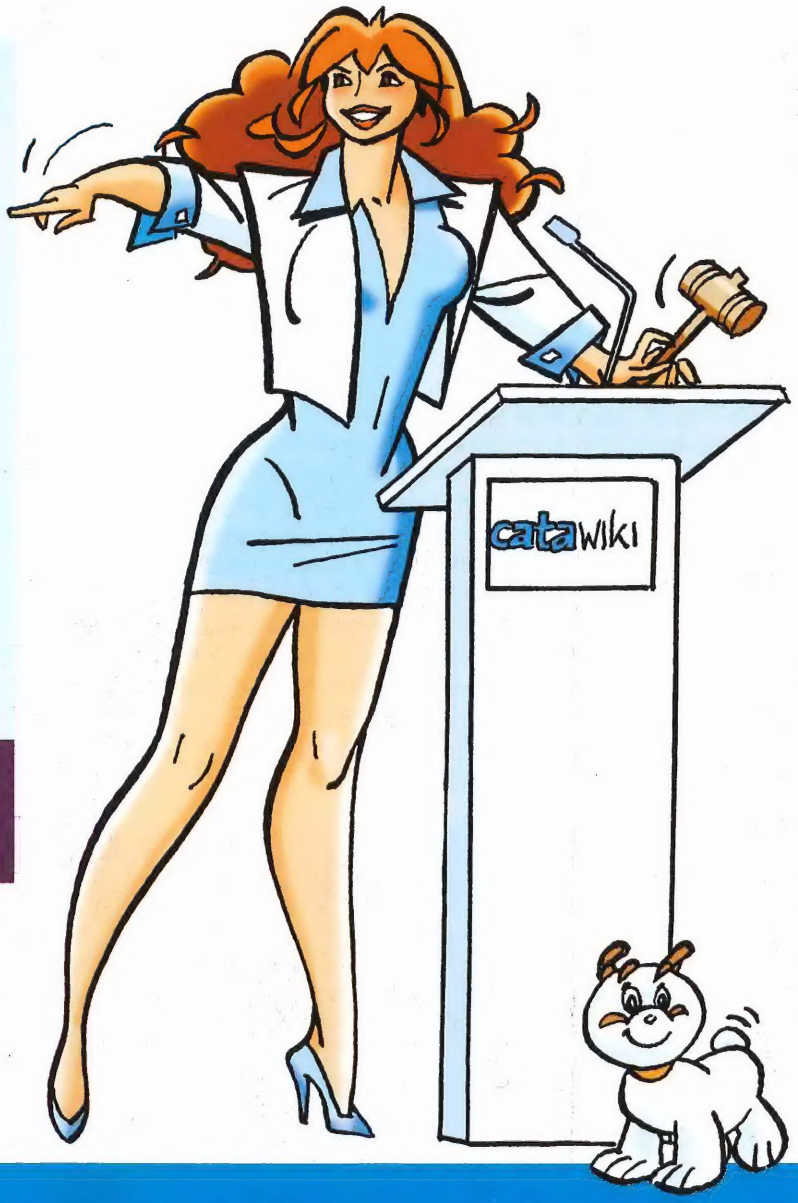

Wil jij ook je strips laten veilen?

- Hoge opbrengsten
- Lage verkoopcommissie
- Internationaal bereik
- Veilige verkoop

Kijk voor meer informatie op:

catawiki.nl/stripveiling/verkopen
catawiki.be/stripveiling/verkopen